

SISUKORD

1	ÜLDOSA	6
1.1	Võrtsjärve piirkond	6
1.1.1	Võrtsjärv	8
1.1.2	Looduskeskkond järve ümber	9
1.1.3	Maavarad	11
1.1.3.1	Põhja ja pinnavesi	11
1.1.4	Roheline võrgustik	12
1.1.5	Rahvastik ja tööturg	13
1.1.6	Infrastruktuur	14
1.1.6.1	Teed ja veeteed	14
1.1.6.2	Jäätmemajandus	15
1.1.7	Ettevõtlus	16
1.1.7.1	Teenindus ja kaubandus	16
1.1.7.2	Põllumajandus	17
1.1.7.3	Metsamajandus	17
1.1.8	Rekreatsiooniresursid ja turism	18
1.2	Kolga-Jaani vald	20
1.2.1	Asustuse struktuur	20
1.2.1.1	Keskused	20
1.2.2	Miljöopiirkonnad ja vaatamisväärsused	21
1.3	Viiratsi vald	22
1.3.1	Asustuse struktuur	22
1.3.1.1	Keskused	22
1.3.2	Miljöopiirkonnad ja vaatamisväärsused	22
1.4	Tarvastu vald	24
1.4.1	Asustuse struktuur	24
1.4.1.1	Keskused	24
1.4.2	Miljöopiirkonnad ja vaatamisväärsused	25
1.5	Põdrala vald	26
1.5.1	Asustuse struktuur	26
1.5.1.1	Keskused	26
1.5.2	Miljöopiirkonnad ja vaatamisväärsused	26
1.6	Puka vald	27
1.6.1	Asustuse struktuur	27
1.6.1.1	Keskused	27
1.6.2	Miljöopiirkonnad ja vaatamisväärsused	27
1.7	Rõngu vald	28
1.7.1	Asustuse struktuur	28
1.7.1.1	Keskused	28
1.7.2	Miljöopiirkonnad ja vaatamisväärsused	28
1.8	Rannu vald	30
1.8.1	Asustuse struktuur	30
1.8.1.1	Keskused	30
1.8.2	Miljöopiirkonnad ja vaatamisväärsused	30
2	ARENGUEELDUSED VÕRTSJÄRVE PIIRKONNA ARENGUKAVAST	32
3	KESKKONNA PIKAAJALISEST JA SÄÄSTLIKUST KASUTAMISEST	35
3.1	Strateegiliste keskkonnamõjude hindamine	35
3.1.1	Erinevate arengustsenaariumite ja üldplaneeringuga kavandatavate tegevuste mõju	36
3.1.2	Keskkonnamõju avaldumine ruumis. Tähelepanu vajavad piirkonnad	42
4	VÕRTSJÄRVE PIIRKONNA ARENGUSTRATEEGIA PÕHISUUNAD	45
AASTANI 2015		45
4.1	Sotsiaalne infrastruktuur	45
4.1.1	Koolivõrk	45
4.1.2	Meditsiiniline teeninduse ja tervishoiu korraldus	46
4.2	Kultuur	46
4.2.1	Klubid, seltsid	46
4.2.2	Raamatukogud	47
4.2.3	Kirikud, kalmistud	47

4.2.4	Ajaloo-, arheoloogia- ja arhitektuurimälestised	48
4.3	Turismi arendamise võimalused ja puhkealad	48
4.4	Teed ja kommunikatsioonid	50
4.4.1	Teed ja liiklus	51
4.4.2	Telefoniside	52
4.4.3	Elektrivarustus	53
4.5	Elamu- ja kommunaalmajandus	53
4.5.1	Soojavarustus	53
4.5.2	Veevärk, kanalisatsioon ja puhastusseadmed	53
4.5.3	Jäätmemajandus	54
4.6	Ettevõtlus	55
4.6.1	Teenindus ja kaubandus	55
4.6.2	Põllu- ja metsamajandus	55
4.6.3	Kalamajandus	57
4.7	Loodusvarade kasutamine	57
4.8	Veelad	58
4.9	Suhted ja koostöö	59
5	MAA- JA VEEALADE KASUTUSE PÕHIMÕTTED JA KEHTIVAD PIIRANGUD	60
5.1	Kehtivad piirangud	60
5.1.1	Riikliku kaitse all olev mälestis ja selle kaitsevöönd	60
5.1.2	Riikliku kaitse all oleva loodusobjekti kaitsevöönd	61
5.1.3	Veekaitsevööndid ja veekogu äärsed ehituskeelualad	61
5.1.4	Metsa kaitsekategooriad	64
5.1.5	Tee kaitsevöönd	66
5.1.6	Kõrgepinge õhuliinide kaitsevöönd	67
5.1.7	Kanalisatsiooni survetrassi kaitsevöönd	68
5.1.8	Kaugküttevõrgu kaitsevöönd	68
5.1.9	Reoveepuhastite sanitaarkaitsetsoon	69
5.1.10	Puurkaevude sanitaarkaitseala	70
5.1.11	Paiksete saasteallikate sanitaarkaitseala	70
5.1.12	Maaparandushoid	71
5.1.13	Farmide, tööstushoonete, ladude sanitaarkaitsetsoonid	72
5.1.14	Prügimägede sanitaarkaitsetsoon	72
5.1.15	Surnuaedade sanitaarkaitsetsoonid	73
5.1.16	Tuleohutusnõuded	73
5.1.17	Telekommunikatsioonirajatiste kaitsevöönd	74
5.2	Maade reserveerimine	75
5.2.1	Elamuehitusotstarbel maade reserveerimine	76
5.2.1.1	Elamumaa reserveerimine	76
5.2.2	Ettevõtlusotstarbel maade reserveerimine	76
5.2.2.1	Ärimaa otstarbel maade reserveerimine	76
5.2.3	Tootmismaa reserveerimine	77
5.2.3.1	Tootmishoonete maa reserveerimine	77
5.2.3.2	Sadamate maa reserveerimine	77
5.2.4	Üldiste huvide otstarbel maade reserveerimine	78
5.2.4.1	Puhkealade maa reserveerimine	78
5.2.5	Sotsiaalmaa	80
5.2.5.1	Vabaõhuürituste maa	80
5.2.5.2	Ühiskondlike hoonete maa	80
5.2.5.3	Supelrandade maa	81
5.2.5.4	Rannalautrite maa	81
5.2.5.5	Haljasalade maa	82
5.2.5.6	Kalmistute maa	82
5.2.6	Veekogude maa	82
5.2.6.1	Veelade reserveerimine	82
5.2.7	Transpordimaa	83
5.2.7.1	Teede ja maanteed maa	83
5.2.7.2	Lennuliiklusmaa	83
5.3	Säilitamisele kuuluvad alad	84
5.3.1	Kaitse all olevad alad	84

5.3.2	Väärtuslikud looduspiirkonnad ja kooslused	86
5.3.3	Tähelepanu vääri-va kultuuri-, maastiku- (loodus-) ja külamiljööga alad	87
5.4	Vaadete avamine	89
5.5	Senise maakasutuse säilitavad alad nn valged alad	91
6	EHITAMISE PRINTSIIBID VÕRTSJÄRVE PIIRKONNAS	92
6.1	Olemasoleva loodus- ja elukeskkonnaga arvestamine. Keskkonnast tulenevate ehitus- piirangute rakendamine.....	92
7	TIHEASUSTUSALAD JA DETAILPLANEERINGUKOHUSTUSEGA ALAD...95	
7.1	Detailplaneeringu kohustusega alad.....	95
7.1.1	Detailplaneeringute koostamise järjestus.....	95
8	KASUTATUD KIRJANDUS	97
10	LISAD	100
11	OTSUSED	
12	KAARDID	
VÕRTSJÄRVE PIIRKONNA ÜLDPLANEERINGU KAART M 1:35 000		

SISSEJUHATUS

Üldplaneering on vajalik saavutamaks parimat piirkonna territooriumil olevate maa- ning veealade kasutamist ja see koostatakse lähtudes lähima 10 - 15 aasta perspektiivist. Üldplaneering määrab maakasutus-, ehitus- ja tegutsemisreeglid, analüüsides piirkonna füüsilise ruumi sobivust erinevate tegevuste arendamisvõimalusteks.

Käesolev üldplaneering on valminud Võrtsjärve Sihtasutuse tellimusel. Planeeringuga käsitletav ala paikneb seitsme valla territooriumil. Mitme omavalitsuse territooriumi hõlmava üldplaneeringu koostamine eeldab eelkõige omavalitsuste ühist huvi ja valmidust lahendada tekkinud probleeme omavahelises koostöös. Koostöös koostatud üldplaneeringu peamiseks eeliseks eraldi sündiva üldplaneeringu ees on võimalus lahendada ühiseid küsimusi (näiteks puhkemajandus, teede korrashoid ja ehitus jne).

Käesolev üldplaneering tugineb tööle “Võrtsjärve piirkonna arengukava 2000-2005” (2000) ja valdade tulevikuvisionidele ning strateegiatele. Võrtsjärve piirkonna arengukava sisaldab Võrtsjärvega otseselt seotud piirkonna majandusliku ja sotsiaalse olukorra ning keskkonnaseisundi analüüsi, pikemaajalise tegevuse kavandamise ning edasise arengu suundi ja eelistusi. Kui kõrvutada piirkonna olemasolevat ja soovitud olukorda, saab esile tuua majanduse, sotsiaalsfääri ja looduskeskkonna seisundi muutmise vajadused, mille kõik ruumilised aspektid peavad leidma kajastuse üldplaneeringus. Arengukava ja üldplaneeringut võib käsitleda kui piirkonna arengustrateegia realiseerimise erinevaid tahke. Võrtsjärve piirkonna üldplaneeringu eesmärk oli reguleerida eelkõige maa-ala kasutamisega seonduvat, arengukava ülesanne on aga reguleerida sotsiaalmajandusliku keskkonnaga seonduvaid aspekte piirkonna arengus.

Üldplaneeringu koostamine annab omavalitsus(te)le võimaluse läbi mõelda, milliste reeglite kohaselt talitada tulevikus, kuidas püstitada eesmärgid ja leida vahendeid nende saavutamiseks.

Üldplaneering tähendab eelkõige kokkuleppeid. Selle koostamise käigus üritatakse leida parim lahendus vastuoludele, mis eksisteerivad erinevate huvide esindajate vahel, näiteks riigi, valla üldsuse ja vallas olevate erinevate huvigruppide vahel. Vastuvõetud üldplaneering on omakorda aluseks detailplaneeringute koostamisele tiheasustuses ja ehitus- ning maakorraldusele hajaasustuses. Üldplaneeringu aktuaalsuse säilitamiseks peab kehtivat üldplaneeringut perioodiliselt ülevaatama (näiteks iga 3 aasta järel) ja vastavalt elu käigule läbi uute detailplaneeringu(te) või valla üldplaneeringu(te) muutma.

Üldplaneeringu koostamisega tegeles töögrupp koosseisus:

Valdeko Palginõmm	AS ENTEC, projekti juht
Kaur Lass	AS ENTEC, arhitekt
Kerttu Kõll	AS ENTEC, maastikuarhitekt
Merike Laas	AS ENTEC, tehnik-arhitekt
Merje Muiso	AS ENTEC, arhitekt-planeerija
Jaanika Kaljuvee	Võrtsjärve Sihtasutus, juhatuse liige

Võrtsjärve ümbruse omavalitsuste poolt koordineeris tööd Rannu valla-
vanem Uno Rootsmaa. Lisaks kaasati vastavalt vajadusele teisi valla-
vanemaid, vallavalitsuse töötajaid, looduskaitse spetsialiste, valla elanikke ja valla volikogu liikmeid ning vallavolikogu juures tegutsevaid komisjone.

1 ÜLDOSA

Selles peatükis käsitletakse Võrtsjärve piirkonna ümbruse olukorda 2000/2001 aastavahetuse seisuga, kui tekstis ei ole märgitud teisiti. Põhiandmed pärinevad tööst “Võrtsjärve piirkonna arengukava 2000-2005”, kui ei ole märgitud teisiti.

1.1 Võrtsjärve piirkond

Võrtsjärve piirkonna moodustavad seitse valda, mille erinevad osad piirnevad Võrtsjärvega. Seitset valda seovad juba ajalooliselt välja-kujunenud ühistegevuse traditsioonid. Võrtsjärve ja selle ümbruse areng ning Võrtsjärve kui ressursi plaanipärane ärakasutamine on kõigi valdade ühishuvi. Vallad paiknevad kolme eri maakonna territooriumil.

Tartumaa

Rannu
Rõngu

Valgamaa

Puka
Põdrala

Viljandimaa

Tarvastu
Viiratsi
Kolga-Jaani

Võrtsjärvega tegevuslikult seotud alana käsitleme teatud osa seitsme ümber järve paikneva omavalitsuse territooriumist. Kogu järveäärne ala jaguneb sisemiselt terviklikeks ja omavahel eristuvateks kantideks, mis moodustavad ca 10 km laiuse vööndi ümber järve. Planeeritava ala piiri määratlemisel on lähtutud otseselt Võrtsjärvega seotud kantide looduslikest piiridest (kraavid, metsasihid, jõed, teed jne). Samas on planeeringu koostamise käigus vaadeldud piirkonda laiemalt: analüüsitud piirkonna arendamise mõjusid kogu Võrtsjärve valgalale ja teiselt poolt on arvestatud ümberkaudsete linnade ja suuremate asulate mõju piirkonnale.

Võrtsjärve piirkondade valdade asukoha kaart

1.1.1 Võrtsjärv

Võrtsjärv on Eesti suurim sisejärv. Tema üldpind on 270 km², kuid üleujutuste korral võib madalate kallaste tõttu lisanduda 30 kuni 40 km². Järve pikkus põhjast lõunasse on 34,8 km ja laius põhjaosas 14,8 km. Võrtsjärve kaldajoone pikkus on 96 km. Kaldajoon on vähe liigestatud, on vaid mõned väiksemad poolsaared (Nooni nina, Soopa nurk, Saba nurk, Alappu nurk), paar lahte (Tarvastu laht, Vehendi laht) ja viis moreenset saarekest (Tondi e Vönnsaar, Pähksaar, Ainsaar, Rättsaar, Heinassaar). Tähtsamad on kaks esimest, kuna teised Võrtsjärve saared kujutavad endast vaid pilliroo ja põõsastega kaetud kaldalähedasi maatükke, mis suvel kasvavad pilliroo sisse. Tondisaar liigestab järve kõige rohkem ja on esteetilise ja kultuuriloolise väärtusega. Heinassaar on ajuti veega üleujutatav.

Võrtsjärvel on lõunaosas soised, põhjaosas liivased enamjaolt madalad kaldad. Kõrgemat kivistamat kallast näeme vaid idas, Vehendil ja Tammel. Läänekallas on soisevõitu ja raskesti ligipääsetav, kus vaid loodes tõuseb moreenkallas paiguti 1,5 kuni 1,8 m-se astanguna.

Järv on madal, suurim sügavus on vaid 6 m (keskmine sügavus 2,8 m). Veetaseme kõikumised võivad aasta jooksul ulatuda kuni 2 meetrini. Järve veerežiim on seotud sademete hulga muutustega. Umbes iga kolmekümne aasta jooksul teeb järv läbi ühe kõrge- ja ühe madalvee perioodi (kõrge veeseis oli 20. sajandi algul, 20ndate, 50ndate ja 80ndate aastate lõpul). Vastavalt Võrtsjärve Limnoloogiajaama andmetele näitavad mitmed märgid, et selline tsükliline muutumine jätkub (Tavast, Raukas, Moora, 1995). Madal veetase toob kaasa palju probleeme, sest järve taimestik hakkab vohama ja madalamad alad kasvavad kinni, samuti jäävad randumis- ja sadamakohad kuivale. Veeteede planeerimisel on oluline arvestada Võrtsjärve madalseisu ajal põhjast kerkivate varedega. Madalveeseisu ajal väheneb järve rekreatiivne väärtus, kuna kallastest taganenud vesi jätab külastajale pika mudase teekonna järveni.

Toitainete sisaldus on Võrtsjärves väga kõrge (järv on hüperotroofne). Väikese sügavuse ja sellest tulenevalt väikese mahu tõttu võib Võrtsjärv talviti kannatada hapnikupuuduse tõttu, sest külmematel talvedel moodustub ligi 70 cm paksune jääkate, mis võib põhjustada kalade anoksiat ja surma. Püsiv jääkate tekib tavaliselt novembri lõpus, jää laguneb keskmiselt aprilli lõpus. Tormilisi jääminekuid, kui suured tugevad jäämassid ründavad kallast, on harvad. Mingil määral kuhjub jääd mõnes kaldalõigus maale peaaegu igal aastal, kuid enamasti on see rabe, kergesti purunev jää, millel jätkub jõudu veel vaid kaldapuude vigastamiseks.

Vaatamata Võrtsjärve toitelisuse kasvule, mida põhjustavad reostunud sissevoolud, poldersüsteemide veed jne, on Võrtsjärve suurtaimestik püsinud suhteliselt stabiilsena. Suurtaimed katavad ligikaudu 15%

järve pindalast (Tavast, Raukas, Moora, 1995) ja üldse on sealt leitud kuni 81 liiki järve- ja sootaimi. Lisaks kaldaveetaimedele, vohab ka veesisene taimestik. Taimestiku laiemat arengut takistab tugev lainetus, avatus tuultele ja veetaseme kõikumine. Kaldaveetaimedest oli kõige ulatuslikumalt levinud pilliroog, mis moodustab pideva vööndi ümber järve. Võrtsjärve idakalda ääres kasvab vähesel hulgal haruldane subarktiline relikt – niitjas penikeel; leidub teisigi meie sisejärvedes haruldasi liike – haneheina, sõlmluga, soomusalssi jne.

Kalade massilist hukkumist Võrtsjärves on täheldatud korduvalt. Sellele vaatamata on Võrtsjärv väga hea kalajärv. Järve kalafauna koosneb käesolevatel andmetel 32 liigist (Timm, 1973). Tähtsamad neist on latikas, ahven, haug, koha, aga muidugi ka korduvalt introductseeritud angerjas. Järv annab Eesti sisevete kalatoodangust 6-15% (Mäemets, 1977).

1.1.2 Looduskeskkond järve ümber

Võrtsjärv asub ulatuslikus Kesk-Eesti ehk Võrtsjärve nõos, mida piiravad suured kõrgustikud. Võrtsjärve nõgu sarnaneb hiiglaslikule liuale, kuhu ümbritsevatelt kõrgematelt aladelt vooluveed kokku jooksevad. Nõgu on põhjaosas lai, lõuna suunas aga kitseneb ja liitub Väikse-Emajõe orundiga. Absoluutkõrgused vähenevad Võrtsjärve suunas. Peamiselt on tegemist lainja moreentasandikuga, mida liigestavad mitmel pool voored.

Üsna suurel osal, peamiselt järve lähistel muistse Võrtsjärve alal, on levinud sootasandikud (need on endised jääjärvede kuhjetasandikud, millele on jääajajärgsel ajal kuhjunud soosetted). Seoses muistse Võrtsjärve praegusest suurema ulatusega leidub mõnel pool, peamiselt järvest idas (Vehendi ümbruses), endisi rannamoodustusi (luided). Jääjärvede kuhjetasandikke leidub ka Võrtsjärvest põhja pool (Väikese Emajõe orundis). Kuigi Võrtsjärve ase on tüüpiline liustikuküнденõgu, kus kõikide jäätumiste ajal valdas kulutus, paljandub aluspõhi siiski vaid vähestes kohtades (Tammel, Trepimäel, Limnoloogiajaama juures).

Kogu Võrtsjärve nõo põhja moodustab keskdevoni Aruküla lade, mida iseloomustab punakas- kuni lillakaspruunide aleuoliitide ja punakate või kollakate liivakivide vaheldumine. Settekivimid on enamasti põimkihilised ja sisaldavad rohkesti kvartsi (75-90%), päevakive (7-25%) ja vilke (1-10%). Pinnakatte moodustavad Võrtsjärve piirkonnas väga mitmekesise geneesi ja koostisega materjalid. Suurema osa piirkonna pinnakattest moodustab moreen. Enamasti on tegemist punakaspруuni saviliivase või liivsavise moreeniga, mis on üsna kivine ja karbonaadirikas ning see lasub enamasti otse devoni setetel ning selle paksus varieerub üsna suurtes piirides (Raukas, Tavast 1995). Järve ääres ja ka kaugemal leidub mitmel pool madalamatel aladel soosetteid, mis on peamiselt madalsooturvas, järvest kaugemal on ka siirdesoo- ja rabaturvast. Järvest lõunas esineb mitmel pool jääjärvede setteid,

mõnel pool ka järvesetteid, need koosnevad peamiselt mitmesuguse terasuurusega liivadest ning ka savidest. Väikese Emajõe ja Tānassilma jõgede orgudes esineb jõesetteid (peamiselt alluviaalsed liivad). Mõnel pool esineb ka jääjõelisi liivasid ja kruusaid.

Piirkonna mullastikku iseloomustab suur muldade kirjusus. Levinumateks mullatüüpideks on leede- ja leetunud liivmullad, leostunud ja leetjad liivsavimullad, kahkjad leetunud ehk näivleetunud saviliivmullad liivsavil ja liivsavimullad (kõik eelmainitud mullad on madalamatel kõrgema põhjaveetasemega aladel gleistunud), mitmesuguse lõimisega gleimullad, madalsoomullad, siirdesoomullad ja rabamaullad. Mullad on Võrtsjärve nõos valdavalt väheviljakad, võrdlemisi viljakad on suurema kõrgusega moreentasandike ja voorte mullad (Raukas, Tavast 1992). Liigniiskuse tõttu on madalamate alade muldade kasutamine põllumajanduslikuks tegevuseks võimalik peale kuivendamist. Võrdlemisi viljakad on ainult suurema kõrgusega moreenitasandike ja voorte kamar-lettmullad ning turvasmullad soode serva-aladel.

Taimkate on vahelduv ja mitmekesine (*Lisa 2*). Kuusemetsi ning rohumaid kohtab siin väikeste kõlvikutena ning enamasti tasandike servaaladel. Suur-Emajõe suudmest loodes, paiguti ka järve läänekaldal on laialt levinud soometsad, idakalda lõunaosas palumetsad. Suur-Emajõe ülemjooksul ja ka teiste jõgede ümbruses on luha- ja sooniidud. Idakaldas ulatuvad põllustatud alad järveni.

Euroopa tasandil on suurimaks loodusväärtuseks haruldased kuivendamatad sood, märjad metsad ja poollooduslikud lammikooslused. Kolga-Jaani vald kuulub ühte Eesti enam soostunud piirkonda. Põltsamaa jõe alamjooksu ning Pedja jõe (Pedja jõe osa alates Põltsamaa jõe suubumisest) mosaiiksed lammialad on märkimisväärsed kõrge loodusliku mitmekesisuse poolest. Pärandkultuurmaastikud, nagu puisniidud ning luhaalad koos veekogude veekaitsevöönditega, on olulised mitte ainult loodusliku mitmekesisuse säilitamiseks vaid ka piirkonna elanike rekreatsiooniliste vajaduste rahuldamiseks. Nimetatud maastike kaitse ja hoolduse seisukohalt on üheks kõige efektiivsemaks meetmeks osutunud nende alade jätkuv kasutamine heina- ja karjamaadena. Teatumatest linnupaikadest on Võrtsjärve ümbruses Tamme polder ning Võrtsjärve lõunaosa koos Väike Emajõe suudmealaga. Tamme poldril peatub rände ajal raba- ja suur-laukhanesid (kuni 5000 isendit, pesitsejatena on seal registreeritud välja-loorkulli (2-3 paari), suurkoovitajat (ca 10 p), punajalg-tildrit (ca 10 p), massiliselt lambahänilast ja põldlõokest (EOÜ andmebaas, 1993). Tamme polder on antud piirkonnas oluline rändepeatusalala paljudele liikidele ning ka sealkandis pesitsejatele ilmselt oluline toitumisala. Linnustiku seisukohast oleks tähtis sellel alal põllumajandusliku tegevuse jätkumine võimalikult mitmekesisena (heinamaad, viljapõllud, karjamaad). Näiteks on ka roolõikus, kui majanduslik tegevus ning kohalike elanike sissetuleku allikas seotud mitmete, sh Euroopa mastaabis ohustatud linnuliikide, nt hüüp, käekaiguga. Lisaks pesitsevatele lindudele on Võrtsjärv ilmselt

väga oluline ka just läbirändavatele linnuliikide, tänu põhja-lõuna suunalisele asendile, suurusele, ümbritsevatele põllumajandusmaastikele ning vee-elustikule.

1.1.3 Maavarad

Piirkonna tähtsaim maavara on turvas. Turbaliikidest on enam levinud keskmiselt ja hästi lagunenenud puu- ja pillirooturvas, kaasnevateks maavaradeks on järvelubi ja järvemuda. Sapropeeli tüüpi põhjamuda on Võrtsjärves 200 milj m³, järvelupja 160 milj m³ (Haberman, 1995 (vt. Lisa 3). Territooriumil esineb maavaradest, ka suurel hulgal liiva ja kruusa.

1.1.3.1 Põhja ja pinnavesi

Põhjavesi esineb pinnakattes ja aluspõhjakehades. Devoni põhjaveeladest vesi paikneb 100...200 m sügavusel. Pinnakattes on veerikkad moreeni peal ja vahekihtidena paiknevad liustikujõe tekkega kruusad ja liivad. Nõlvadel ja orgudes avaneb põhjavesi allikatena ja nendesse kohtadesse on moodustunud liigirikka taimestikuga allikasood (madal-sood).

Võrtsjärve valgalasse kuulub kokku 154 vooluveekogu. Olulisemateks sissevooludeks Võrtsjärve on Väike-Emajõgi, Öhne ja Tănassilma jõed. Järve läänekaldalt on veel olulisemad vooluveekogud Tarvastu, Våluste ja Leie jõed, idakaldalt aga Rannu, Rõngu ja Purtsi jõed. Välja voolab Suur-Emajõgi, mis "ülearuse" vee Peipsisse viib. Võrtsjärve piirkonna jõed, ojad ja peakraavid on ära toodud Tabel 3 ptk 5.1.3. Enamuse jõgede/ojade vooluhulgad on väikesed, ainult Väike-Emajõel, Öhne ja Tănassilma jõel ületab vooluhulk 2 m³/s. Seoses toimunud maaparandustöödega on paljude vooluveekogude sänge õgvendatud ja süvendatud, kuid peamised sissevoolud on siiski säilinud looduslikena.

Viimasel paarikümnel aastal on olnud inimese mõju kasv suur ja veekaitselised meetmed nii vähetulemuslikud, et Võrtsjärve vesikonna jõgede vee omadused on halvenenud ja seni kahjuks pöördumatult (Järvet, Laanemets, 1995). Vooluveega järve kanduvatest ainetest langeb 70-80% kolme suurema jõe – Väike-Emajõe, Öhne ja Tănassilma arvele (vt Lisa 4). Võrtsjärve suurim biogeenidega rikastaja on Tănassilma jõgi. Tănassilma jõe suured saastajad on Viljandi linna reovesi ja seakombinaadi jäätmed, mida laotatakse põldudele (Järvet, 1983). Väiksematest jõgedest on kõige suurema reostuskoormusega – Tarvastu, Purtsi, Rõngu ja Rannu kanal. Tarvastu ja Rõngu jõevee nitraatide sisaladus on samuti üle keskmise nende jõgikondade suurema põllustatuse tõttu.

Võrtsjärve valgalas on kokku üle 120 loodusliku- ja tehisjärve (Eesti järved, 1968; Mäemets, 1977). Enamik järvi on madalaveelised, ainult mõni on sügavam kui 10 m. Paljud järvedest on eutrofeerunud. Järvede nimestik ja andmestik on toodud Tabelis 4, ptk 5.1.3.

1.1.4 Roheline võrgustik

Planeerimis- ja ehitusseadus püstitab ülesande luua looduslikest ja poollooduslikest kooslustest süsteem asustuse ja majandustegevuse mõju tasakaalustamiseks ning kompenseerimiseks. Taolist süsteemi nimetatakse roheliseks võrgustikuks. Rohelise võrgustiku määratlemine on seatud maakonnaplaneerimise järgmiseks ülesandeks, mida tuleb edasi arendada üldplaneeringutes (Eesti Tuleviku-uuringute Instituut, 1998).

Rohelise võrgustiku planeerimisega taotletakse järgmisi eesmärke:

- keskkonna loodusliku iseregulatsiooni säilitamine;
- väärtuslike looduskoosluste kaitse ja loomade liikumisteede säilitamine;
- looduslähedase majandamise, elulaadi ja rekreatsiooni võimaldamine ning looduslike alade ruumilise kättesaadavuse tagamine;
- väärtuslike maastike säilitamine;
- asustuse ja maakasutuse suunamine.

Ökoloogiline võrgustik koosneb tuumaladest ja koridoridest. Võrgustiku tuumaladeks on sobiva pindala ja paigutusega loodus- ja keskkonnakaitseliselt väärtuslikud biotoobid (elupaigad), samuti alad, mis täidavad teatud puhvrirolli väliste keskkonnamõjude suhtes. Tuumalad sisaldavad olulisi elupaiku ja kasvukohti, mis tagavad soodsad tingimused liigipopulatsioonidele nagu näiteks raba- või metsamassiivid või ka linnurikkad luhaalad. Tuumalad on omavahel ühendatud koridoridega, milleks on tavaliselt maastiku joonelemendid – võsaribad, jõeorud, samuti suuremad või väiksemad omavahel ühendatud metsaosad, mis võimaldavad nii taime- kui ka loomaliikidel (aga ka konkreetsetel isenditel) jõuda ühelt tuumalalt teisele. Koridorid ühendavad struktuuri tervikuks, kus on võimalik liikide levik ja asurkondade genofondi vahetus ning sedakaudu lokaalsete looduskahjustuste korvamine ja mitmekesisuse taastootmine.

Rahvusvahelise tähtsusega tuumalad on kompaktsed, vähemalt 100 km² pindalaga looduslikud alad. Võrtsjärve piirkonnas on Eesti üks kaheistkümnest *rahvusvahelise tähtsusega tuumalast - Alam-Pedja piirkond Alam-Pedja piirkonnas on Võrtsjärve piirkonnale olulise tähtsusega Jõesuu-Pede luht ja metsaala Meleski rabast põhjaosas (EMKAV ala nr 77).*

Rahvusliku tähtsusega tuumaladeks on arvatud kompaktsed, vähemalt 15 km² pindalaga looduslad. *Rahvusliku tähtsusega tuumaladeks* sobivad: *Oiu-Kärma luhaalad* Tännasilma jõe suudmes, *Meleski (Vaibla) raba*, *Sangla soo*, *Valguta (Lullisoo) koos Konnu sooga*, *Väike-Emajõe suudme luha- ja soolad*, *Arumetsa soo koos Kohvisooga ja Õhne jõe luhaaladega (Obriku-Uuevälja luht, Suislepa luht, Leebiku luht ja Rulli-Uralaane luht).*

Olulisemad rohelised koridorid rahvusvaheliste tuumalade vahel kulgevad üle rahvusliku tähtsusega tuumalade. Detailsematel planeeringutasemetel tuleb tähelepanu pöörata rahvusliku tähtsusega tuumalade säilitamisele ja roheliste koridoride läbitavuse kindlustamisele ulukite jaoks.

Võrtsjärve piirkonna üldplaneeringus on arvestatud esialgsete lähteandmetega rohelise võrgustiku planeerimise projektist (vt Lisa 5). Rohelise võrgustiku planeerimine ja tuumalade valik tuleb täpsustada eraldi projektiga.

1.1.5 Rahvastik ja tööturg

Võrtsjärve piirkonna keskmine asustustihedus on käesoleval ajal 6,7 in/km², mis on ühe kolmandiku võrra madalam ka Eesti keskmisest maarahvastiku asustustihedusest (10,3 in/km²). Madal rahvastikutihedus näitab vajadust väga ratsionaalselt planeerida piirkonna teenindusvõrku, viidates ühtlasi ka võimalikele probleemidele uute ettevõtlaste tööjõuga varustamisel.

65-aastaste ja vanemate inimeste osatähtsus on regioonis 15,7% elanikkonnast, mis ületab Eesti maarahvastiku sellesisulise keskmise (14,5%). Eriti problemaatilised on selles osas Puka, Põdrala ja Kolga-Jaani vallad (65-aastasi ja vanemaid inimesi vastavalt 18,7; 17,4 ja 18,1% elanikkonnast). Alla keskmise on vanurite osatähtsus vaid Viiratsi vallas, kõikides ülejäänud valdades on vanurite osakaal üle Eesti kogurahvastiku ja ka Eesti maarahvastiku keskmist.

Eesti ning kogu maarahvastikuga võrreldes võib positiivsena märkida laste keskmisest suuremat osatähtsust rahvastikus (regioonis 22,2%), samuti on Võrtsjärve piirkonnas olnud alates 1992. aastast Eesti keskmisega võrreldes suurem sündivus.

Tabel 1. Võrtsjärve äärsete valdade eri kantide elanike arvu dünaamika

Nimi	Asustusüksused	Elanike arv		
		1970	1989	1999
Tänassilma (Viiratsi)	Tänassilma, Jõeküla, Rebaste, Tõnuküla, Vanavälja	486	385	425
Valma (Viiratsi)	Valma, Loime, Ridaküla	345	298	240
Mustla (Tarvastu)	Mustla, Jakobimõisa, Koidu, Kuressaare, Porsa, Sooviku, Tarvastu, Ämmuste, Ülensi, Tinnikuru, Vanausse, Villa, Kalbuse	2714	2098	2032
	Vilimeeste, Metsla, Raassilla	305	192	180
Väluste (Tarvastu)	Mõnnaste, Riuma, Väluste	482	302	329
Suislepa (Tarvastu)	Suislepa, Järveküla, Maltsa, Marjamäe, Roosilla, Vooru	920	762	725
Soe (Tarvastu)	Soe, Kivilõpe, Pikru, Unametsa	423	604	526
Leie	Leie, Meleski, Vaibla, Oiu	783	642	617

(Kolga-Jaani)				
	Lalsi, Odiste, Lätkalu	597	278	359
Rannu (Rannu)	Rannu, Utukolga, Kulli, Paju, Koopsi, Kipastu, Ervu,	667	887	898
Võrtsjärve äärne (Rannu)	Neemisküla, Kureküla, Tamme, Noorma, Vallapalu, Järveküla, Kaarlijärve,	1066	833	742
	Vehendi	112	101	80
Sangla (Rannu)	Väike-Rakke, Suure-Rakke, Verevi, Sangla	407	311	318
	Koruste	253	165	172
Valguta (Rõngu)	Lapetukme, Valguta, Piigandi,	442	407	425
	Rannaküla	120	53	60
Aakre (Puka)	Aakre, Pedaste, Rebaste, Palamuste	573	489	532
	Purtsi, Pühaste	220	142	124
Pikasilla (Põdrala)	Karu, Kaubi, Liiva, Pikasilla, Rulli	369	247	192
	Leebiku, Uralaane	195	175	202
KOKKU		12377	10446	10246

Tuleviku suhtes soodsa demograafilise tööturuseindeksiga vald on samuti Viiratsi (1,81), Eesti maarahvastiku keskmine on 1,47. Positiivne on näitaja ka Tarvastus (1,54). Madalamate indeksitega vallad on aga Põdrala ja Rõngu, kus need näitajad on vastavalt 1,37 ja 1,28 (Võrtsjärve piirkonna arengukava 2000-2005, 2000).

Need trendid viitavad vähenevale inimpotentsiaalile, tähendades, et uute tööalaste võimaluste loomise korral tuleb samaaegselt tähelepanu pöörata olemasoleva inimkapitali mobiliseerimisele ja aktiveerimisele. Regiooni sotsiaalmajanduslik heaolu jääb samuti allapoole Eesti keskmist. Ametlik tööpuudus ületab 1996-98. aasta keskmisena arvestatuna 4,3% (Eesti keskmine 3,4%, maarahvastiku keskmine 3,5%). Eriti suured probleemid on Põdrala ja Kolga-Jaani vallas (tööpuuduse määr vastavalt 6,4% ja 8,0%). Tegelik tööpuudus võib olla isegi üle kolme korra kõrgem, ulatudes regioonis hinnanguliselt vähemalt 15%-ni.

Registreeritud töötute ja töötä tööotsijate arv on vaadeldavas regioonis viimase aasta jooksul kasvanud 1,5-2 korda. Erandiks on vaid Põdrala vald, kus vastav koefitsient on 0,9.

1.1.6 Infrastruktuur

1.1.6.1 Teed ja veeteed

Võrtsjärve piirkonda läbivad suuremad riigimaanteed on Tartu-Viljandi (48), Sangla-Rõngu (47), Viljandi-Rõngu (52) ja Tõrva-Pikasilla (73), mis on tugimaanteed. Juurdepääsuteed ja planeeritava ala sisene teedevõrk on kruusakattega vallateed. Kõrvalmaanteed ja kohalikud maanteed on toodud *Lisas I*. Olemasoleva teedevõrgu tihedus on piisav, kuid teed on halvas sõidukorras.

Sadama- ja randumiskohti on järve ääres kokku 33. Tihedamalt leidub neid järve läänekaldal, ida- ja põhjapool on neid vähem. Enamasti on tegu väikeste, kuni kümnekohaliste paadisildadega. Neist enamus kujutab enesest eravalduses olevaid kanaleid (lautreid), mida kasutavad kalurid ja paadiomanikud. Sadamaid on kolm: Valma, Limnoloogia ja Kivilõppe.

Jõematkadeks on sobivad: Suur-Emajõgi, Väike-Emajõgi, Öhne jõgi ja Tännassilma jõgi. Ajalooliselt on Võrtsjärvel kurseerinud regulaarne turismilaev Tartust, mis käis nii Oius, Pikasillas, Suislepas kui ka Jõgeveste sadamas Väike-Emajõel. Juba paarkümmend aastat seda ei toimu. Rivist on välja langenud ka vastavad sadamad. Seoses Emajõe Jõeriigi projektiga planeeritakse laevamarsruudi taaskäivitamist.

Laevamarsruut Suur-Emajõel lähtub Emajõe Jõeriigi projektist. Emajõe Jõeriik on loodushoiu suunitlusega arenguprogramm, mille eesmärgiks on luua Alam-Pedja ja Emajõe-Suursoo kaitsealade ning neid ühendava Suur-Emajõe baasil ainulaadne vee- ja loodusturismimarsruut Eestis. Emajõel saab liigelda kanuude, parvede ja (kummi)paatidega kuid kahtlemata on sobivaim variant madala süvisega väikelaev, mille pardalt on ümbrus paremini jälgitav. Retke algus on Rannu-Jõesuus, kohas, kus Emajõgi Võrtsjärvest välja voolab. Võrtsjärve piirkonna Emajõe-äärsed kaldad on madalad ja enamasti soostunud. Emajõgi on Rannu-Jõesuust Kärevere sillani looklev, rohkete vanajõgede ning ulatuslike jõeluhtadega. Luhtadel kasvab mitmeid haruldasi puu- ja rohttaimede liike. Jõgi lookleb edasi läbi Alam-Pedja looduskaitseala, mille eripäraks on erakordselt madal inimasustus (20 alalist elanikku 260 km² alal) ja liigirikas linnustik (193 liiki).

1.1.6.2 Jäätmemajandus

Prügimäed paiknevad valdades järgmiselt: Põdrala vallas 2 (Laatsi ja Mustumetsa), Puka vallas 2 (Aakre ja Ruuna), Rõngu vallas on kõik olemasolevad prügimäed suletud, Rannu vallas 2 (Suure-Rakke ja Kommi), Kolga-Jaani vallas 2 (Kolga-Jaani ja Leie, mis on sulgemisel), Viiratsi vallas ei ole, Tarvastu vallas 4.

Prügilad ei vasta tervise- ja keskkonnanõuetele, enamasti on ladustatud kõike alates olmejäätmetest ning lõpetades ohtlike jäätmete ning lõpnud loomadega. Eesti keskkonnastrateegia (Keskkonnaministeerium, 1997) kohaselt toimub prügilate arvu optimeerimine ning väikeprügilad kuuluvad likvideerimisele.

1.1.7 Ettevõtlus

Tabel 2. Suurimad ettevõtted piirkonnas

Nimi	Vald	Töötajate arv 1998
Ekseko, AS	Viiratsi	210
Rõngu Tehas, AS	Rõngu	113
Roni REM, AS	Tarvastu	85
Tarvastu PM, OÜ	Tarvastu	80
Rannu Mõis, OÜ	Rannu	78
Karpo, OÜ	Tarvastu	60
Jumek, AS	Puka	58
Viiratsi Agro, AS	Viiratsi	58
Viive Ehitus, AS	Viiratsi	55
Tarvastu Erihooldekodu OÜ	Tarvastu	48
Õhne, OÜ	Põdrala	47
Kure Mõis, OÜ	Rannu	45

Ettevõtlus on vähem arenenud Valga maakonna valdades – Pukas ja Põdralas, kus näiteks registreeritud osatühingute arv on vastavalt 6 ja 4. Väljaspool oma valda töötavate inimeste osakaal on väiksem Tarvastu (12,1%) ja Rannu (8,1%) valdades. Viiratsi valla elanikest töötab üle 50% väljaspool valda (tõenäoliselt Viljandis). Seakasvatusega tegelev AS EKSEKO Viiratsi vallas on 210 töötajaga suurim ettevõtte vaadeldavas piirkonnas. Rõngus asub ka ca 110 töötajaga Rõngu Tehas AS. Nimetatud ettevõtted on ka suurimate aastakäivetega – vastavalt 125 ja 75 milj krooni (1998. aastal).

1.1.7.1 Teenindus ja kaubandus

Mitmekesine teenindus- ja kaubandusvõrk on väljaarenenud suuremates keskustes Mustlas ja Rõngus, tähtsal kohal on ka naabruses asuv Elva.

Mustla on mitmekesise tootmis- ja teenindusstruktuuriga oluline keskus, kus tähtsamad ettevõtted on AS Narma-õmblus ja OÜ Kapter-kaubandus.

Rõngu on tähtis keskus mitmekesise ettevõtluse ja infrastruktuuriga. Võrtsjärve ääre seisukohast omab Rõngu tähtsust eelkõige, kui üks väheseid mitmekesiste teenustega keskusi ümbruskonnas. Eraldi väärib märkimist *Raivo Puuritsa kaluritalu* järve kaldal, mis tegeleb kalapüügi ja töötlemisega ning angerjakasvatusega.

Pikasilla asulas esindavad kaubandust TÜ Pikasilla kauplus ja AS Merts bensiinjaama ruumides. AS Merts on praktiliselt ainus eraettevõtte kogu asulas.

Valgutas on kaks kauplust.

Rannu on Võrtsjärve piirkonna suurim asula, kuhu on koondunud valdav osa avalikke teenuseid kogu piirkonna jaoks. Kauplused on Rannus, Kurekülas, Sanglas.

Võrtsjärve piirkonnas on toitlustusvõimalused piiratud. Toitlustusvõimalused on Rannus, Tännassilmas, Suislepa, Leiel ja Pikasillas. Ette-tellimisega toitlustamine on korraldatud Vehendis. Leie ja Pikasilla Põhikoolide sööklad teenindavad suveperioodil vabaõhuüritusi.

1.1.7.2 Põllumajandus

Võrtsjärve regioon (7 järve ümbritsevat omavalitsust) on traditsiooni-line põllumajanduspiirkond. Eriti väärtuslikud kõrge boniteediga põllu-maad (45 hindepunkti) asuvad Tartumaal (Rannu ja Rõngu valdades). Majanduse ümberstruktureerimine 1990.-ndatel aastatel mõjutas oluli-selt peamiselt põllumajandusele orienteeritud piirkondi.

Haritavat maad on valdade lõikes:

Kolga-Jaani vald	6604,9 ha (38,8%)
Tarvastu vald	16744,3 ha
Viiratsi vald	8384,7 ha
Puka vald	5767,0 ha (51%)
Põdrala vald	4305,2 ha (44%)
Rõngu vald	7092,3 ha (42,3%)
Rannu vald	6300,0 ha (25%)

Olemasolevates andmetes on valdade lõikes erinevusi, kuna kohati on kasutatud erinevat määratlust põllumajandusliku maa defineerimisel, samas on ka osad andmed vananenud, sest osa põllumaadest on põllu-majanduse taandarengu tõttu kasutuselt välja jäänud. Suuremad põllus-tatud alad paiknevad Rannu ja Rõngu ümbruses, Mustla ümbruses ning Ärna jõe piirkonnas, vähemal määral ka mujal kõrgematel aladel. Põllumaad jäävad enamasti järvest mõnevõrra eemale, järveni ulatuvad nad Väike-Rakke ja Tamme vahel, Rõngu jõe suudmes, Tarvastu jõe suudmes ning Valma ümbruses.

1.1.7.3 Metsamajandus

Käesolevaks hetkeks on Riigimetsa Majandamise Keskuse poolt majandatavast põlisest riigimetsamaast kantud katastrisse enam kui 80%, mistõttu võib pea kõigis maakondades eeldada andmetes mõnin-gaid muutusi, eelkõige metsamaa pindala vähenemise suunas.

Piirkonnas olevaid riigimetsi haldavad Aimla, Aakre, Öisu ja Elva metskonnad. Erametsades on suurim osatähtsus hall-lepikutel, riigi-metsades männikutel.

Metsatüüpidest on valdavad salumetsad, millede osatähtsus on ligi 33% looduslikust taimkattest.

1.1.8 Rekreatsiooniresursid ja turism

Eeldused rekreatsiooniks loob Eestimaa suurim sisejärv - Võrtsjärv, ilusad männimetsad, sood ja rabad, luhaalad ja jõed. ***Võrtsjärve piirkonnast on kujunemas arvestatav Kesk-Eesti turismipiirkond.***

Turismihoaeg on sessoonne (suvine). Suvel on põhiline puhkajate hulk koondunud kolme biotoobi piirile – järve vee-alale, järve kalda-joonele ja metsaservale. Puhketegevused on seotud nii loodusturismi (matkamine, paadi- ja kanuusõitsõit, kalapüük) kui ka aktiivse puhkusega (jalgratastel sõitmine, ujumine, purjetamine, purilauasõitmine jne).

Piirkonnas on esindatud järgmised ***rekreatsioonivõimalused***:

- **Ranna ja veekogudega seotud harrastused**
Supluspaigad
 Erineva ligipääsetavuse ja korrastatusega supluskohti on rohkem kui 20. Tähtsamad supluskohad on majutasutuste juures ja suurte teede läheduses. Valdava osa suplejatest moodustavad läbisõitjad. Enimkasutatavad paigad on Vaibla, Ulge, Pikasilla ja Vanause. Supluspaiku on nii valla- kui ka eramanduses. Puhkajate teenindamine kohapeal puudub. Enimkasutatavates paikades puuduvad piisavad parkimisvõimalused.
- **Sadamad, paadi- ja laevaturism, kalapüük**
 Sadama- ja randumiskohti on järve ääres kokku 33. Sadamaid on kolm: Valma, Limnoloogia ja Kivilõppe. Randumiskohtadest on intensiivsema kasutusega Jõesuu ja Pikasilla. Randumiskohti kasutavad naabruskonna keskuste – Tartu, Viljandi, Valga ja Tõrva suvitajate ja õngemeeste paadid. Paadilaenuks on vaid Vaiblas.
- **Hooajaline puhkus maamajas**
 Suur osa rannäärsetest majapidamistest on kasutusel maakoduna, seda eelkõige Tartu, aga ka teiste ümbruskonna keskuste elanike poolt. Rannu vallas Vehendis asub üks suvilakooperatiiv. Omaalgatuslikke suvilaid on püstitatud Jõesuusse.
- **Muud puhkevõimalused**
 Ratsutamisevõimalus on olemas Rannakülas. Riidajal asub Ants Tauli külalistemaja, mis pakub külalistele torupillimuusikat, perspektiivis on rajada rahvatorupilli muuseum ja Limnoloogiajaama ruumides paiknev Võrtsjärve tutvustav huvikeskus.

Piirkonnas on esindatud järgmised ***turismiteenused***:

- **Aastaringseid majutusteenuseid (koos nõuetele vastava teeninduse, konverentsi- ja teiste lisavõimalustega)** pakutakse Vehendis, Tännassilmas ja Tarvastu vallas.
- **Majutusteenust suveperioodil koos mõningate lisateenustega** pakutakse Vaiblas (neli majutusasutust), Vehendis, Limnoloogiajaamas ja Barbara Pubis Rannus.
- **Majutusteenuseid puhkekülades- ja laagrites** pakutakse Ulges ja Vaiblas. Ajalooliselt on kuulsad Trepimäe, Vaibla, Kivilõppe ja Valma. Pikka aega eksisteerinud Trepimäe lastelaagri ala on kasutuseta. Spordilaagrite korraldamisega tegeleb Pikasillas Pikasilla Põhikool. Tarvastu valla territooriumil on seitse majapidamist, kes osutavad telkimisplatsi teenuseid. Põhirõhk rekreatiivsete teenuste pakkumisel on asetatud keskonnasõbralikule turismile ja puhketegevusele.
- **Majutusteenused endistes asutuste puhkebaasides**
Turismiteenustest on hetkel kasutamata majutusteenuste pakkumine endistes asutuste puhkebaasides. Veel kümme aastat tagasi oli Võrtsjärve eri kallastel kokku ligemale paarkümmend erinevate asutuste puhkebaasi, mida kasutas vastav asutus ise või mida üüriti välja. Enamus neist on läinud eravaldusse ja mitmed käinud käest kätte, ilma, et neisse oleks tehtud märkimisväärseid investeeringuid. On olemas puhkebaase, mis ei ole veel täiesti amortiseerunud ja neid on võimalik omnikuga kokkuleppel üürida.

Võrtsjärve piirkonnas ei ole puhkemajandus oluline tegevusvaldkond kohaliku elanikkonna jaoks. Otseselt puhkajate teenindamisega on seotud vaid ca 20 inimest. Ettevõtted teevad koostööd nii valdade siseselt kui ka naabervaldade turismiettevõtjatega, kuid turismi- ja puhkemajandusalane koostöö võiks olla efektiivsem. Toimivaid ja nõuetele vastavaid puhkeasutusi on vähe. Võrtsjärve äärsed majutusvõimalused on toodud arengukavas (Võrtsjärve..., 2000).

Lahendamist vajavad järgmised puhkemajandusega seotud probleemid:

- puhkajaile osutavate teenuste väike maht ja kättesaadavus;
- puhkealade infrastruktuuride vähene väljaarendatus;
- pilliroo vohamine ja võsastumine ranna-aladel, probleemid ranna-alade puhastamise ja korrashoiuga;
- vähene informatsioon järve kui terviku ja puhkealade kohta, viidastussüsteem puudub.

1.2 Kolga-Jaani vald

1.2.1 Asustuse struktuur

Kolga-Jaani vald paikneb Viljandi maakonna kirdeosas Võrtsjärve põhjakaldal. Vald hõlmab ulatusliku, suhteliselt hõredalt asustatud piirkonna. Kolga-Jaani vald on oma pindalalt – 312,4 km² – üks maakonna suuremaid. 2001. a seisuga oli vallas 1795 elanikku. Asustuse tihedus on 5, 7 in/km² kohta (Eesti keskmine on 32,7 in/km²). Külade hulgas on rohkesti ahel- ja hagukülasid. Suuremad külad moodustavad mitmest ahelast koosnevad keeruka põhiplaani hagukülasid (Lalsi, Leie, Lätkalu jt; Varep, 1968). Valla territooriumil asub 15 küla. Väikseima elanike arvuga on Vaibla ja Otiküla (vastavalt 36 ja 31 elanikku). Olulised asustuse mõjutajad on looduslikud tingimused ümbritsevate soode ja rabade näol, aga ka halvad teeolud koos sellest tulenevaga. Suuremate ja jõukamate küladena on erinevatel aegadel esinenud Järtsaare, Kolga-Jaani, Rõika, Meleski. Soorohkemates ääreesades on valdav hajaasustus.

1.2.1.1 Keskused

Vald jaguneb kahe suurema keskuse – Leie ja Kolga-Jaani – vahel. Kuigi asulate rahvaarvu erinevus on suhteliselt väike, on valla administratiivse keskuse Kolga-Jaani mõju ülejäänud vallale märgatavalt suurem. Kolga-Jaani on traditsiooniliselt olnud ja on ka praegu ühenduses Põltsamaaga. Leie on oma asendi tõttu Viljandi-Tartu mnt ääres olnud orienteeritud Viljandile, Põltsamaaga hea ühendus puudub. Kolga-Jaani ja Leie on omavahel nõrgalt seotud.

Kolga-Jaani (elanike arv 435), asetseb Põltsamaa-Viljandi mnt, Oiu tee ning Leie-Meleski tee kokkusaamiskohas. Alevikuks kujunes 19. sajandi lõpul kihelkonnakeskusena. Enamik tollasest hoonestusest on säilinud tänaseni. Asustusstruktuur on kujunenud maastiku järgi, hooned ja tänavad paiknevad piki loode-kagu suunalist voort või on sellega risti. Peatänavaks on Viljandi-Põltsamaa mnt, selle ääres paiknevad ärid, ametiasutused ning elumajad loovad meeleoluka linnalise miljöö.

Leie kant on Võrtsjärvega vahetult seotud. Asetseb Tartu-Viljandi mnt ja kohaliku tähtsusega Leie-Lalsi mnt ristumiskohas. Leie on nn “uus küla” – rajatud tühjale kohale. Asula jaguneb mitmeks, omavahel nõrgalt seotud osaks. Kõige vanem asustus paikneb Tartu-Viljandi mnt ääres. Asula tänased probleemid on tüüpilised ning sarnased teistele, omal ajal ekstensiivselt arendatud, majandikeskuste omadele (suhteliselt juhuslik elanikkond, kes pole orienteeritud paiksusele; töökohtade vähesus, millest tuleneb elukvaliteedi jätkuv langus; asula ruumstruktuur ei sarnane linnalisele ega maalisele asustusele, mistõttu see pole elukeskkonnana eriti hinnatud. Eelnimetatud põhjused viivad elanike lahkumiseni, mis omakorda tõstab eluaseme kulusid paigale-

jääjatel. Samas loob eeldused edaspidiseks arenguks paiknemine Võrtsjärve ja Tartu–Viljandi maantee ääres.

1.2.2 Miljööpiirkonnad ja vaatamisväärsused

Väärtuslike maastikena võib esile tuua: **Lätkala-Lalsi-Meleski maastiku** ning **Võrtsjärve põhjakalda (Oiu küla ja Tănassilma jõe suue)**. Vallas on välja kujunenud mitmeid ajaloolisi asustusalasid, kus inimese poolt loodu moodustab maastiku ja loodusega harmoonilise ning meeldiva terviku. Selliste kohtadena võib nimetada Kolga-Jaani, Meleski ja Oiu asulaid. Nendes paikades väljendub kõige ehedamalt kohalik ehitus- ja kultuuritraditsioon. Selliseid ajaloolisi, piirkonnale tüüpilisi ja maastikupilti rikastavaid keskkondi tuleb püüda säilitada.

Meleski – paikneb kahel pool Kolga-Jaani-Meleski teed. Meleski vabrikuasula tekkis Lätkalu küla maadele 18. saj lõpul. Tänapäevani on säilinud terviklik külamiljö. Meleski klaasivabrikahoone on arhitektuurimälestisena riikliku kaitse all. Nimetatud hoone on praegu kasutuses ja laguneb.

Oiu küla ja Tănassilma jõe suue - ala hõlmab Oiu küla ümbrust, paadisadamat ja Tănassilma jõe suuet ning veel avatud jõe ja Adula oja-äärseid luhtasid. Tegemist on tasase ja madala alaga Võrtsjärve kaldal. Sild üle Tănassilma tähistab vana ülekäigukohta. Oiu silla lähedal ülesvoolu on vasakkaldal ca 5 ha suurune luhaniit, kus kohati ka niidetakse (Ots, 1994). Oiu asend, vaadatuna koos lähedalasuvate Valma ja Vaibla rannaga, on väga soodne puhkemajanduse arendamiseks. Keskkonna väärtust tõstavad endised meierei hooned. Ala põhiline väärtus seisab läheduses asuval Võrtsjärvel.

Kolga-Jaani vald on rikas ka puutumatu soode ja rabade poolest. Arhitektuurimälestisena võib mainida 14. sajandil ehitatud EELK Kolga-Jaani kirikut koos taastatud vabadussõja mälestusmärgiga ja W. Reimani mälestussambaga.

1.3 Viiratsi vald

1.3.1 Asustuse struktuur

Viiratsi vald paikneb Viljandi maakonna idaosas, ulatudes kiiluna Viljandi linnast Võrtsjärveni. Viiratsi vallas (213 km²) elab 3812 inimest, asustuse tihedus on 17,8 in/km². Võrtsjärvega on seotud Tănassilma ja Valma kandid. Mõlemad paikkonnad asuvad Viljandi-Tartu maantee vahetus ümbruses. Vallas on kakskümmend üks küla. Suurima rahvaarvuga külad on Vana-Võidu küla ja Uusna küla (vastavalt 428 ja 388 elanikku). Väikseima rahvaarvuga küla on Loime (18 elanikku).

1.3.1.1 Keskused

Valdav osa valla rahvastikust elab **Viiratsi alevikus** ja selle lähiumbruses. Seetõttu on tervikuna valla elanikkonna tööalased ja muud seosed Viljandi linnaga tugevad.

Tănassilma ja selle ümbruse elanikkond on hõivatud eelkõige põllumajanduses või Viljandi linna ettevõtetes. Võrtsjärvega seob piirkonda ka Tănassilma jõgi, mida ajalooliselt peetakse Pärnu-Tartu veetee üheks osaks, kuid praegu on see paadiliikluseks praktiliselt läbimatu (madalikud, kinnikasvamine, sillad). Tănassilma kui keskuse infrastruktuur on oluline Võrtsjärvega seotud tegevusalade seisukohast.

Valma on üks väheseid kompaktseid asulaid vahetult järve kaldal (külas 176 elanikku) ja kus elanikkonna põhitegevusalaks on kalapüük ja -töötlemine. Kalureid on 23, kellest enamus tegutseb füüsilisest isikust ettevõtjatena. Valmas asus varem Võrtsjärve Kalamajandi keskus. Valma sadam on järve üks suuremaid, vajalikul määral süvendatud, koos vajalike hoonetega ning spetsialiseerunud kalasadamaks.

1.3.2 Miljööpiirkonnad ja vaatamisväärsused

Väärtuslikud maastikud piirkonnas on: **Tănassilma org** - Kuudeküla ja Tănassilma küla vahel ja **Rebaste küla-Jõeküla maastik**. Tănassilma jõe lammil paiknevad luhaalad: Oiu luht, Kärma luht ja Rebaste-Jõeküla luht.

Valma küla läheduses on tähistatud üle 4000 aasta vanune kiviaja asulakoht. Haudadest on leitud vanimaid antropoloogilisi materjale Võrtsjärve ümbrusest.

Raudsepa dendropark on huvitav oma liigirohkuse ja huvitavate koosluste poolest.

Viljandi-Tartu maantee kolmandal kilomeetril teest vasakule jääb põline Tamme-Koori tamm, mis on tuntuks saanud tänu Eduard Viiralti (1898-1954) 1943. a valminud graafilisele lehele "Viljandimaa maastik" ja mida seetõttu tuntakse rohkem **Viiralti tamme** nime all. Tamme ümbermõõt on ligikaudu 5 meetrit.

Viljandi-Tartu maanteest paremale, umbes 16 km kaugusele Viljandi linnast, Kalmetu Põhikooli vahetusse naabrusesse jääb **Tänassilma kirik**. Omal ajal kuulus kirik õigeuskogudusele. 80-ndate aastate lõpus alustati kiriku taastamistöid, mis on aga praeguseks seiskunud.

1.4 Tarvastu vald

1.4.1 Asustuse struktuur

Tarvastu vald paikneb Viljandi maakonna kaguosas, Võrtsjärve lääne-kaldal. Vald on nii territooriumilt kui ka elanike arvult üks Eesti suuremaid (409 km² ja 4398 elanikku). Asustustiheduseks kujuneb 10,75 in/km². Elanikkond on hõivatud valdavalt oma valla territooriumil. Tegevusalad on suhteliselt mitmekesised: põllumajandus, metsatöötlemine, toiduainete- ja kergetööstus. Vald koosneb mitmest suhteliselt eraldiseisvast kandist - Tarvastu (Mustla), Soe (Vambola), Väluste, Suislepa ja Kärstna. Neist Kärstna Võrtsjärvega otseseid kokkupuuteid ei oma. Valdav osa asustusest paikneb järvest 3-6 km kaugusel. Enamus kaldaaladest on soised ja asustamata. Ainsaks vahetult järveäärseks asumiks on Kivilõppe. Järvega seotud tegevuspaikadest on tähtsamad Tarvastu rand, Kivilõppe ja Suislepa, neile lisanduvad üksikud vähese tähtsusega randumiskohad. Vallas paikneb kolmkümmend kuus küla. Neist suurima rahvaarvuga külad on Kärstna ja Soe (vastavalt 361 ja 339 elanikku), väikseima rahvaarvuga Ämmuste ja Marjamäe külad (vastavalt 19 ja 28 elanikku).

1.4.1.1 Keskused

Suurimad keskused on Mustla ja Kärstna. Järvega seotud tegevuspaikadest on tähtsamad Tarvastu rand, Kivilõppe ja Suislepa.

Mustla alevik on ajalooline kihelkonnakeskus ligemale 1000 elaniku ja mitmekesise tootmis- ja teenindusstruktuuriga.

Kivilõppes on pikkade traditsioonidega kokkutuleku- ja laagripaik. Kivilõppel paikneb Võrtsjärve Kalakaitsekordon. Siin on kaks sadamakohta.

Tarvastu rand paikneb Mustlast rohkem kui 10 km kaugusel. Kohapealne asustus puudub. Randa viiv tee läbib praegu mittekasutatava Tarvastu poldri territooriumi. Territoorium kuulub munitsipaalomandisse. Sadamakoht on rajatud jõe suudmesse ja pidevat süvendamist ei vaja, maa-ala on korrastatud ujumis- ja laagripaigana.

Tähtsaks järvega seotud paigaks on **Suislepa**. Asula paikneb Õhne jõe kaldal ca 7 km kaugusel järvest. Jõgi kuni järveni on laevatatav. 60ndail aastail toimis kuni Suislepani regulaarne laevamarsruut Tartust. Suislepa randumiskoht on 50 kohaline ja heas seisukorras.

1.4.2 Miljööpiirkonnad ja vaatamisväärsused

Väärtusliku maastikuna võib esile tuua: **Mustla aleviku, Tarvastu-Jakobimõisa maastiku, Kivilõppe-Järveküla maastiku ja Suislepa-Marjamäe-Vooru maastiku.**

Mustla alevik on ajalooline kihelkonnakeskus, kus on hästi säilinud puitasum. Suislepa asundust läbib Õhne jõgi. Suislepa mõis (1796. a) ja 19. saj Suislepa tuuleveski on arhitektuurimälestised.

Õhne jõe lammil paiknevad ulatuslikud luhaalad: **Obriku-Uuevälja luht, Suislepa luht ja Leebiku luht.** Looduskaitseväärtus luhaniiduna aladel tõenäoliselt puudub.

Kivilõppe asulas on kaks suurt rändrahn: ühe visanud siia Tarturanast Kalevipoeg, teise Vanapagan. Kalevipoja kivi ümbermõõt 15,8 m.

Tarvastu linnamägi - vallikraaviga piiratud ordulinnus Tarvastu jõe ääres, rajati 14. saj.

1.5 Põdrala vald

1.5.1 Asustuse struktuur

Põdrala vald paikneb Valgamaa loodeosas Tõrva linna mõjupiirkonnas. Pindala on 127,2 km², elanikke 950. Asustustiheduseks kujunes 7,4 in/km² kohta. Elanike arv on viimaste aastakümnete jooksul oluliselt vähenenud (võrreldes 1970. aastaga ca 30%). Vallas on neliteist küla. Suurima rahvaarvuga küla on Riidaja 292 elanikuga, järgnevad Leebiku, Reti ja Pikasilla külad. Väikseima rahvaarvuga külad on Karu, Kaubi ja Liva külad.

1.5.1.1 Keskused

Vald jaguneb kaheks kandiks: Riidaja ja Pikasilla. Seosed Võrtsjärvega on eelkõige Pikasillal. Paikkonnas on kaks asustuskeset - **Pikasilla** ja **Leebiku**. Majandustegevus on koondunud eelkõige Leebikule (põllumajandus, puidutöötlemine). Järvega seotud tegevustsooniks võib pidada Pikasilla asulat koos oma ümbrusega nii Põdrala, kui ka Puka vallas. Piirkond hõlmab lisaks järveäärsele ka Väike-Emajõe alamjooksu alasid.

Pikasilla on üks väheseid vahetult järve kaldal paiknevaid asulaid vallas. Pikasilla on tähtis teerist Tartu-Viljandi-Tõrva suunal. Kuni 70-ndate aastate lõpuni oli Pikasilla sadamakohaks regulaarliinil, mis ulatus jõe mööda ülesvoolu kuni Jõgevesteni. Praegusel hetkel kapitaalsemad sadamad puuduvad. Asula piires on olemas kaks randumiskohta Ujumis- ja randumiskohtadega moodustavad ühtse kompleksi Pikasilla staadion ja laululava.

1.5.2 Miljöopiirkonnad ja vaatamisväärsused

Väike-Emajõgi ja jõega piirnevad alad on eriti väärtuslikud, kui hakatakse realiseerima kavandatavaid turismiprojekte: veematkad, puhkepeatustega ilusamatel kallastel ja laevasadama rajamine **Pikasillale**. Peamised maastiku väärtused on looduslik, rekreatiivne ja esteetiline. **Pikasilla luhaala** Väike-Emajõe lammil on täielikult roostunud ja võsastunud ning soostunud, niidulappe enam ei ole. Ohne jõe lammil paiknevad ka **Leebiku** ja **Rulli-Uralaane** luhaalad. Looduskaitseväärtus on luhaaladel teadmata, see vajab täpsustavaid uuringuid.

Põdrala valla alal asuvad ilusad metsad, neist looduskaitse all on **Pikasilla palu** ja **Kaubi kaasik**.

1761. a ehitati Riidajasse tänaseni säilinud mõisahoone ja rajati arvukate puuliikidega park. Säilinud on kabel, kus puhkavad mitme põlvkonna mõisnikud von Strykid.

1.6 Puka vald

1.6.1 Asustuse struktuur

Puka vald paikneb Valga maakonna põhjaosas Otepää kõrgustiku ja Võrtsjärve vahel. Vallas elab 1961 inimest. Pindala - 202,4 km², asustustihedus 9,6 in/km². Elanike arv on aastatega oluliselt vähenenud. Asustus Puka vallas on ebaühtlane ja koondunud eelkõige suuremate liiklusteede lähedusse. Vald jaguneb kaheks ajalooliselt väljakujunenud kandiks - Puka ja Aakre. Vallas on kaheksateist küla. Elanike arv külades ulatub 12-st elanikust Prange külas kuni 795 elanikuni. Suurem, üle 100 elanikuga küla, on vallas veel Kuigatsi küla. Väiksemad külad on Prange ja Põru küla vastavalt 12 ja 33 elanikuga.

1.6.1.1 Keskused

Valla keskusteks on Aakre küla ja Puka alevik. Need on valla kaks suuremat asulat, kuhu on koondunud üle poole elanikkonnast. Võrtsjärvega on suuremal või vähemal määral seotud **Aakre**, eelkõige selle hõredalt asustatud lääneosa: Purtsi ja Pühaste külad.

Pühaste ja Purtsi külad on vähese asustusega, moodustades ühtse tsooni koos Pikasilla ümbrusega Võrtsjärve lõunaosas. Ala laieneb ülesvoolu piki Väike-Emajõe.

1.6.2 Miljööpiirkonnad ja vaatamisväärsused

Purtsi jõe org, Pühaste ja Rebaste külad on väärtuslikud miljööpiirkonnad, kus on säilinud talumaastikuline asustusstruktuur ja maakasutus. Pühaste on heas korras, ilus ja hoolitsetud küla. Metsatukaga ümbritsetud kivikalmed asuvad keset põldu, sinna lähedusse jäävad kultusekivi ning kalmistu. Puka, läheduses paiknev Rebaste küla jääb Aakre-Oona tee ja Purtsi jõe vahele. Maastiku väärtused on: esteetiline, looduslik, ühe ajajärgu maakasutus, rekreatiivne, üksikobjektide kogum. **Purtsi jõe org Oonast Võrtsjärveni** on maaliline ja romantiline ala, kus esineb nii liivakivi- kui moreenipaljandeid. Väärtusliku maastikumiljööga aladeks on ka valla idaosas **Meegaste ümbrus ja Väike-Emajõe äärne org**.

Üritusepaigana ja vaatamisväärsusena on tuntud II at pärit muinas-aegne linnamägi **Vooremägi**, kust avaneb suurepärane vaade järvele. Linnuse asukoht omas suurt strateegilist tähtsust ja linnamäe ümbrus oli tihedalt asustatud. Rahvasuu kõneleb Vooremäe põues peituvatest käikudest ja keldritest. Vooremäe jalamil on paadisadam. Rajatud on lõkkekoht, istekohad ja mäele viiv käigutrepp.

Puka vallas on metsagenofondi alad.

1.7 Rõngu vald

1.7.1 Asustuse struktuur

Rõngu vald paikneb Tartumaa edelaosas. Vallas on 3021 elanikku. Elanike arv on olnud viimastel aastakümnetel suhteliselt stabiilne. Valla üldpindala 164,1 km² ja rahvastiku tihedus on 18,4 in/km². Rahvastiku paiknemine valla territooriumil on väga ebaühtlane. Valla idapoolne ja keskosa on tihedalt asustatud, Võrtsjärve äärne ala aga väga hõredalt. Ligi pool valla elanikest on koondunud Rõngu ja Käärdi alevikesse. Vald koosneb kolmest eri orientatsiooniga paikkonnast - Elva ümbrus, Rõngu ja Valguta. Käärdi alevik ja selle ümbrus on otseselt seotud Elva linnaga. Vallas on viisteist küla. Suurema rahvaarvuga küladeks on Lapetukme (200 elanikku), Valguta (188), Koruste (175), Teedla (173) ja Kirepi (153). Nimetatud külade elanike arv on taasiseseisvusperioodil mõnevõrra kasvanud. Suurima rahvaarvuga on Lapetukme ja Valguta küla (vastavalt 193 ja 188 elanikku), väikseima rahvaarvuga Piigandi küla (44 elanikku).

1.7.1.1 Keskused

Rõngu alevik koos lähiümbrusega moodustab kompaktsed terviku. Rõngu on tähtis keskus mitmekesise ettevõtluse ja infrastruktuuriga. Võrtsjärve ääre seisukohast omab Rõngu tähtsust eelkõige kui üks väheseid mitmekesiste teenustega keskusi ümbruskonnas.

Valguta kant moodustab kindlalt piiritletud ajaloolise ala. Tihedamalt on asustatud Valguta keskuse ümbrus, mis otsest sidet järvega ei oma. Järveäärne asustus - Rannaküla on hõre ja aastatega oluliselt tühjenenud. Rannaküla moodustab ühtse ala Rannu valla Vehendi piirkonnaga (Võrtsjärve piirkonna arengukava 2000–2005, 2000). Limnoloogiajaam paikneb vahetult valla piiri lähisel. Võrreldes Rannu valda kuuluva rannaosaga, on Valguta poolne rannaala perifeersema asendiga ja hõredama asustusega.

1.7.2 Miljöopiirkonnad ja vaatamisväärtused

Piirkonna loodusliku omapära säilitamiseks on looduskaitse alla võetud mitmeid reljeefivorme, rändrahn, parke ja põlispuid. Rannaküla põhjapiiril asuvad Saare talu hiidtammed, mille ümbermõõt on ca 5m.

Rõngu vallas on rekreatsiooniväärtust omavad ilusad metsad.

Väärtusliku maastikuna võib esile tuua **Rannaküla**, mis omab potentsiaali puhkealana.

Vallas paikneb mitmeid muistseid asulakohti ja kalmistuid: Koruste külas, Kirepi külas, Rõngu alevikus, Valguta külas ja Lossimäe külas.

Lapetukme külas on Paaslangi vesiveski hoone koos veskitammiga, mis pärineb 19. sajandist. Kirepi külas paikneb Vana-Kirepi mõisahoonete kompleks koos pargi ja alleega.

Vaatamisväärsustena võib Rõngu vallas veel nimetada **vanu kuivendussüsteeme**.

1.8 Rannu vald

1.8.1 Asustuse struktuur

Rannu vald paikneb Tartu maakonna lääneosas Võrtsjärve idakaldal. Vallas elab 1935 inimest ning valla pindala on 158,1 km². Elanike arv on olnud viimastel aastakümnetel võrdlemisi stabiilne. Vald omab võrreldes teiste Võrtsjärve valdadega kõige pikemat rannajoont. Kogu valla territoorium omab suuremal või vähemal määral seoseid Võrtsjärvega. Erinevalt Võrtsjärve piirkonna teistest valdadest on Rannu valla piiresse jääv rannaosa valdavalt kõrge kaldaga, asustusvöönd kulgeb järvele suhteliselt lähedal. Vallas on seitseteist küla Suurima rahvaarvuga on Kaarlijärve küla ja Väike-Rakke küla (vastavalt 206 ja 138 elanikku), väikseima rahvaarvuga Koopsi küla ja Utukolga küla (vastavalt 24 ja 25 elanikku).

1.8.1.1 Keskused

Rannu on piirkonna suurim asula ja valla keskus, kuhu on koondunud valdav osa avalikke teenuseid kogu piirkonna jaoks.

Vehendi küla ja selle piiresse jääv rannariba on kõige intensiivsemaks järveäärseks tegevuspiirkonnaks. Siin paikneb Võrtsjärve Limnoloogiajaam, mille juurde kuulub heas korras sadam veesõidukite jaoks.

Trepimäe on looduslikult kaunis paigas aastate jooksul väljakujunenud väliürituste paik koos laululavaga ja üldse üks kaunimaid ja populaarsemaid paiku järve idakaldal. **Sangla** kandis kulgeb Tartu-Viljandi maantee üsna vahetult ranna lähedal kuid vaade järvele on valdavalt kinnikasvanud.

Suur-Emajõe suudmes paikneb Rannu valla poolsel kaldal omaalgatuslik paadisadam koos kuuridega.

1.8.2 Miljööpiirkonnad ja vaatamisväärtused

Jõesuu-Pede luht paikneb Suure-Emajõe suudmes Rannu ja Kolga-Jaani valla piiril, Jõesuu silla ja Pede jõe suudme vahel mõlemal kaldal. Selle ala looduskaitseväärtus on veel teadmata ning vajab täpsemaid uuringuid. Seoses Emajõe Jõeriigi projekti käivitumisega hakkab Suur-Emajõel kulgema veeteede marsruut. Emajõe Jõeriik on loodushoiu suunitlusega arenguprogramm, mille eesmärgiks on luua Alam-Pedja ja Emajõe-Suursoo kaitsealade ning neid ühendava Suur-Emajõe baasil ainulaadne vee- ja loodusturismimarsruut Eestis.

Trepimäe on looduslikult kaunis koht, mis omab tugevat potentsiaali puhketegevuse arendamiseks.

Tulimägi on Ervumäe ja Rannu Munamäe nime all tuntud kõrgendik, mis kujutab endast 6 km pikkuse Valguta suurvoore meretasemest kõrgemale ulatuvat põhjaotsa. Kõrgendik jääb Võrtsjärve tasemest umbes 65 m kõrgemale ja on hästi nähtav järvele.

Tamme paljand on 2 km pikkune ja kuni 8 m kõrgune keskdevoni liivakivi paljand, mis väljasurnud rüükalade leiukohana sai kuulsaks juba 19. saj. Paljandialune rannariba on võsastunud ja roostunud. Paljand omab eelkõige geoloogilist ja õppeotstarbelist tähtsust. Üle poole paljandi ulatusest (1.4 km) on riikliku kaitse all ja sinna on rajatud looduse õpperada. Kolme trepiga matkarada on kogu paljandi ulatusest võsast puhastatud.

Tamme veski paikneb Tamme paljandi lähedal. Tuulik on üks tähtsaimaid kaldamärke järvel viibijaile.

Rannu kirik on arhitektuurimälestis, mis ehitati 15. saj algul. 33 m kõrgune torn on heaks orientiiriks järvel seilajatele.

Rannu uusapostlik kirik - sõjaeelses Rannus Noorma külas tegutses Apostliku Õigeusu Kiriku kogudus. Sõja järel kiriku tegevus katkes ja tolleaegne kolhoos kasutas hoonet laohoonena. Kaheksakümnnendatel aastatel otsustas Rannu sovhoos kirikuhoone taastada. Esialgne eesmärk oli kasutada hoonet tavandihoonena, kui aga Eestis alustas tegevust Eesti Uusapostlik Kirik, tekkis ka Rannus selle kogudus ja tavandihoone võeti rendile. Hoones on korraldatud ka avalikke kontserte, millele annab palju juurde hoone hea akustika.

Rannu park ja mõisahooned - müüriaga piiratud kaitse alla kuuluvat parki ääristavad endised mõisahooned ja vasallilinnust ümbritsenud tiik. Linnus on rajatud 15. saj keskpaiku liivi päritoluga Dolenite poolt.

2 ARENGUEELDUSED VÕRTSJÄRVE PIIRKONNA ARENGUKAVAST

Võrtsjärve piirkonna visioon:

Võrtsjärv ja tema ümbrus on puhas, kalarikas, arenenud infrastruktuuri ja väikeettevõtluks mitmesuguseid võimalusi pakkuv piirkond. Võrtsjärve piirkond on parim koht elamiseks ja töötamiseks

Lähtuvalt antud stsenaariumidest käsitleti järgmisi piirkonna ühisplaneerimist vajavaid valdkondi:

- põllumajandus ja toiduainetööstus;
- turism;
- uute elanike tulek piirkonda;
- kalamajandus.

Võrtsjärve piirkonna arenguvõimalused **madala majanduskasvu arengustsenaariumi** puhul:

- Peale ümberprofileerumist on põllumajandus jäänud ikkagi siinse piirkonna arvestatavaks majandusharuks. Põllumajandustoodetele erilist turgu ei ole, kuid samas on toiduainetööstus üsna heal järjel. Siiski tööhõive põllumajanduses pidevalt langeb. Tegeldakse mahepõllumajanduse ja köögiviljakasvatusega. Alternatiivsetest põllumajandusharudest viljeldakse õlikultuuride kasvatamist, mida veetakse ümbertöötlemiseks edasi Soome. Piirkonnale iseloomulikel poldritel on võimalik rohutootmine ja marjakasvatus (kultuurjõhvikas ja -mustikas).
- Piirkonnas arvestatavaid metsamassiive pole. Perifeeriamajandusele omaselt veetakse ümarpalki välja, suuri saekaatreid pole ega teki ka juurde. Puidutööstuses tekivad alternatiivsed niššitooted. Kuna tootmine põllumajanduses ja metsatööstuses pole eriti intensiivne, siis mõju piirkonna keskkonnaseisundile ja järve ökosüsteemile on vähene.
- Piirkonnale iseloomulikuks tegevusalaks jääb kalandus: kalapüük ja müük. Kohapealne ümbertöötlemine on minimaalne, mille takistuseks on ka Euroopa Liidu vastavad normid. Kalateadus (Limnoloogia-jaam) areneb suunaga väljapoole, omaette turismitooteks saab kalaturism. Püügimahud oluliselt ei kasva, jäädes ~300 tonnini aastas. Samuti ei kasva oluliselt tööhõive (~30 kutselist kalurit + teenindjad ja töötlejad). Püügikorraldus ja -kultuur on stiihiline, organisatsioonilised vormid jäävad nõrgaks. Angerja taastootmine on väike ning suur osa toodangust veetakse välja. Põhjuseks on elanike madal ostujõud. Piirkonna eripära - pilliroog - tööstuslikku kasutamist eriti ei leia, puhkemajanduse tarvis teostatakse minimaalseid korrastusteid.
- Turismi arengu seisukohalt on oluline lülitumine Lõuna-Eesti turismivõrku. Järgides turismi arengutendentse kasvab Võrtsjärve piirkonnas nii tavaturism: bussi- ja autoturism, suvine ja talvine rannapuhkus kui ka niššiturism: ökoturism, kalaturism, sporditurism, talu-

turism. Ööbimisega puhketuristide arv eriti ei kasva, sest majutuskohiti ja teenindusettevõtteid eriti juurde ei teki. Otsesed kliendigrupid on lähinaabruses asuvate linnade Tartu, Viljandi, Valga, Põltsamaa, Tõrva ja Tartumaa, Viljandimaa ja Valgamaa elanikud. Samuti liiguvad Tallinna ja teiste suuremate linnade elanikud maapuhkusele ja tööstuspiirkondade elanikud looduskaunitesse piirkondadesse.

- Uusi elanikke tuleb juurde Tartu “tööstuskäe” (Tartu-Elva-Rõngu) piirkonnast, kuid üldiselt jätkub ääremaastumise tendents - noored lähevad linna ja kohalik elanikkond vananeb.

Võrtsjärve piirkonna arenguvõimalused **kõrgema majanduskasvu stsenaariumi** puhul:

- Põllumajandus on piirkonna arvestatav majandusharu. Põllumajandustootmise intensiivsus tõuseb oluliselt, käive kasvab 10-15% võrreldes praeguse seisuga, põllumajandussaadustele avaneb Venemaa turg. Viljeldakse alternatiivkultuure: poldritel rohutootmine, kultuurjõhvika ja -mustika kasvatamine, kasvatatakse õlikultuure (rapsi, rupsi) ja töödeldakse neid kohapeal. Tööhõive langus põllumajanduses on siiski paratamatu.
- Piirkonnas suuri metsamassiive pole. Metsatööstuse maht kasvab kuni 10%. Eesti ekspordistruktuur muutub. Odava tooraine väljaveo asemel imporditakse kohapeal vääristatud puitu. Venemaalt tuuakse sisse odavat toorainet, kohapealne raie stabiliseerub. Kogu puit töödeldakse suurtes saeveskites, väikestes arendatakse alternatiivset tootmist. Tööhõive metsatööstuses tehnoloogia täiustumisega eriti ei kasva.
- Turismi arengu seisukohalt on oluline lülitumine Lõuna-Eesti turismivõrku. Konkurentpiirkondadeks on Eestis looduslike ja kliimatehingimuste, vaatamisväärsuste ressursi ja kultuuritraditsioonide poolest Lääne-Eesti ja põhjarannik ning Soome, Läti, Leedu ja teiste Põhjamaade maaturismi piirkonnad. Välisurgudest omavad Lõuna-Eesti turismile suuremat tähtsust eelkõige lähiriigid, kust Eestisse on hea ja taskukohane transpordiühendus. Lõuna-Eesti puhketurismi sihturgudeks on Soome, Läti Riia piirkond, Venemaa St Petrburgi, Moskva jt piirkonnad ning teised Skandinaavia ja Euroopa riigid (ennekõike Rootsi ja Saksa) vastavalt piirkonna sidumisele kas Läti või Venemaaga.
- Piirkonna eripära - kalamajanduse maht oluliselt ei kasva. Lisanud angerja taastootmine ja kohapealne töötlemine. Kalamajandus kontsentreerub, endiselt jääb kalanduse keskuseks Viiratsi vald. Areneb püügikorraldus ja -kultuur, kalurid organiseeruvad. Arenev turismimajandus sunnib peale kompromisse. Randu ja sadamakohti puhastatakse pilliroost, kuid tööstuslikku kasutamist see endiselt ei leia.
- Turismi arengus nähakse perspektiivi, tehakse aktiivset müüki. Arendatakse välja uusi turismiobjekte ja turismitooteid (kalaturism). Turismi hooaeg pikeneb. Leitakse võimalusi ka talviseks tegevuseks. Tööhõive kasv ei ole eriti märkimisväärne, kuni 120 inimest 10 aasta jooksul.
- Piirkonda tuleb juurde uusi elanikke, sest prestiižne on elada linnast väljas looduskaunites paikades, eriti veekogude läheduses.

Tullakse Tartu suunast: Tartu teaduslinnakute elanikkond ja mujalt lähedal asuvatest suurematest linnadest. Suvilate omanikud muutuvad järk-järgult püsielanikeks.

Vastavalt arengukavale on piirkonnas välja kujunenud neli arendusvööndit: Kolga-Jaani -Rannu arendusvöönd, Rannu-Rõngu arendusvöönd, Tarvastu-Põdrala-Puka arendusvöönd ja Kolga-Jaani-Viiratsi arendusvöönd.

3 KESKKONNA PIKAAJALISEST JA SÄÄSTLIKUST KASUTAMISEST

Eesti Vabariigi põhiseaduse järgi on igaüks kohustatud säästma elu- ja looduskeskkonda ning hoiduma sellele kahju tekitamast. Looduskeskkond on ressursiks, mida tuleb kasutada läbimõeldult ja säästvalt. Riigikogu poolt on heaks kiidetud *Eesti keskkonnanstrateegia* (RT I 1997, 26, 390), kus on määratletud looduskasutuse ja keskkonnakaitse arengusuunad ja põhiülesanded aastani 2000 ja 2010.

3.1 Strateegiliste keskkonnamõtjude hindamine

Alates 01.01.2001 hakkas keskkonnamõtjude hindamist reguleerima *Keskkonnamõtju hindamise ja keskkonnanauditeerimise seadus* (RT I 2000, 54, 348). Seadus sätestab, et ***kõigile planeeringutele koostatakse strateegiline keskkonnamõtjude hindamine***, mis avalikustatakse koos planeeringu avalikustamisega vastavalt *Planeerimis- ja ehitusseaduse* nõuetele. Kuna alates 01.01.2001 peab vastavalt *Keskkonnamõtju hindamise ja keskkonnanauditeerimise seadusele* (RT I 2000, 54, 348) olema planeeringu alusel kavandatava tegevuse keskkonnamõtju hinnatud planeeringu koostamise käigus antakse siinkohal ülevaade Võrtsjärve piirkonna üldplaneeringu elluviimisest tulenevatest strateegilistest keskkonnamõtjudest.

Nii strateegiliste keskkonnamõtjude hindamise kui ka keskkonnamõtjude hindamise eesmärk on planeeringu elluviimisest tulenevate otsete ja kaudsete keskkonna muudatuste analüüsimine, võimalike kahjulike mõjude prognoosimine ning vajadusel leevendavate meetmete välja pakkumine. Keskkonnamõtjude hindamise läbiviimisega näidatakse keskkonnaga arvestamata jätmisest tuleneda võivaid tagajärgi ning analüüsitakse erinevaid planeeringu lahendusi. See annab planeeringu tellijale, koostajale ja avalikkusele teada erinevate arengustsenaariumide mõjust, nii loodus- kui ka sotsiaal-majanduslikule keskkonnale.

Lisaks strateegilisele keskkonnamõtju hindamisele on järelevalvet teostaval maavanemal vastavalt *Planeerimis- ja ehitusseaduse* (RT I 1995, 59, 1006; 1996, 36, 738; 49, 953; 1999, 27, 380; 29, 398, 29, 399; 2000, 54, 348; 2001, 42, 234; 50, 283; 65, 377) §22 lg 4 õigus nõuda täiendavat keskkonnamõtju hindamist järelevalve objektiks olevale planeeringule, mis viiakse läbi vastavalt *Keskkonnamõtju hindamise ja keskkonnanauditeerimise seaduses* toodud keskkonnamõtju hindamise korrale.

Hindamise aluseks olid “Võrtsjärve valgala arengukavade ja üldplaneeringute keskkonnamõtju hindamise lähteandmestiku koond” (2000) ja samuti Võrtsjärve kohta teostatud uurimused ja uurimused Eesti looduskeskkonnast. Kasutada olnud materjal võimaldas saada hea ülevaate veekeskkonnast ja looduskeskkonnast ümber järve.

3.1.1 Erinevate arengustsenaariumite ja üldplaneeringuga kavandatavate tegevuste mõju

“Võrtsjärve piirkonna arengukava 2000–2005” koostamise tulemuseks on kaks võimalikku arengustsenaariumi: madala majanduskasvuga stsenaarium ja kõrge majanduskasvu stsenaarium. Tulevikustsenaariumid on erinevad oma mõju ulatuse poolest piirkonna keskkonnaseisundile ja järve ökosüsteemile.

Madala majanduskasvu stsenaarium	Kõrgema majanduskasvu stsenaarium
- Kuna tootmine põllumajanduses ja metsamajanduses pole eriti intensiivne, siis mõju piirkonna keskkonnaseisundile ja järve ökosüsteemile on vähene. - Kalapüügi mahud ei kasva.	- Põllumajandustootmise intensiivsus kasvab, metsatööstuse maht kasvab kuni 10%. - Kalamajanduse maht oluliselt ei kasva. Arenev turismimajandus sunnib peale kompromisse.
Kalapüügi korraldus ja turismi areng on stiihilised. Turistide arv oluliselt ei kasva sest majutuskohi ja teenindusettevõtteid eriti juurde ei teki. Seoses turismi stiihilisusega tooks selle variandi teostumine mõningatele piirkondadele kaasa küllaltki olulises ulatuses keskkonnakahjustusi. Riskid peituvad eelkõige püsivates muudatustes. Keskkonna muudatustega kaasnevad probleemid kaitsetute rannalade ja nende vahetu lähiümbruse taimestikule.	Turismi oluline lisandumine, ühenduste parandamine ja järveäärsete puhkekeskuste kompleksne väljaehitamine, mitmekesise teenindusstruktuuri loomine. Reguleeritud liikumine piirkonnas. Arendatavatele turismipiirkondadele toob kaasa küllaltki olulises ulatuses keskkonnakahjustusi. Riskid peituvad eelkõige püsivates muudatustes (looduskoosluste hävimine ehitamise arvelt).
Järve piirkonnas tehakse edasilükkamatuid korrastustöid, (võsalõikus, roolõikus, kalda- taimede niitmine).	Randu ja sadamakohti puhastatakse roost, kuid tööstuslikku kasutamist see endiselt ei leia.
Võimalik on vähese ulatusega ehitustegevuse kasv. Vähene uusehitiste arv tooks kaasa väikeseid keskkonna muutusi. Sadamate renoveerimine võib põhjustada kohaliku iseloomuga muudatusi sadama lähiümbruskonna veerežiimile ja taimestikule.	Ehitustegevuse lisandumine. Uusehitiste ja piirkonna külastajate suur hulk lisavad oluliselt kulutusi ja ka ohte keskkonnale. Sellest lähtudes halvenevad Võrtsjärve piirkonnas toimuvate protsesside kontrollimise võimalused.
Noored lähevad linna ja kohalik elanikkond vananeb.	Piirkonda tuleb juurde uusi elanikke ja suvilate elanikud muutuvad järk-järgult püsielanikeks.
Stsenaariumi mõju keskkonnale	Stsenaariumi mõju keskkonnale
Arengustsenaarium sisaldab mitmeid keskkonda oluliselt mõjutavaid tegureid. Head kontrolli saavutamise ja hoidmise võimalused. Variandi elluviimine eeldab riskifaktorite leevendamismõimaluste leidmist, seda nii planeerimise- ja projekteerimise kui ka kavandatu teostamise faasis. Hetkeolukorda praegusest parandav variant. See variant kõrvaldab senised probleemid, kontroll olukorra üle piirkonnas on suhteliselt hea.	Arengustsenaarium toob välja selgepiirilised ja suured muudatused, millega kaasnevad mitmed riskifaktorid. Variandi elluviimine toob kaasa mitmeid olulisi muudatusi keskkonnale. Paljud läbiviidavad muudatused on riskifaktoreid sisaldavad ja pöördumatu mõjuga. Võimalik on mõjutuste leevendamine.

Üldplaneering on koostatud nii, et see ei välistaks kumbagi arengustsenaariumit. ***Madala majanduskasvuga arengustsenaarium on paremini sobitav keskkonna säästliku arengu lähtekohtadega***, mis võimaldab piirkonnas mõõdukat asustust ning puhketegevust.

Strateegiliste keskkonnamõjude hindamises on esile toodud nii positiivsed kui negatiivsed mõjud. Positiivsed on need mõjud, mis

aitavad kaasa keskkonna- ja säästva arengu eesmärkide saavutamisele; negatiivsed mõjud on keskkonnale ebasoodsad mõjud, mis võivad kaasneda seatud arengueesmärkide saavutamisel keskkonnale.

Negatiivse mõju olemasolu korral on välja toodud ka võimalikud leevendusvariandid mõju ulatuse vähendamiseks. Lisaks mõjude väljatoomisele on analüüsitud nelja kõige olulisema püsiva tegevuse mõju piirkonna keskkonnale: turismirajatiste ehitamine (sadamad, veeteed, supelrannad), hoonete ehitamine, turismi ja ettevõtluse arendamine.

Tegevus/ Ala	Positiivsed mõjud	Negatiivsed mõjud	Leevendusvariandid
Turismirajatiste ehitamine: Sadamate ja randumiskohtade ehitamine; Supelrandade ja supluskohtade rajamine; Veeteede rajamine ja veesõidukite liikluse intensivistumine; <i>Võimalikud konfliktialad tekivad Vaiblas, Ulges, Jõesuus, Tamme randumiskohas, Pikasillas, Arumetsas ja Valmas.</i>	• Võrtsjärv seotakse Emajõe Jõeriigi veeteede ketiga; • liikumistingimused veeteid pidi paranevad; • turvalisusrisk väheneb (järveohutuse paranemine laevasõiduks veeteede märgistamise tõttu); • parandab ja aitab ära kasutada olemasolevaid ehitisi ja rajatisi (vanade sadamate taastamine); • teenuste kompleksus; • vetelpääste ja reostustõrje tegevuse paranemine; • töökohtade arv suureneb.	• looduslike koosluste hävimine ehituskohtade läheduses: kalda- taimestiku, põhjataimestiku ja -loomastiku hävimine, veelindude ja kalade kudemiskohtade hävimine; • kalade ning veelindude toidubaasi vähenemine; • geoloogilised mõjud: loodusliku järvepõhja ja rannikureljeefi muutumine; • ökoloogiliste protsesside kulgakistatud; • võimalik visuaalne reostus; • pinna- ja põhjavete reostus; • pinnase erosioon veeliikluse puhul; • mõju veeala hüdroloogilisele režiimile; • laevaavariide ohu suurenemine; • loodusliku maastiku asendamine tehismaastikuga; • õnnetusrisk; • järve veekvaliteedi halvenemine.	• eelistada vanade sadamate taastamist uute rajamisele; • kõikide sadamate rekonstrueerimisel, millega kaasneb sadama vee- või maa-ala suurenemine ning uute sadamate rajamisel koostada enne projekteerimise alustamist detailplaneering koos keskkonnamõju hindamisega; • sadamaid ei tohi ehitada väärtuslike või haruldaste kooslustega ranna-aladele; • teostada uuring lindude viibimisest otseses laevaliikluse mõjupiirkonnas, selle tulemused võimaldavad minimaliseerida laevaliiklust lindude pesitsemis- ja sulgimisalade lähedal. Vajadusel piirata veeliikluse intensiivsust lindude pesitsemisajal (aprill-juuni); • säilitada ehitusaladel maksimaalselt haljastust; • töötada omavalituste ja vastavate riigi ametkondade koostöös välja tegutsemismeetmed võimalike õnnetuste korral; • teostada põhjavete perioodilist seiret; • korraldada erosiooniprotsessi seiret (näiteks ruutproovide abil); • määratleda laevateed ja tähistada need kaasaegsel tasemel meremärkidega; • sadamate ehitamiseks kasutada ajavahemikku augustist septembrini, mis häirib keskkonda kõige vähem; • veemootorsõidukite liiklus suunata järve keskossa, nii navigatsioonilistel kui ka keskkonnakaitselistel põhjustel.

Tegevus/ Ala	Positiivsed mõjud	Negatiivsed mõjud	Leevendusvariandid
Hoonete, teede, parklate jms ehitamine. <i>Võimalikud konfliktialad tekivad Vaiblas, Ulges, Pikasillas, Arumetsas ja Valmas.</i>	• elukeskkonna kvaliteet ja elamistingimused paranevad; • majandusliku arengu intensiivistumine, kohaliku elanikkonna tööhõive suurenemine; • toob elu mahajäänud piirkondadesse (uute elanike tulek piirkonda); • transpordi- ja infrastruktuuri paranemine; • reguleeritud parkimiskordalus; • jalgrattaliikluse elavnevmine (nn pehme liiklus); • liikumisvõimalused ja juurdepääsetavus paranevad.	• keskkonnamuutused asustatud kohtade läheduses; • loodusmaastiku asendumine tehismaastikuga (looduslike koosluste hävimine); • loodusliku reljeefi muutmine, mõjud pinnasele (ehituspraht); • ökoloogiliste protsesside kulg takistatud; • võimalik visuaalne reostus; • suured investeeringud infrastruktuuri rajamiseks; • tulekahjude oht suureneb.	• säilitada väärtuslikku haljastust ja looduslikku pinnareljeefi ehitusaladel; • määrata detailplaneeringu kohustusega piirkonnad tugevdamiseks kontrolli ehitustegevuse üle; • ehituskeeluvööndi määratlemisega ranna ääres jätta rannäärne riba hoonetest vabaks, vajadusel ette näha ehitustegevuse piirangud väärtuslike maastike ja miljöopiirkondade ümber; • ehitamisel väärtusliku loodusega piirkonnas kasutada kergeid ehitusmasinaid; • säilitada piirkonnale iseloomulike hooneid ja eelistada uutele ehitistele vanade rekonstrueerimist või restaureerimist; • sätestada rangemad hoonestamistingimused väärtusliku looduse või külamiljööga aladel; • eelistada traditsioonilist ja loodussõbralikku ehitusviisi, kasutades ökoloogilisi materjale ja tehnikaid (savimajad); • valla jäätmekavas ette näha ehitusprahi koristamise kord; • reovee- ja jäätmekäitlusrajatised paigutata aladele, kus need kõige vähem ohustavad keskkonda; • eelistada vanade teede korrastamist uute rajamisele; • rajada võimalikult vähe asfaltkatendiga teid ja parklaid, eelistada muruparklad ja pinnasteid; • teede rajamine kooskõlastada keskkonnakaitsetalitustega.

Tegevus/ Ala	Positiivsed mõjud	Negatiivsed mõjud	Leevendusvariandid
Turism <i>Võimalikud konfliktialad tekivad Vaiblas, Ulges, Jõesuus, Tamme randumiskohas, Pikasillas, Arumetsas ja Valmas.</i>	• Võrtsjärve tuntuse tõus; • järve rekreatsiooniresurside ärakasutamine, Tartu, Viljandi, Põltsamaa, Tõrva elanike vaba aja veetmise võimaluste paranemine; • piirkonna majandusliku arengu intensiivistumine ja kohaliku elanikkonna tööhõive suurenemine; • koostöö valdade vahel paraneb (valdade ühine ja kooskõlastatud soov piirkonda arendada); • hooajaline asustus toob investeeeringuid ja teenuste tarbijaid; • kompleksne probleemide lahendus, paraneb teenuste pakkumine.	• turismi arendamine võib osutada majanduslikult mittetasuvaks; • looduslike koosluste hävimine kontrollimatu ja stiihilise turismi korral (ohustatud rannataimestik ja metsakooslused, lindude häirimine, alustaimestiku tallamine); • pinna- ja põhjavete reostusohu suurenemine; • metsatulekahjude ohu suurendamine – külastajate ja telkijate arvukuse kasvuga suureneb õnnetusrisk; • ebasoovitavad muutused kohalike elanike elurütmis seoses püsielanike saabumisega ja turistide arvu järsu tõusuga, kultuuripärandi ja traditsioonilise eluviisi hääbumise oht; • võimalikud konfliktid püsielanike ja turistide vahel.	• turismi suunamine ja korraldamine - turistide liikumist saab reguleerida viitadega; • jagada infot ööbimis- ja telkimiskohtadest - teabe õigel jagamisel saab liikumist reguleerida ja külastajate arv ei koorma väärtuslike looduspriirkondi; • ökoturismi arendamine; • määratleda keskkonna seisukohalt tundlikud alad, mis ei sobi turismiarenduseks. See võimaldab väärtuslikud metsapiirkonnad ja looduskaitse seisukohalt väärtuslikud alad säilitata puutumatutena. Arvestatakse roheline võrgustiku planeerimisega.

Tegevus/Ala	Positiivsed mõjud	Negatiivsed mõjud	Leevendusvariandid
Ettevõtlusest tulenevad keskkonna-mõjud -väiketööstus; -kalapüük; -põllumajandus; -metsandus.	• majanduslikust atraktiivsusest tulenev võimalik keskkonnakvaliteedi paranemine; • investeeringud põllumajandustootmisel; • põllumajandus- ja kalatoodangu töötlemise ja turustamise paranemine; • maaettevõtluse arendamine ja mitmekesistamine, mis annab erinevaid tegutsemisvõimalusi ja alternatiivse sissetuleku; • külade taastamine ja arendamine ning maaelu pärandi kaitsmine ja säilitamine; • erametsanduse ja metsastamise arendamine, k.a metsandustoodete töötlemine ja turustamine.	• loodusressursside tarbimise suurenemine (puidu kasutamine, kaevandamine); • saaste mõju keskkonna kvaliteedile; • kalavarude võimalik vähenemine.	• planeerida ja reguleerida tegevusi; • rakendada põllumajanduslike tootmismeetodeid, mis kaitseks keskkonda ja säilitaks maapiirkondi (mahepõllumajandus); • mitte lubada keskkonda kahjustavaid ettevõtluspiirkondi järgmiste alade lähedusse (puhvertsoonidega piiramine): - alad, kus on kaitsmata põhjavesi või tundlikud ökosüsteemid; - kaitsealad (k.a selleks soovitatud alad), väärtuslikud maastikud ja potentsiaalsed ökovõrgustiku alad; - teised suure loodusväärtusega alad ja objektid (k.a pool-looduslikud kooslused, ülejutus- ja rannikualad, rabad, geomorfoloogilist huvi pakkuvad alad ja objektid, haruldased/ohustatud ökosüsteemide ja liikidega alad); • minimeerida taastumatute ressursside kasutamine; • kasutada taastuvaid ressursse taastumisvõimelisuse piirides; • edendada keskkonnateadlikkust, -haridust ja -koolitust; • suurendada ja kaitsta olemasolevate põllumajandusmaastike bioloogilist mitmekesisust; • säilitada maapiirkondade ja maastike ilmet (nt luhaalade regulaarne puhastamine võsast, luhaaladel karjatamine jne); • väheväärtuslike põllumajandusmaade metsastamine;

3.1.2 Keskkonnamõju avaldumine ruumis. Tähelepanu vajavad piirkonnad

Lisaks tegevuste analüüsile kasutati strateegiliste keskkonnamõjude hindamisel ka **maastikulist lähenemist**, mis tähendas tsoonide määratlemist geograafiliste piiride sees. See aitas tagada keskkonnamõjude ruumilise käsitlemise. Välja on selgitatud piirkonnad kus tekib koormus ressursidele ja ökosüsteemidele. ***Järgnevalt on välja toodud ja analüüsitud mõjude ulatust võimalikel probleemsetel või lisatähelepanu vajavatel aladel.***

Vaibla kandis on kavandatud hoonete, teede, parklate ja randumiskohtade ehitamist. Ehitusprojektide elluviimine tekitab püsivaid muudatusi piirkonnas. Ühest küljest aitab ehitamine parandada ja ära kasutada olemasolevaid ehitisi ja rajatisi. Elamistingimuste paranemisega elukeskkonna kvaliteet tõuseb, mis suurendab teenuste pakkumist ja investeringute tulekut piirkonda. Positiivne on majandusliku arengu intensiivistumine ja kohaliku elanikkonna tööhõive suurenemine, paranevad ka infrastruktuur ja transpordikorraldus. Negatiivsetest aspektidest võib välja tuua looduslike koosluste hävimise ja võimalikke ettearvamatuid muutusi asustatud kohtade läheduses. Vaibla kandi maastikus leidub nõmmemetsa-ilmelisi männikuid, kus esineb ka üksikuid lehtpuid. Valgusküllase metsaalusega hõre männimets omab maastikuna esteetilist väärtust ning seetõttu tuleb püüda võimalikult palju säilitada eksisteerivat haljastust. ***Alal hoonete ja rajatiste ehitamiseks tuleb koostada detailplaneering koos keskkonnamõju hindamisega.***

Väärtusliku maastikuna võib esile tuua **Meleski raba** (Vaibla raba), mis jääb planeeritavast Vaibla puhkealast ca 1 km kaugusele. Meleski raba ja planeeritava ala vahele tuleks jätta kaitsevöönd põhja- ning pinnavete kaitseks (1 km). ***Kandis tuleks eelistada loodussõbralikku ehitusviisi, kasutades ökoloogilisi materjale ja tehnikaid. Ehitamisel on soovitatav kasutada kergeid ehitusmasinaid ja vältida puude vigastamist ehitustegevuse käigus. Soovitatav on võimalikult vähe rajada asfaltkatendiga teid ja parklaid, eelistada pinnasteid ja muruparklaid.***

Jõesuu kandis on kavandatud sadama, supluskohtade, telkimisplatside ja parkla ehitamist. Sadama ehitamine Jõesuus seob järve Emajõe Jõe-riigi veeteede ketiga, järveohutus paraneb veeteede märgistamise tõttu, aitab ära kasutada ja rekonstrueerida olemasolevaid sadamaehitisi ja parandab vetelpääste ja reostustõrje tegevust. Jõesuu kandis paikneb Jõesuu-Pede luht, mida väärtusliku märgalana taotletakse Alam-Pedja looduskaitseala koosseisu. Turismirajatiste ehitus võib põhjustada teatud ulatuses looduslike koosluste hävimist ja takistada ökoloogiliste protsesside kulgu. Võimalik on ka pinna- ja põhjavete reostus ja negatiivne mõju veeala hüdroloogilisele režiimile. ***Sadamate ehitamiseks on keskkonnakaitseliselt sobivam ajavahemik augustist septembrini.*** Täpsustada tuleks lindude viibimist otsese laevaliikluse

mõjupiirkonnas ja minimaliseerida laevaliiklust ja sadama kasutamise intensiivsust lindude pesitsemisajal (aprill-juuni). Turistide liikumine peaks olema alal reguleeritud ja külastajate arv piiratud. ***Alale ehitamiseks*** (va telkimisplatside rajamine, kui sellega ei kaasne ehitamist) ***tuleb koostada detailplaneering koos keskkonnamõju hindamisega.***

Tamme randumiskoht ja ujumiskoht jäävad looduskaitse all oleva Tamme paljandi vahetusse lähedusse. ***Oluline on jätta puhkealade ja paljandi vahele kaitsetsoon ja puhkealade rajamisel säilitada ala looduslähedane natuur.*** Tähelepanu tuleb pöörata turismi suunamisele ja korraldusele. Tamme paljandi juurde on kavandatud rajada parkla. ***Reguleerida tuleb turistide liikumist ja külastajate arvu alal kindla-arvulise parkimiskohtadega parkla rajamisega. Parkla rajamisel tuleks vältida asfaldi kasutamist. Alale ehitamiseks (v. a. parkla ja linnuvaatlustornide rajamine) tuleb koostada detailplaneering koos keskkonnamõjude hindamisega.***

Küllaltki suure keskkonnakoormusega kant on **Pikasilla**. Kavandatud on turismirajatiste, sadama ja hoonete ehitamist. Lisaks koondunud tegevuste rohkusele tekitab konflikti ala paiknemine looduskaitse all oleva Pikasilla palu ja luhaalade vahetus ümbruses. ***Oluline on säilitada puhverala Pikasilla palu ümber.*** Sadama rajamisel on võimalik ära kasutada olemasolevaid sadamaehitisi. Sadama rajamisel tekkivate geoloogiliste mõjude leevendamiseks võib erosiooniprotsessi seiret korraldada ruutproovide abil. ***Sadama territooriumi laiendamisel koostada enne projekteerimist detailplaneering, kus selguks kogu alal kavandatava ulatus ja mõju keskkonnale. Ehitusaladel tuleb maksimaalselt säilitada olemasolevat haljastust*** ja jälgida puude ja alustaimestiku liikide levimises toimuvaid muutusi. Ehitamisel on soovitatav eelistada loodussõbralikku ehitusviisi, kasutades kergeid ehitusmasinaid, ökoloogilisi materjale ja tehnikaid. ***Alale hoonete ehitamiseks tuleb koostada detailplaneering koos keskkonnamõju hindamisega.***

Arumetsa randumiskoha ja supluspaiga rajamisel tuleb säilitada maastiku looduslähedast ilmet ja piirata inimkoormusest tulenevaid mõjusid, kuna ala vahetusse lähedusse jääb Arumetsa soo rabaosa, mis on osa Järveküla looduskaitsealast. ***Rabaosa ümber tuleb jätta piisav kaitsevöönd põhja- ja pinnavete kaitseks.***

Suure keskkonnakoormusega on ka **Ulge ja Valma** kandid, kuhu on koondunud palju erinevaid tegevusi. Nimetatud kantide vahetusse lähedusse ei jää suurte loodusväärtustega alasid, mistõttu lisameetmete rakendamine pole vajalik. ***Mõlemale alale tuleb enne ehitustegevuse alustamist koostada detailplaneering koos keskkonnamõju hindamisega.***

Ettevõtlusest tingitud keskkonnamõjusid pole ruumiliselt analüüsitud, kuna tootmismahud oluliselt ei suurene. Tööstuspiirkondade juurde

planeerimiseks käesolevas üldplaneeringus ettepanekuid tehtud ei ole, tootmismaad on reserveeritud vaid Rannu vallas.

4 VÕRTSJÄRVE PIIRKONNA ARENGUSTRATEEGIA PÕHISUUNAD AASTANI 2015

Arengu eelduseks on probleemide arutelu piirkonna elanikega, kelle elukeskkonda ja tingimusi pikaajalised kavad vahetult kujundama hakkavad ning keda vastuvõetavad otsused otseselt puudutavad.

Seega on piirkonna valdade tulemusliku tegevuse põhiprintsiibid:

- kõigile osalemiseks võrdsete võimaluste tagamine;
- kohaliku elanikkonna informeerimine ja kaasamine;
- sidus lähenemine keskkonnale, majandusele ja ühiskonnale;
- erinevate tegevusalade tähtsuse selgitamine, regionaalsete eripärade leidmine ja nendega arvestamine.

Käesolevas peatükis on leidnud kajastamist piirkonna arenguperspektiivid järgneva 10...15 aasta jooksul. Käsitletud on teisiti öeldult seda, kuidas ja kuhu suunas allpool toodud valdkonnad peaksid arenema.

4.1 Sotsiaalne infrastruktuur

Inimesel on elukohaga alati kindel suhe. Inimene on osa kodukohast ja see tähendab, et võimalikke muutusi ei saa kavandada vaid tehniliste protsessidena, kavandatavad tegevused laienevad alati ka sotsiaalsfääri.

Sotsiaalne infrastruktuur piirkonnas peab olema vastavuses asustustihedusega. Praegust situatsiooni, mis on rahuldav, tuleb sel eesmärgil igati arendada. Seoses uute elanike võimaliku tulekuga Võrtsjärve piirkonda antakse uuselamurajoonidele sotsiaalasutuste arendamise võimalus läbi sotsiaalmaa kõrvalsihtiotstarbe määratlemise.

Piirkonna vallad võiksid koostada täiendavate sotsiaalasutuste vajalikkusealase uuringu. Piirkonna valdadesse rajatakse vastavalt läbi viidud uuringu tulemustele sotsiaalkeskused, kus asuvad vanurite päevakeskused ning noorte nõustamispunktid. Nimetatud asutuste rajamine lahendatakse olemasoleva hoonestuse ning ühiskondlike hoonete kõrvalsihtiotstarbe baasil. Vajadusel kavandatakse igasse valda perearstikeskuste rajamine koos apteegipunktidega.

4.1.1 Koolivõrk

Piirkonna valdadel tuleks koostada hariduse arengukavad. Arengukava seisukohalt on tähtis iseloomustada olemasolevat haridussituatsiooni, välja selgitada hariduselu tugevad ja nõrgad küljed, see, mida tuleks kindlasti säilitada, mida muuta ja milliste vahenditega oleksid muutused võimalikud. Arengukava alusel on võimalik koolivõrku korrigeerida.

Koolidel tuleb koostada oma arengukavad, milles tuua välja konkreet-
sed ettepanekud haridustaseme tõstmiseks, täienduskoolituse korralda-
miseks jne. Tekkivas koolidevahelises konkurentsivõime tuleb erilist
tähelepanu pöörata kohapeal antava hariduse taseme säilitamisele ja
parandamisele.

Koolidesse vajalikul hulgal ja tasemel kaadri leidmiseks ja selle läbi
koolides antava hariduse konkurentsivõime tõstmiseks tuleb enam
väärtustada maakoolide õpetaja elukutset. Võrtsjärve piirkonna vallad
peaksid toetama võimaluste piires õpetajate (täiendus-) koolitust.

Tehakse ettepanek Tartu maakonnaplaneeringu muutmiseks: Rannu
Keskkooli mitte arvata välja keskkoolide hulgast alates 2007. aastast.

4.1.2 Meditsiiniline teeninduse ja tervishoiu korraldus

Valdades tööle rakendunud perearstide süsteem võimaldab elanikele
esmast arstiabi, suuremat tähelepanu vajab preventiivse töö korralda-
mine. **Lähtuda tuleb sellest, et piirkonna külastajatel oleksid arstiabi
võimalused kättesaadavad.** Statsionaarsed arstiabi keskused ja kiirabi
asuvad Rõngus, Suure-Jaanis, Tartus, Tõrvas, Valgas ja Viljandis.

Võrtsjärve piirkonnas võib olla perspektiivne avada taastusravikeskus.
Erinevas ulatuses ravi- ja terviseteenuseid võiksid pakkuda ka piir-
konna majutusettevõtted.

4.2 Kultuur

Piirkonna valdadel tuleb toetada eksisteerivat klubide-seltside-liitude
võrgu säilimist, mis toetavad piirkonna identiteeti. Samuti tuleb toetada
koduküla kultuuritraditsioonide loomist ja säilitamist ühistegevuse läbi.
Seltsid on nn kolmanda sektori esindajad, kellela kodanikeühiskonna
väljaarendamine pole võimalik. Piirkonna edukus sõltub üha rohkem
kohaliku ühiskonna uuenemisvõimest.

4.2.1 Klubid, seltsid

Turismi- ja elamuste üheks aluseks on traditsioonidel põhinev kultuurielu.
Võimalused huvialaseks tegevuseks on vajalikud. Seltside (klubide)
tegevus on eriti oluline, kuna võimaldab omavahelist suhtlemist ning
loob seeläbi harmoonilise elukeskkonna. Seltsid muudavad elu
sisukamaks ja paremaks. Lisaks kohalikele elanikele võib seltside
tegevus olla suunatud ka turistidele.

**Piirkonna elanike ja külastajate vaba aja veetmise eesmärgil tuleb
võimalikult otstarbekalt ära kasutada olemasolevaid ehitisi**, näiteks
klubilise tegevuse ja käsitööringide arendamine koolide ka
kultuurimajade baasil. Külaliste ja kohalike elanike vaba aja veetmise

eesmärgil võivad seltsid korraldada ka hooajalisi kursusi (nt purjetamine, jetidega sõitmine, jääpurjetamine jne).

Säilitada tuleks Pikasilla rahvamaja ning luua selle juurde külakeskus. Viiratsi vallal on plaanis endise Valma poe ruumide baasil rajada külamaja. Samuti seisab juba viis aastat kasutuseta endine Oiu rahvamaja. Eelistada tuleks olemasolevate külakeskuste hoonete taastamist uute rajamisele.

Alad, kus oleks ühe eelistatud tegevusena - kultuuriürituste korraldamine on:

- Pikasilla vabaõhulava;
- Endine Valma rahvamaja ja selle ümbrus;
- Viiratsi külamaja jaanituleplatsid;
- Mustla alevik;
- Rannu alevik;
- Kivilõppe;
- Suislepa kontserdipaik;
- Vooremägi;
- Trepimäe;
- Valma;
- Ulge puhkeala.

4.2.2 Raamatukogud

Piirkonna valdade peaeesmärgiks on säilitada olemasolevad raamatukogud, et võimaldada lisaks kohalikele elanikele teenuseid ka külastajaile.

Raamatukogude tegevus peab olema omavahel koordineeritud, et võimaldada paremat kirjanduse valikut ning raamatukogude vahelist raamatute vahetust. Raamatukogude üleviimine elektroonilisele infosüsteemile ja ühtse koondkataloogi loomine võimaldavad eri raamatukogudes olevad raamatud teha senisest paremini kättesaadavaks.

Teiseks oluliseks eesmärgiks on raamatukogudesse *interneti* ühenduse loomine. Lõppeesmärk on muuta raamatukogud info- ja teabekeskusteks, kus põhiteenuse kõrval (raamatulaenus) on kättesaadav igat liiki info sh üldkasutatavad riigi- ja kohalike omavalitsuste andmebaasid ja ettevõtjatele vajalik info.

4.2.3 Kirikud, kalmistud

Tähtsa koha Euroopa kultuuritraditsioonis moodustab kirik, seal kooskäimine ning laste pühapäevakoolid on oluliseks aspektiks harmoonilise ja turvalise elukeskkonna kujundamisel.

Kuna kogudused on väiksearvulised, ei suudeta kirikuid kui kultuuri- ja arhitektuurimälestisi remontida ega piisavalt hästi hooldada, mistõttu

on vajalik abi hoonete ja nende ümbruse korrashoiuks. Planeeritavale alale jääb kolm kirikut: Rannu kirik Neemiskülas, Rannu Uusapostlik kirik Noorma külas ja Tarvastu kirik Porsa külas.

Planeeritavale alale jääb Rannu kalmistu, mis vajab kujundamist ja ümbruse korrastamist.

4.2.4 Ajaloo-, arheoloogia- ja arhitektuurimälestised

Ajaloo-, arheoloogia- ja arhitektuurimälestiste kaitse ehk muinsuskaitse on oluline kultuurise järjepidevuse ja rahva ajaloomälu säilimise aspektist. Piirkonna valdade eesmärgiks on igati kaasa aidata ajaloo- ja kultuurimälestiste, kohanime ning muinsuspärandi säilimisele.

Säilitamist, tähistamist ja senisest läbimõeldumat eksponeerimist (lähitules piirkonna soovist arendada turismi), vajavad kõik piirkonna ajaloo- ja arheoloogiamälestised. Piirkonna mälestiste täielik nimekiri on toodud *Lisas 6*.

4.3 Turismi arendamise võimalused ja puhkealad

Piirkonna looduslik omapära loob eeldused mitmekesise aastaringse kasutusega puhketegevuste arendamiseks. Piirkonna loodusväärtused on Võrtsjärv, männimetsad, luhaalad ja jõed ning sood ja rabad. Neid väärtusi peab tutvustama ja kättesaadavaks tegema nii, et piirkonda tuleks võimalikult rohkem rahvast ja mitte ainult Eestimaalt vaid ka kaugemalt. Samas peab rahvahulki osavalt suunama nii, et koormus mõnes paigas loodusele liiga ei teeks.

Piirkonnas tuleb luua mitmekesised puhkevõimalused, et esineks nii päevast, nädalalõpu kestusega (puhkajad üle Eesti) kui ka pikema ajalise puhkuse veetmist (puhkajad nii Eestist kui välismaalt).

Puhkajaile osutatavate teenuste mitmekesisust tuleb suurendada. Tuleb tähelepanu pöörata sellele, et ***turismihoodaeg oleks kahesesse suvine ja talvine.***

Suvel tegelevad puhkajad veekogudega seotud harrastuste ja aktiivse puhkusega. Puhketegevused peaksid olema seotud nii loodusturismiga (matkamine, jalgrattasõit, ratsutamine, kanuu- ja paadisõit, kalastamine, linnuvaatlus), rahvaspordi (orienteerumine, jalgratastel sõitmine, rulluisutamine, ujumine, purjetamine, purilauasõitmine, jetidega sõit

mine, staadionisport, minigolfi mängimine) ja kultuuriturismiga (kultuurilooliste vaatamisväärsustega tutvumine, vabaõhuüritused, muuseumite külastamine).

Talvel oleksid põhiliseks tõmbenumbriks ettevalmistatud suusarajad metsades, talvine kalapüük, jäämootorsport jne.

Üheks vähekasutatud võimaluseks puhkemajanduse arendamisel on turismitalude tegevuse arendamine piirkonnas (näiteks: väljaüritavad talusaunad, väiksemad telkimisväljakud, autokaravanide platsid jne). See võimaldaks orienteerumist hetkel jõudsalt kasvavale siseturismile (pereturism).

Loodushuviliste turistide piirkonda meelitamise seisukohast on oluline muinsus- ja looduskaitse all olevate üksikobjektide säilitamine ja läbimõeldult eksponeerimine (alustada tuleb nende tähistamisest) milleks tuleb nendeni rajada korralikud juurdepääsuteed.

Põhirõhk rekreatiivsete teenuste pakkumisel on asetatud keskkonnasõbralikule turismile ja puhketegevusele, hajutades tegevust võimalikult laiale alale. Sellele vaatamata on teatud piirkonnad eriti intensiivse rekreatiivse tegevusega koormatud: Vaibla, Ulge, Jõesuu, Trepimäe, Rannaküla, Pikasilla, Kivilõppe ja Valma. Seetõttu on Võrtsjärve piirkonnas eelistatud reisikorralduse viisiks ökoturism. ***Ökoturism - see on vastutustundlik reisimine, mis toetab loodus- ja kultuuripärandi säilimist ning kohalike elanike heaolu*** (Tenno, 1999). ***Ökoturism on reisikorralduse viis, mis ei määra, kus reisitakse, vaid kuidas seda tehakse: loodust ja kultuuriväärtusi säästes, piirkonna majandust edendades ja reisijate rahulolu teenides. Hädavajalikud ehitised – matkarajad märgaladele- tuleb loodusesse ehitada enne suurte hulkade huviliste saabumist.*** Näiteks pehme turbapinnas ei kannata tallamist, selle lõhkumiseks piisab juba mõnekümnest jalapaarist. Soo muutub läbimatuks ning kaob puhas, puutumatu loodusmaastik, mille pärast alale üldse tuldi. Seesama kehtib ka loodusemetsade (eriti märgade) kohta, samuti luhtade ja roostike puhul. Pealegi häirib uudistajate vägi nende paikade päriselanikke, halvemal juhul sunnib kodu hüljama. Loodust tundvad inimesed võivad omapäi matkates seigelda teedeta loodusmaastikes, ökoturismi teenindusala algab sealt, kus loodus on tulijate vastuvõtuks ette valmistatud. Mingil määral saab seda teha, suunates huvilised väljaehitatud radadele. Näiteks laudteed pidi läbi raba minnes häirivad inimesed sealset elu vahest 50 meetri ulatuses kummalgi pool rada, pelglikel rabelanikel on võimalus pisut kaugemale kolida. Loodusmaastik matkaraja ääres püsib puutumatuna, seda võib igaüks nautida ja pildistada. Vaatetornist küünib pilk kaugele üle lauka-ahelike, siit saab juba mingi ettekujutuse raba ehitusest. Turiste ei viida puutumatu looduse reservaatidesse, need on erandkorras avatud vaid uurijaile.

Ettevalmistatud marsruudid muudavad loodusretke turvaliseks mõlemale poolele: matkajal on näiteks märgaladel kindel jalgealune ning

pole eksimishirmu, ja et valdav enamik rajal käijaid ei astu sellest kõrvale, siis võidab ka loodus. Võib isegi väita, et korralikult välja ehitatud laudtee hoiab inimesi paremini loodusesse laiali valgumast, kui mistahes keelud ja tõkked.

Otstarbekas on koostada turismi arengukontseptsioon

Põhirõhk rekreatiivsete teenuste pakkumisel on vaja asetada keskkonnasõbralikule turismile ja puhketegevusele.

Kasulik on keskkonna ja turismi vahelisi seoseid reguleerida kolmes põhisuunas:

- turismi liigendamise, kaasaarvatud massiturismi parema juhtimise ning erinevate vormide toetamisega;
- turismiteenuste kvaliteedi parandamise, sealhulgas informeerituse ja teadlikkuse suurendamise ning külastajatele sobivate vastuvõtuvõimaluste ja kohtade korraldamisega;
- turistide käitumise mõjutamisega, milleks võib rakendada pressikampaaniaid ja töötada välja käitumisreeglid.

Väljaarendatavad rekreatsioonialad (vt *ptk 5.2.4.1*) täiendavad teineteist mitmekülgselt puhketegevustega. ***Oluline on hea juurdepääs puhkealadele ning teenuste kompleksus.*** Tähtis on ka, et oleks loodud terviklik viidastamissüsteem ja reguleeritud parkimine. Oluline on korradada ka juurdepääs jalgratastega ja jalgrataste parkimine.

Kõik telkimisplatsid võiksid olla lõkkeplatside, küttepuudega, välikäimlate ja prügiurnidega varustatud.

Autokaravanide parkimiskohad võiksid paikneda hea juurdepääsuga metsasel kõrgemal alal, telkimiskohtade vahetus naabruses. Autokaravanide parkimiskohad võiksid olla ajutised.

Looduse õpperajad kulgevad Tamme paljandil, Holstres ja Alam-Pedja piirkonnas. Tähistatud (viidastatud) matkarajad võiksid kulgeda Puka, Põdrala ja Rõngu valla metsadesse ning piirkonna huvitavamate kooslustega rabadesse. Turismimarsruudid võiksid kulgeda ka marsruudil: Võrtsjärv–Suislepa–Vooru, Võrtsjärv–Tarvastu–Linnamägi–Kullamägi–Kärstna.

Järjest intensiivsema kasutamise tingimustes on vajalik ette näha looduskompleksidele uus tasakaalunivoo, st määrata ühele või teisele alale lubatud muutuste (rikkumiste) aste ja vahendid uue tasakaalunivoo tagamiseks.

4.4 Teed ja kommunikatsioonid

Hea transpordiühendus loob eeldused külastajate tulekuks piirkonda. Hea ühendus linnadega on eelduseks ka igapäevasele pendelmigrat-

sioonile. Vaid hea transpordiühenduse olemasolul saavad piirkonna valdade elanikud käia tööl vallast väljaspool ja vastupidi (see parandab tööturu mitmekesistamise läbi olukorda tööturul), mis on oluliseks aspektiks piirkonna elanikkonna püsijäämisel ja edasisel kasvamisel.

Piirkonna vallad reguleerivad võimalusel ühistranspordi sõidu-graafikuid, et need paremini sobiks elanike vajadustega. Bussiliiklust tuleks parandada Rõngu vallas ja Viljandi-Mustla-Pikasilla-Tartu liinil.

Oluliseks ettevõtluse arendamiseks ja uute elanike ligimeelitamiseks piirkonda on korralikud (kvaliteetsed) hästi funktsioneerivad ja tehniliselt heal tasemel olevad infrastruktuurid.

4.4.1 Teed ja liiklus

Tähtis on, et supelrandade, supluskohtade, sadamate ja randumiskohtade juurde viivad heakorrastatud teed, planeeritud on piisava mahutavusega parklad, korrastatud on prügimajandus, rajatud ja viidasüsteemiga on varustatud lõkke- ja telkimispaigad ning matkarajad. Esmatähtsaks tuleb pidada vallateede seisukorra, sõidetavuse ja tähistamise parandamist. Enamus piirkonna teid vajab profileerimist. Samuti vajavad korrastamist teed vaatamisväärsuste ja puhkealade juurde. Teede kvaliteeti on vaja parandada ka selleks, et turist ja puhkaja külastaks piirkonda ega pööraks halbade teedeolude tõttu tagasi. *Oluline on ka avada vaateid teelt järvele*, et ka möödasõitjal tekiks tunne, et viibib Võrtsjärve ääres.

Korralik funktsioneeriv viidasüsteem tuleks luua kõigi tähtsamate puhkealade vahel. Viidastatud peaksid olema ka väiksema liiklusega teelõigud.

Esmajärjekorras vajaksid parandamist teed, mis oleksid eriti tähtsad valdade turismi ja puhkemajanduse potentsiaalide kasutamiseks ja omavad regionaalarengulist tähtsust võimaldades vähendada liikluskoormust.

Pikemas perspektiivis on piirkonna vallad seadnud eesmärgiks olulisemate *vallateede viimise mustkatte alla*:

- tee Meeskist Vaiblani;
- Kivilõppe –Järveküla- tee
- Rõngu tee Suislepa-Järveküla teelõik;
- Vardja-Poldri;
- Valma–Väluste tee;
- Pikasilla–Pikasilla vabaõhulava–Kiisa–Leebiku.

Transpordikorraldust, seisukorda ja tähistamist peab parandama järgmistel teedel:

- Purtsi-Vooremäe tee;

- Väike-Emajõe alamjooksu puhkealadele viiv tee;
- Pikasilla-Riidaja;
- Urinurga ja Vanause puhkealade teedel.

Vajalik oleks planeerida järgmised uued teed:

- tee, mis ühendaks Mustla-Valma teed Vardja-Poldri teega;
- uus juurdepääsutee Vaibla puhkealale (puhkeala põhjapoolsest küljest), kuna olemasolev tee on suurvee ajal üle ujutatud;
- teeõgvendus tugimaanteel T48 Rannu-Jõesuu silla Viljandi poolisel pealesõidul

Võimalikud bensiinitanklate asukohad:

- Suislepassse või Tarvastu poldrile;
- Rannu-Elva-Rõngu ristmik;
- Väike-Rakke külast põhja suunas;
- Viljandi-Tartu-Rõngu maantee ristmik Väike Rakke külas.

Täiendavat parkimist tuleb planeerida järgmistele aladele:

- Trepimäe - kruusakattega parkla;
- Tamme paljand – kruusakattega parkla;
- Jõesuu puhkeala - osaliselt valmis, kruusakattega parkla;
- Tamme poldril (parkla alus olemas);
- Vooremäe linnamägi – muruparkla;
- Pikasilla vabaõhulava taga, 20-25 sõiduautot mahutav valgustatud muruparkla;
- Vaibla.

Teede hoolduse seisukohast on vaja koostada arengukava, millest selguks:

- teede omandi küsimused;
- hooldamise viisid, sagedus, vajalikkus jt;
- kuidas plaanitakse kasutada valla territooriumil olevaid kruusliiva varusid teede korrastamiseks.

Võrtsjärve ümber planeeritakse jalgrattateed. Jalgrattaparklad peaksid paiknema suuremate puhkealade vahetus läheduses.

4.4.2 Telefoniside

Side parandamine piirkonnas peab olema piirkonna valdadele üheks esmaseks prioriteediks. Tänapäeva ühiskonnas, kus info on muutunud kaubaks, on võimalik kodus töötamine telefoni, faksi ja arvuti vahendusel, kuid see eeldab kvaliteetse sideühenduse olemasolu.

Oluliseks eesmärgiks peab olema üldkasutatavate telefonide ülesseadmine suuremate külade keskustesse, võimaldamaks telefoni kasutamist nii piirkonna elanikele kui ka külastavatele turistidele.

Planeeringus määratletud väärtuslike maastike aladel on sideliinide rajamisel oluline arvestada ka visuaalse reostuse vältimisega.

(Näiteks, et ei püstitataks mobiilsidemasti mäetippu järve kaldal looduskaunis kohas, kui sobiva kõrgusega alasid on mujalgi).

4.4.3 Elektrivarustus

Vajalik on koostada piirkonna energeetika arengukava milles:

- selgitatakse piirkonna elektrivajadused lähtudes uute elamuehitusalade ja puhkealade rajamisest;
- liinide ja alajaamade rekonstrueerimise vajadused ja prioriteedid;
- liitumistingimused ja –maksumused;
- liinide omandivormid ja sellest tulenevad kohustused ja õigused.

Planeeringus määratletud väärtuslike maastike aladel on elektri-liinide rajamisel oluline arvestada ka visuaalse reostuse vältimist. Võimaluse korral tuleks seal eelistada kaabelliine õhuliinidele.

4.5 Elamu- ja kommunaalmajandus

4.5.1 Soojavarustus

Korrusmajade ja ühiskondlike hoonete kütmine piirkonnas lahendatakse individuaalsete soojasõlmede baasil. *Piirkonna vallad soovivad kohaliku kütte ja elektrikütte kasutamist selles piirkonnas*, samas ei kehtestata kitsendusi muudele kütteallikatele.

4.5.2 Veevärk, kanalisatsioon ja puhastusseadmed

Toimivad puhastusseadmed on eelduseks elamuehituse ja ettevõtluse arendamisele, seetõttu peab heitvete kanaliseerimise põhieesmärgiks olema võimalikult süsteemse kanalisatsioonivõrgu rajamine.

Enamus puhasteid ja septikuid on vananenud ning vajavad rekonstrueerimist ja moderniseerimist. Rekonstrueerimist vajavad ka pumba-jaamad, milles tuleb kasutada senisest töökindlamaid ja efektiivsemaid seadmeid.

Kõik Võrtsjärve piirkonna vallad peavad koostama ühisveevärgi- ja kanalisatsiooni arengukava, kus eriline tähelepanu pööratakse Võrtsjärve vee kvaliteedi säilitamisele. Arengukavas määratakse:

- võrkude, kaevude ja puhastite omanikud nende kohustused ja õigused;
- võrkude rekonstrueerimise vajadus;
- uute võrkude rajamise vajadus;
- võrkude rekonstrueerimise ja ehitamise prioriteedid;
- võrkudega liitumise ja arvlemise kord jms.

Koostatud arengukava võimaldab luua konkreetseid tegevuskavade rahastamiseks valla omavahendite, riiklike vahendite, fondide ja abi-programmide vahendusel ning määrata laenude vajadused.

Piirkonna valdadel tuleb koostada ühisveevärgi kasutamise eeskiri. Nii ühisveevärgi- ja kanalisatsiooni arengukava kui ka ühisveevärgi kasutamise eeskiri on otstarbekas välja töötada ühiselt.

4.5.3 Jäätmemajandus

Keskkonnaministri 17.11.1993. a määruse nr 31 seab kohalikele omavalitsusele ülesandeks koostada peale maakondade jäätme-käitluse arengukavade koostamist valla jäätmekava. Võrtsjärve piirkonna valdade jäätmekäitluse arengukavades tuleb põhjalikumalt käsitleda:

- olemasoleva jäätmekoguse olukorra kirjeldust ning põhiliste jäätmete liike ja koguseid;
- jäätmekäitlemiseks vajamineva loodusvara kasutamise mahu hinnangut; hinnangut jäätmekäitluse mõju kohta keskkonna seisundil;
- kavandatavaid eesmärgi, nagu jäätmekoguste ja jäätmete ohtlikkuse vähendamine, jäätmete taaskasutamine, jäätmete keskkonnaohutu kõrvaldamine ja jäätmevedude optimeerimine;
- eesmärkide realiseerimise vahendeid ja meetmeid, nagu jäätmekäitlusmenetluse valik, jäätmekäitluskohtade ja -seadmete võrgustik ning nende paigutus, erimeetmed ohtlike ja muude oluliste jäätmeliikide käitlemiseks, keskkonna- ja tervisekaitse meetmed ning nende tagamise tehnoloogilised vahendid, meetmete rakendamise eeldatav maksumus.

Piirkonna valdadel on õigus nimetatud ülesande täitmiseks nõuda oma haldusterritooriumil tegutsevalt ettevõtjalt jäätmekava, mis käsitleb ettevõtja tegevusega seotud jäätmekäitlust.

Piirkonna valdadel on õigus nõuda oma haldusterritooriumil asuva kinnisasja omanikult reaalkoormatisena perioodilisi rahalisi makseid vähemalt üks kord aastas või nimetatud maksetega võrdseks hinnatavat tegevust jäätmehoolduse korraldamiseks Võrtsjärve piirkonna valla haldusterritooriumil, juhindudes asjaõigusseadusest. Nimetatud summa või sellega võrdseks hinnatav tegevus sõltub kinnisasja sihtotstarbest, suurusest ning seal tekkivate jäätmete liigist.

Turistide arvu kasvuga suurenevad jäätmete ja heitvete kogused turismipiirkondades, mis toob kaasa nii piirkondlikke kui ka kohalikke keskkonnaprobleeme. ***Probleemi ennetamiseks tuleb turistide poolt külastatavad kohad varustada prügikastide ja konteineritega ning tagada nende regulaarne tühjendamine.***

4.6 Ettevõtlus

Vastavalt arengukavale (Võrtsjärve..., 2000) on Võrtsjärve piirkonna üldiseks eesmärgiks soodsa majanduskeskkonna loomine ja ettevõtluse arendamine ning uute töökohtade loomine, kusjuures peamisteks arengumootoriteks on puhkemajandus ja kalamajandus.

Endiste põllumajanduspiirkondade ümberstruktureerimisega seoses on piirkonnale iseloomulik vähene ettevõtlustraditsioon. Hetkeks on planeeritavast alast välja kujunenud põllumajandussaadusi tootev piirkond. Piirkonnas on mõned suured tööstusettevõtteid, kuid valdavalt on levinud väikeettevõtlus. Tööjõulisel elanikkonnal pole piisavalt tööd, sest väikeettevõtlus ei taga veel suurt tööhõivet.

Käesoleval ajal on Võrtsjärve piirkonnale iseloomulik infrastruktuuri halb olukord (tolmavad teed, madal elektrienergia kvaliteet) ning kalandust teenindava infrastruktuuri halb seisund või puudumine (sadamad, säilitus, töötlemine, turustamine). Oluliseks ettevõtluse arendamiseks ja ettevõtjate ligimeelitamiseks on korralikud (kvaliteetsed) hästi funktsioneerivad ja tehniliselt heal tasemel olevad infrastruktuurid.

Ettevõtlus areneb eelkõige turul tekkinud nõudlusest. Piirkonna valdade poolne vahelesegamine on oluline juhul, kui ettevõtluse areng hakkab ohustama Võrtsjärve piirkonna loodust ja/või elukeskkonda.

Viisid, millega piirkonna vallad saavad ettevõtlust otseselt aidata ja luua tingimusi ettevõtluse arendamiseks, oleks täienduskoolituse võimaluste vahendamine, ettevõtlust puudutava info levitamine, ettevõtluseks maa pakkumine selleks sobivates kohtades. Lähtudes viimati toodust ongi üldplaneeringus reserveeritud maid ettevõtluse otstarbeks.

Igati tuleb toetada ja soodustada ettevõtjate ühinemist organisatsioonideks, kas siis valla siseselt või piirkondlikult. Oluline on ka koostöö paranemine kohalike omavalitsute, ettevõtjate ja maaomanike vahel.

4.6.1 Teenindus ja kaubandus

Heatasemelise teeninduse ja kaubanduse arendamisel peab piirkond prioriteetseks, nii teeninduse, kui ka kaubanduse arendamist puhkepiirkondade keskustes (sealsed teenindus- ja kaubandusasutused varustavad puhkajaid ja piirkonna elanikke). Teenuste osutamine laieneb suveperioodilt ilmselt ka teistele aastaaegadele.

4.6.2 Põllu- ja metsamajandus

Vastavalt Võrtsjärve piirkonna arengukavale, jääb ka tulevikus põllumajandus piirkonna arvestatavaks majandusharuks: tegeletakse mahepõllumajanduse ja köögiviljakasvatusega, alternatiivsetest põllumajandusharudest võib olla perspektiivne poldritel rohutootmine, kultuurjõhvika- ja mustikakasvatus, õlikultuuride kasvatamine (raps, rups).

Tööhõive langus põllumajanduses on siiski paratamatu (Võrtsjärve, 2000).

Põllumajanduse osas on prioriteediks parema viljakusega muldade säilitamine. Sealjuures tuleb võimaluste piires säilitada põllukultuuride liigiline mitmekesisus, otsesid võimalusi selleks pakub mahepõllundus. Maaparandusega väljaehitatud alad peaksid jääma intensiivse põllumajandustootmisega aladeks.

Tulevikus on otstarbekas väheväärtuslike põllumaade metsade alla viimine, selleks koostatakse kogu piirkonda hõlmav ***põllumaade metsastamise programm***.

Piirkonnas pole suuri metsamassiive. Arengukava prognoosib, et tööhõive metsatööstuses tehnoloogia täiustumisega eriti ei kasva.

Metsaressursse tuleb kasutada mitmekülgset ja säästlikult, et tagada nii majanduslik tulu kui ka koosluste hea ökoloogiline seisund. ***Metsade majandamisel peab säilitama nende bioloogilise mitmekesisuse*** ja sellega seotud väärtused: metsaressursid, ainulaadsed ja ohustatud ökosüsteemid ning maastikud.

Riigimetsade raiete intensiivsus ja väljaraiutava puidu kogus on kümneks aastaks ette määratud 1992. a metsakorralduskavadega, millele lisandub looduslikest asjaoludest sõltuv sanitaarraie. Vastavalt metsandustegevuse intensiivsusele ja ulatusele tuleks koostada ja ellu rakendada ajakohane majandamiskava. Samuti tuleks käivitada järelvalvesüsteem, mis võimaldab hinnata metsade seisukorda, produktiivsust, majandamisvõtteid ja viimaste sotsiaalset ja ökoloogilist mõju ning tõestada metsatoodete päritolu igas vahendamise etapis. ***Kaitsma peab mitte ainult ürgmetsi, vaid ka vanu ja erilise sotsiaalse või kultuurilise tähendusega metsi.*** Metsaistandusi tuleb samuti kavandada ja majandada vastavuses eeltoodud printsiipidele. Pakkudes sotsiaalseid ja majanduslikke hüvesid ja rahuldades nõudlust puidutoodete järele, aitavad istandused säilitada ja taastada looduslikke metsi. Metsa säästlikul majandamise seisukohalt on oluline:

- rakendada metsades säästlikke metsandusvõtteid (näiteks sobivate looduslike tingimuste korral kasutada valikraiet lageraie asemel);
- luua valgaladel ja tundlikes ökosüsteemides majanduslikult kasutatuid metsareserve.

Metsal on ka oluline osa eestlaste kultuurilises taustas ning elulaadis.

Lähtudes eelpooltoodust sätestatakse käesoleva planeeringuga, et Võrtsjärve piirkonna planeeringualal Rannu, Rõngu ja Puka valla maade metsad määrata kaitsemetsade kategooriasse.

Piirkonna vallad saavad põllu- ja metsamajanduse arengut edendada eelkõige aidates kaasa omandiküsimuste kiirele lahendamisele.

Piirkonna valdadel peab olema pidev maakasutuse ülevaade, mis annaks võimaluse korraldada oma territooriumil võimalikult parema maakasutuse- ja maakorralduspoliitika. See võimaldab säilitada piirkonnale omase põllumajandusmaastiku, vältida tootmise kontsentreerumist ebasobivatele aladele.

Käesoleva üldplaneeringuga põllu- ja metsamajandusmaade täiendavat reserveerimist või kasutuselevõttu ette ei nähta. Senised põllumaad säilitavad valdavalt oma senised maakasutuse juhtfunktsioonid (sihtotstarbe).

4.6.3 Kalamajandus

Kalamajanduse probleemidega tegeleb käesoleval hetkel kutselistest kaluritest, limnoloogiajaama teadlastest ja keskkonnateenistuse esindajatest moodustatud nn aktiivgrupp, kes aegajalt kogunevad ja lahendavad kerkinud probleeme. Nn aktiivgrupp peaks kindlasti oma tegevust jätkama ja arendama.

Kalamajanduse aktiivgrupi tegevuse peamiseks eesmärgideks peaksid olema:

- angerjamajanduse eelisarendamine;
- füüsilisest isikutest ettevõtjatena tegutsevate kutseliste kalurite ühistegevuse arendamine koos võimaliku ühistegevuse vormi moodustamisega;
- kalanduse infrastruktuuri korrastamine ja väljaarendamine, pidades silmas võimalikku ühinemist Euroopa Liiduga;
- kontaktide loomine ja sidemete arendamine turismi-, puhke- ja toitlustusteenust pakkuvate ettevõtjatega;
- kalaturismi võimaluste loomine ja arendamine.

4.7 Loodusvarade kasutamine

Piirkonna eesmärk on tagada olemasolevate maavarade säästlik kasutamine. Selleks tuleb edaspidi kasutuslubade kehtivusaeg anda lühemana ja siduda loa kehtivus rekultiveerimismaksude laekumise või rekultiveerimise nõudega (keskkonnateenistuste pädevuses).

Otstarbekas on uurida kuidas saab kohalikke toormeid ehitus- ja viimistlusmaterjalide energiasäästlikul tootmisel ära kasutada. Sobivaim baastooraine on devoni liivsavi ja saviliivad. Võrtsjärve piirkonna jaoks on punane liivsavi ja savi küllaltki traditsiooniline materjal, mida on kasutatud peaaesjalikult lautade ja muude abihoonete ehitamisel ligi poolteisttuhat aastat. Tüüpiliste ajalooliste savihoonete puhul on eelkõige tegemist just täissaviehitistega, kus vähesel määral on kasutatud armeerimiseks põhu, heina ja kuuseokste ning vitste lisandeid. Savisegude alusel on võimalik luua kergsaviplokke seinaehituseks, ehituskilpe ja –plaate kipsisegudel põhinevate plaatide

asendamiseks ning erinevaid pahtli- ja kleepsegusid. Täitematerjalidest atraktiivsemad on pilliroog hundinuia ja järvekõrkjas (järvekaisel). Pilliroogu ja järvekõrkjat saab kasutada ka kunstipäraseks käsitööks ja loomasöödana. Nende taimede biomass kuivkaalus ulatub sügisel kuni 50 000 tonnini (Haberman, 1995).

Sapropeeli tüüpi põhjamuda on Võrtsjärves 200 milj m³, järvelupja 160 milj m³. Muda, kui keemiatööstuse aine omadusi ja sobivust ravimite tootmiseks või ravimiseks peaks samuti uurima ja analüüsima (Haberman, 1995).

Muda ja taimestiku kasutamisel on suur pluss see, et nii noorendaksime pidevalt järve, viies välja fosforit ja lämmastikku (Haberman, 1995). Muda ja pilliroog on taastuvad loodusvarad, muda tekib järves 2–3 mm aastas.

Liiv ja kruus ei ole taastuvad loodusvarad ning pisikarjäärid muudavad oluliselt maastiku ilmet. Piirkonna valdade poolne kruusa-liiva vajadus lähtub teede korrashoiu, ehitamise ja ehituskruuntide ettevalmistamise vajadusest. ***Otstarbekas on paralleelselt teede arengukavaga koostada maavarade kasutamise kontseptsioon.*** Kontseptsiooni raames tuleb ära näidata ka ammendunud/ammenduvate karjääride edasine kasutamine.

4.8 Veealad

Käesolevast üldplaneeringust tuleneva veealade otstarbekaks haldamiseks on käesoleva üldplaneeringuga Võrtsjärve veeala (270 km²) jagatud valdade vahel haldusaladeks üldplaneeringu kaardil toodud piirides. Valdade vahel jagatud Võrtsjärve veealade pindalad on toodud tabelis 2a.

Tabel 2a. Võrtsjärve veealade pindalad

Vald	Valla pindala (km ²)	Vallale kuuluv veeala pindala Võrtsjärvel (km ²)	Valla pindala koos veealaga Võrtsjärvel (km ²)
Kolga-Jaani	312,4	40,0	352,4
Viiratsi	213,0	23,4	236,4
Tarvastu	409,0	104,0	513,0
Põdrala	127,2	2,7	129,9
Puka	202,4	1,7	204,1
Rõngu	164,1	12,6	176,7
Rannu	158,1	85,6	243,7

Laevatavad veekogud on: Võrtsjärv, Emajõgi, Väike-Emajõgi Võrtsjärvest Pikasilla sillani. Avalikult kasutatavad veekogud on välja toodud tabelites 3 ja 4, ptk 5.1.3. Veekogu avalik kasutamine on veevõtt, suplemine, veesport, veel ja jääl liikumine ja kalapüük seaduses sätestatud ulatuses. Veekogu avaliku kasutamisega ei tohi rikkuda võõral maatükil viibimist reguleerivaid seadusesätteid.

Üldplaneeringuga tegevuste kavandamisel vee-aladel on lähtutud sellest, et kõikidele osapooltele jääksid võimalused järve kasutamiseks.

Arendatavad sadamad piirkonnas on Oiu külas Oiu sadam, Valma külas Valma sadam, Pikasilla külas Pikasilla sadam, Vehendi külas Limnoloogiajaama sadam ja Verevi külas Jõesuu sadam.

Laevamarsruut võiks kulgeda kõigi puhkealade randumiskohtade vahel Jõesuu–Oiu–Valma–Suislepa–Pikasilla–Limnoloogia sadamate vahel. Veemarsruudid võiksid kulgeda ka suuremate randumiskohtade vahel. Veeteede määratlemine tuleb kooskõlastada Veeteede Ametiga ja Emajõe Jõeriigi projektiga, samuti Peipsi Veeteede projektiga.

Veemootorsport on põhimõtteliselt lubatud vaid teatud aladel, mis on tähistatud üldplaneeringu kaardil. Jetisõiduala on planeeritud: Valma, Vaibla, Urinurga–Vanause, Rannaküla, Pikasilla ja Kivilõppe vee-aladel ning keset järve piki maakonna piiri. Purjekate ja purialude kasutamise ala on Valma, Ulge, Oiu, Vaibla, Ulge-Vanause, Tamme poldri, Sauna laagripaiga, Kivilõppe, Pikasilla ja Tarvastu vee-alad.

Harrastuskalurite tegevust on piiratud aladel, kus nende tegevus võib olla segav. Kalapüük on lubatud kõikidel ülejäänud vee-aladel, välja arvatud:

- supelranna vee-ala (vajalik poidega märgistmine);
- jõgede suudmetes;
- sadamate akvatooriumites;
- veelinduse pesitsuspaikades;
- veemootorsõidukite kasutuslal.

4.9 Suhted ja koostöö

Võrtsjärve piirkonna ühiseks, omavalitsuse piire ületavaks kompleksseks ühishuviks on Võrtsjärve, kui ressursi ühine arendamine ja kaitse.

Kõige enam tulemusi andev on hetkel Võrtsjärve piirkonna valdade vaheline koostöö puhkemajanduse, haridus- ja sotsiaalsfääris.

Kohapealset elu võimaldab samuti edendada osavõtt mitmetest koostööprogrammidest ja –projektidest. Valdade koostöö paremaks korraldamiseks ja Võrtsjärve arengu suunamiseks on loodud Võrtsjärve Sihtasutus.

5 MAA- JA VEEALADE KASUTUSE PÕHIMÕTTED JA KEHTIVAD PIIRANGUD

Maa- ja veealade kasutamise põhimõtted juhinduvad ühelt poolt seadustega kindlaks määratud piirangutest ning teisalt juba eksisteerivast maakasutusest ja keskkonnast. Selles peatükis on toodud kehtivatest seadusaktidest tulenevad piirangud.

Peatüki ülejäänud osa kajastab maa reserveerimise tähendust ja alasid, kus on väärtuslikke miljöösid või looduskooslusi, seega piirkondi, kus täiendav maa kasutuselevõtt vajab tähelepanu ja hoolikat läbimõtlemist.

Peatüki lõpus on samuti lahtiseletatud nn *valgete alade* tähendus kaardil.

5.1 Kehtivad piirangud

Nimetatud on piirangut kehtestav seadusakt ning piirangu üldiseloom. ***Täpsemaks piirangute rakendamiseks või nendega põhjalikumalt tutvumiseks on vajalik seadusaktidega vahetult tutvuda.***

5.1.1 Riikliku kaitse all olev mälestis ja selle kaitsevöönd

Alus: *Muinsuskaitse seadus* (RT I 1994, 24, 391; 1996, 49, 953; 8, 1538; 1997, 93, 1559);

Muinsuskaitseinspeksiooni peadirektori 17.02.1998. a, käskkiri 4A, *Ajalooliste kalmistute hooldamine ja korrastamine*. Metoodiline juhend.

Kinnismälestise kaitseks kehtestatakse kaitsevöönd, millele laienevad kaitsekohustused esitatud kitsendused. Kui mälestiseks tunnistamise aktis ei ole märgitud teisiti, on kaitsevööndiks **50 m** laiune maa-ala mälestise väliskontuurist või piirist arvates.

Muinsuskaitseameti loata on mälestise ja selle kaitsevööndi alal keelatud:

- maaharimine, ehituste püstitamine, teede, kraavide, trasside rajamine, muud mulla- ja ehitustööd;
- puude ja põõsaste istutamine, mahavõtmine ja juurimine;
- keelatud on kinnismälestiste ümberpaigutamine, ümber- ja sisseehitamine, konserveerimine, restaureerimine, remontimine, mälestisele seda kahjustavate või ilmet muutvate objektide paigaldamine, samuti muul viisil mälestise ilme muutmine.

Ajalooliste kalmistute miljöölise väärtuse säilitamise eesmärgil tuleb nii kasutuselolevate, kui mahajäetud hauaplatsidel vanemad kui 50 aastat, tähised ja piirded jätta algele kohale. Kalmistuste vanades kvartalites on betoonist uute hauaplatsipiirete rajamine keelatud.

Eraldi kunstimälestistena kaitse all olevaid hauatähiid ja –piirdeid võib korrastada ainult muinsuskaitseinspektori loal ja konsulteerimisel.

Muinsuskaitse alused objektid piirkonnas on toodud *Lisas 6*.

5.1.2 Riikliku kaitse all oleva loodusobjekti kaitsevöönd

Alus: *Kaitstavate loodusobjektide seadus* (RT I 1994, 46, 773; 1998, 23, 323; 36/37, 555; 1999, 54, 583; 95, 843; 2001, 50, 286);
Asjaõigusseadus (RT I 1993, 39, 590; 1999, 44, 509; 2001, 34, 185);
 Vabariigi Valitsuse 30. mai 2000. a määrus nr 173, *Kaitsealuste parkide kaitse-eeskiri* (RT I 2000, 43, 272);
 Keskkonnaministri 1. detsembri 2000. a määrus nr 73, *Kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide valitsemise volituste andmine* (RTL 2001, 21, 282).

Looduskaitsealusest objektist tulenevad kitsendused maaomanikule on toodud seaduses. Lisaks olemasolevatele looduskaitsealustele objektidele saadab keskkonnaminister I kategooria kaitsealuse liigi seni kaitsemata kasvukoha või pesapaiga (püsielupaiga) avastamisteate saamisel maaomanikule või -valdajale kaitsekohustuse teatise, täita seaduses I kategooria kaitsealuse liigi kaitseks sätestatud nõudeid.

Looduskaitsealuse üksikobjekti kaitse alla võtmisega moodustub selle ümber kuni **50 m** kauguseni piiranguvöönd, kui kaitseeskirjaga pole kehtestatud teisiti.

Üksikobjektini viivad erateed on päikese tõusust loojanguni avalikuks kasutamiseks.

Pargi maa-ala on piiranguvöönd ja välispiir kinnitatakse Vabariigi Valitsuse poolt. Pargi piirid kantakse riiklikusse maakatastrisse.

Park on avalikuks kasutamiseks ning omanikul ei ole õigust keelata pargi maa-alal erateede ja radade avalikku kasutamist päikesetõusust päikeseloojanguni, välja arvatud õuemaal. Õuemaale pääseb omaniku loal.

5.1.3 Veekaitsevööndid ja veekogu äärsed ehituskeelualad

Alus: *Ranna ja kalda kaitse seadus* (RT I 1995, 31, 382; 1999, 95, 843; 2001, 50, 290);

Veeseadus (RT I 1994, 40, 655; 1996, 13, 241; 1998, 2, 47; 61, 987; 1999, 10, 155; 54, 583; 95, 843; 2001, 7, 19; 24, 133; 42, 234; 50, 283);

Vabariigi Valitsuse 18.07.1996. a määrus nr 191, *Avalikult kasutatavate veekogude nimekirja kinnitamine* (RT I 1996, 58, 1090; 1997, 73, 1205; 2000, 80, 513).

Ranna ulatus. Võrtsjärve rand on 200 m laiune..

Kalda ulatus. Valguta Mustjärvel, Andresjärvel, Põrja Porijärvel, Väike-Emajõel, Purtsi jõel, Õhne jõel, Tarvastu jõel, Tănassilma jõel, Rõngu jõel, Emajõel, Pedja jõel, Põltsamaa jõel, Väluste ojal, Sauniku ojal, Leie peakraavil, Konguta peakraavil, Rannu peakraavil ja Nigula ojal on **200 m**.

Viie kuni 10 ha suuruse pindalaga järvede ja veehoidlate ning 10 kuni 25 km² suuruse valgalaga jõgede ja veejuhtmete kaldad on **100 m** laiused.

Ülejäänud veekogude kallaste ulatuseks kehtestatakse käesoleva üldplaneeringuga 25 mi.

Kalda üleujutusest või kaldaastangust tingitud erijuhtudel kalda ulatust kas arvestatakse kõrgveepiirist või laiendatakse astangu ülaservast maismaa poole. Kui tavalise veepiiri ja tema ääres paikneva kaldaastangu vahe on väiksem kui 200 m, laieneb rand ja kallas 100 m võrra astangu ülaservast maismaa suunas, saarte randadel 200 m võrra. Kaldaastang on vähemalt 5 m kõrgune vertikaalne looduslik pae- või liivakivipaljand veekogu ääres.

Kalda ulatuse vähendamiseks on vaja keskkonnaministri nõusolekut.

Ehituskeeluvööndite ulatus. Võrtsjärve ehituskeeluvöönd on 100 m. Kalda-alade ilme säilitamiseks on Valguta Mustjärvel, Andresjärvel, Põrja Porijärvel, Väike-Emajõel, Purtsi jõel, Õhne jõel, Tarvastu jõel, Tănassilma jõel, Rõngu jõel, Emajõel, Pedja jõel, Põltsamaa jõel, Väluste ojal, Sauniku ojal, Leie peakraavil, Konguta peakraavil, Rannu peakraavil ja Nigula ojal 50 m laiune ehituskeeluvöönd. Ehituskeeluvööndisse jääva kaldaastangu servast laieneb ehituskeeld maismaa suunas järve ning jõe kaldal **50 m** võrra.

Järvede ja paisjärvede ääres, mille pindala on 5...10 ha ning jõgede ja ojade ääres, mille valgalala on üle 10 km² kuid alla 25 km² on **25 m** laiune ehituskeeluvöönd.

Veekaitsevööndite ulatus. Vee ja vee-elustiku kaitseks ning kaldaalade ilme säilitamiseks on Võrtsjärvel 20 m laiune veekaitsevöönd.

Järved ja paisjärved pindalaga 5...10 ha ning jõed ja ojad, mille valgala on üle 10 km² kuid alla 25 km² on **10 m** laiuse veekaitsevööndiga.

Ülejäänud veekogude veekaitsevööndi laius on **1 m**. Tavaline veepiir on maakatastri kaardil märgitud veepiir.

Alljärgnevates tabelites on toodud Vabariigi Valitsuse määrusega avalikuks kasutamiseks määratud veekogude loetelu.

Tabel 3. Avalikult kasutatavad vooluveekogud

1995. a kood	Nimi	Pikkus (km)	Valgala (km)	Kaldaulatus (m)	Veekaitsevöönd (m)	Ehituskeeluvöönd (m)	Kallasrada (m)
10882	Väike-Emajõgi*	83	1380	200	10	50	4
10131	Purtsi jõgi	28	107	200	10	50	4
10137	Õhne jõgi	94	573	200	10	50	4
10165	Tarvastu jõgi	22	108	200	10	50	4
10180	Tänassilma jõgi	34	454	200	10	50	4
10215	Rõngu jõgi	26	109	200	10	50	4
10237	Pedja jõgi	122	2710	200	10	50	4
10300	Põltsamaa jõgi	135	1310	200	10	50	4
10174	Väluste oja	10	41,2	200	10	50	4
10128	Sauniku oja	18	49,8	200	10	50	4
10207	Leie pkr	19	58,3	200	10	50	4
10228	Konguta pkr	18	96,7	200	10	50	4
10231	Rannu pkr	6	32,6	200	10	50	4
10223	Nigula oja	7	32,9	200	10	50	4

*Väike-Emajõgi on avalikult kasutatav veekogu, välja arvatud Võrtsjärvest Pikasilla sillani.

Tabel 4. Avalikult kasutatavad järved

1986. a kood	Nimi	Pindala (ha)	Kaldaulatus (m)	Ehituskeeluvöönd (m)	Veekaitsevöönd (m)
209970	Pöhtjärv	4,6	10...25		10
209180	Valguta Mustjärv	23,3	200	50	10
209950	Andresjärv	13,4	200	50	10
210040	Kurejärv	3,4	10...25		10
209980	Kullijärv	16,4	200	50	10

*Väike-Emajõgi Võrtsjärvest Pikasilla sillani ja Võrtsjärv on avalikud veekogud.

Laevatatavad veekogud on Võrtsjärv, Emajõgi ja Väike-Emajõgi Võrtsjärvest Pikasilla sillani.

Kallasrajad. Kallasraja laiust arvestatakse lamekaldal keskmise vee-seisu piirjoonest ja kõrgkaldal kaldanõlva ülemisest servast, lugedes viimasel juhul kallasrajaks ka vee piirjoone ja kaldanõlva ülemise serva vahelist maariba. Kallasraja laius on Võrtsjärvel, Emajõel ja Väike-Emajõel Võrtsjärvest Pikasilla sillani **10 m**.

Kallasraja ulatus avalikuks kasutamiseks olevatel veekogudel on **4 m**. Veekogude kaldaid (kallasrada) tuleb hoida läbitavana. Suurvee ajal, kui kallasrada on üleujutatud, võib vabalt ja takistamatult liikuda **2 m** laiusel kaldaribal.

5.1.4 Metsa kaitsekategooriad

Alus: *Metsaseadus* (RT I 1998, 113/114, 1872, 1999, 54, 583; 82, 750; 95, 843; 2000, 51, 319; 102, 670; 2001, 50, 282); Keskkonnaministri 9. aprilli 1999. a määrus nr 40, *Metsakaitse eeskiri* (RTL 1999, 68, 894; 2000, 30, 384).

Metsaks loetakse puittaimestiku kasvukohta pindalaga **0,5 ha** või enam, mis vastab vähemalt ühele alljärgnevatest nõuetest:

- seal kasvavad puud kõrgusega vähemalt **1,3 m** ja puuvõrade liitusega vähemalt **30** protsenti;
- seda majandatakse puidu ja teiste metsasaaduste saamiseks või seal säilitatakse puittaimestikku seaduses nimetatud viisidel kasutamiseks.

Metsa kasutamise viisid on:

- kaitstavate loodusobjektide hoidmine (looduse kaitse);
- maastiku või selle erimi, mulla või vee kaitsmine (keskkonna- kaitse);
- inimese kaitsmine tootmis- ja transpordiobjektidelt leviva saaste ning ilmastiku kahjuliku mõju eest (sanitaarkaitse);
- inimesele puhkamise, tervise parandamise ja sportimise võimaluste loomine (rekreatsioon);
- puude seemnete, metsamarjade, seente, ravim- ning dekoratiiv- taimede ja nende osade, sambla, samblike, pähklite, heina, okste, dekoratiivpuude, puukoore ja -juurte, vaigu ja kasemahla varumine, mesipuude paigutamine ja loomade karjatamine (kõrvalkasutus);
- teadus- ja õppetöö;
- puidu saamine;

- jahindus;
- riigikaitse.

Metsas toimuva ja metsaga seotud inimtegevuse reguleerimiseks jagatakse metsad kolme kategooriasse: hoiumetsad, kaitsemetsad (neis kahes kehtivad metsakasutuse piirangud) ja tulundusmetsad.

Kaitsemets – Keskkonnaseisundi kaitsmiseks määratud mets kuulub kaitsemetsa kategooriasse. Kaitsemets paikneb:

- kaitseala sihtkaitsevööndis, kus majandustegevus on kaitseala kaitse-eeskirjaga lubatud ja piiranguvööndis;
- randadel ja kallastel;
- allikate ääres ja survealise põhjaveega aladel;
- infiltratsioonialadel;
- joogiveehaaretel;
- uuristus- ja tuuleohtlikel aladel;
- lootaladel;
- muinsuskaitse objektidel;
- muudel planeeringuga määratud aladel.

Kaitsemetsas on metsa kasutamise lubatud viisideks:

- looduse kaitse;
- keskkonnakaitse;
- sanitaarkaitse;
- teadus- ja õppetöö.
- teised seaduse §27 nimetatud metsa kasutamise viisid, kui need ei ole planeerimis- ja ehitusseaduse alusel kehtestatud planeeringuga vastuolus või õigusaktiga keelatud.

Kaitsemetsa majandamisel ei tohi:

- lageraielangi laius ületada **30 m** ja pindala **2 ha**;
- turberaielangi pindala ületada **10 ha**.

Hoiumets – Loodusobjektide hoidmiseks määratud mets kuulub hoiu-metsa kategooriasse:

- kaitseala loodusreservaadis;
- kaitseala sihtkaitsevööndis, kus kaitstavate loodusobjektide seaduse (RT I 1994, 46, 773; 1998, 36/37, 555) alusel kehtestatud kaitseala kaitse-eeskirjaga (edaspidi kaitseala kaitse-eeskiri) on majandustegevus keelatud, ning sellega võrdsustatud alal.

Hoiumetsas on metsa kasutamise lubatud viisideks:

- looduse kaitse;
- keskkonnakaitse;

- teadus- ja õppetöö;
- teised seaduse §27 nimetatud metsa kasutamise viisid, kui need on lubatud kaitseala kaitse-eeskirjaga.

Hoiumetsa majandamise kitsendused tulenevad kaitstavate loodusobjektide seadusest ja kaitseala kaitse-eeskirjast.

Hoiu- või kaitsemetsaks määramata mets on tulundusmets.

5.1.5 Tee kaitsevöönd

Alus: *Teeseadus* (RT I 1999, 26, 377; 93, 831; 2001, 43, 241);
Teede- ja sideministri 28. septembri 1999. a määrus nr 59, *Tee ja tee kaitsevööndi kasutamise ja kaitsmise nõuded* (RTL 1999, 155, 2173).

Teemaa on maa, mis õigusaktidega kehtestatud korras on määratud tee koosseisus olevate rajatiste paigutamiseks ja teehoiu korraldamiseks.

Avalikult kasutatavad teed on riigimaantee, kohalik maantee ja tänav.

Tee kaitsevööndid:

Riigimaanteede (põhimaanteede, tugimaanteede ja kõrvalmaanteede) kaitsevööndi laius mõlemal pool sõiduraja telge ja mitme sõiduraja korral mõlemal pool äärmise sõiduraja telge on **50 m**.

Kohaliku maantee kaitsevööndi laius mõlemal pool sõiduraja telge ja mitme sõiduraja korral mõlemal pool äärmise sõiduraja telge on **20 m** kuni **50 m**.

Tänav kaitsevööndi laius on teemaa piirist kuni **10 meetrit**, vööndi laius nähakse ette detailplaneeringus.

Eratee kaitsevööndi laius mõlemal pool sõiduraja telge ja mitme sõiduraja korral mõlemal pool äärmise sõiduraja telge on **10 m** kuni **50 m**.

Teel ja tee kaitsevööndis on tee omaniku nõusolekuta keelatud:

- maha võtta, ümber tõsta, juurde panna või kinni katta liiklusmärke ja muid liikluskorraldusvahendeid või eemaldada nendelt katteid;
- teha teel ilma ehitusloata teehoiutöid, samuti mistahes teehoiuväliseid töid, paigutada sinna töövahendeid, materjale jms; tegevusega kaitsevööndis ei tohi halvendada liiklustingimusi teel;
- ehitada nähtavust piiravaid hooneid või rajatisi ning rajada istandikku;

- ehitada kiirendus- või aeglustusrada, peale- või mahasõiduteed, alalist või ajutist müügipunkti või muud teeninduskohta;
- takistada jalakäijate liiklemist neid häiriva tegevusega;
- paigaldada valgustusseadet või teabe- ja reklaamivahendit;
- korraldada spordivõistlust või muud rahvaüritust;
- kaevandada maavara ja maa-ainest;
- teha metsa uuendamiseksageraiaet;
- teha veerežiimi muutust põhjustavat maaparandus- või muud teehoiuvälisist tööd.

Kõik kaitsevööndis rajatavad ehitised ja looduskeskkonna muutmisega seotud tööd tuleb eelnevalt kooskõlastada Eesti Maanteeameti, maakonna teedevalitsustega või kohalike omavalitsustega.

Tee kaitsevööndi maa omanik või kasutaja on kohustatud:

- hoidma korras teemaaga külgneva kaitsevööndi maa-ala ja sellel paikneva rajatise;
- lubama kõrvaldada nähtavust piirava istandiku, puu, põõsa või muu liiklusele ohtliku rajatise;
- peab võimaldama paigaldada teega külgnevale kaitsevööndi kinnistule talihooldeks ajutisi lumetõkkeid, rajade lumevalle, ja kraave tuisklume tõkestamiseks ning paisata lund väljapoole teemaad, kui nimetatud tegevus ei takista juurdepääsu tema elukohale ja varale.

Juriidilised ja füüsilised isikud, kelle kasutuses olev maa külgneb teemaaga, peavad hoolitsema, et koduloomad ja -linnud ei pääseks maanteele.

Teemaal ja teemaaga külgneval alal mulla-, maaharimis-, ehitus- ja teisi töid tegevad juriidilised ja füüsilised isikud vastutavad selle eest, et sõidukid ei kannaks teele pori, sõnnikut jms. või tagavad selle pideva koristamise sõiduteelt, hoiatades ühtlasi liiklejaid teel esinevast ohust.

5.1.6 Kõrgepinge õhuliinide kaitsevöönd

Alus: *Energiaseadus* (RT I 1997, 52, 833; 2001, 52, 303);
 Vabariigi Valitsuse 20. jaanuari 1999. a määrus nr 22, *Elektri-, gaasi- ja kaugküttevõrgu kaitsevööndite ulatus* (RT I 1999, 8, 123; 37, 472);
Asjaõiguseadus (RT I 1993, 39, 590; 1999, 44, 509; 2001, 34, 185).

Kaitsevööndite ulatus on:

piki õhuliine -- maa-ala ja õhuruum, mida piiravad liini teljest mõlemal pool järgmistel kaugustel paiknevad mõttelised vertikaaltasandid:

- alla 1 kV pingega liinide korral **2 m**

- kuni 20 kV pingega liinide korral **10 m**
- 35...110 kV pingega liinide korral **25 m**
- 220...330 kV pingega liinide korral **40 m**;

piki maakaabelliine -- maa-ala, mida piiravad mõlemal pool liini **1 m** kaugusel äärmistest kaablitest paiknevad mõttelised vertikaaltasandid;

alajaamade ja jaotusseadmete ümber -- maa-ala **2 m** kaugusel piirdeaiast, seinast või nende puudumisel seadmest.

Liinikoridoris võib tegeleda põllundusega. Aedades ei tohi viljapuude kõrgus ületada **4 m**. Kokkuleppel liini valdajaga võib kasvatada istikuid, jõulukuuski ja energeetilist võsa.

Rajatavad ehitised ja tööd kaitsetsoonides on lubatud liini valdaja loal.

Teisele isikule kuuluval kinnisasjal asuvad liinirajatised ei ole kinnisasja olulised osad.

Elektrivõrgu kaitsevööndis on keelatud tõkestada juurdepääsu elektrivõrgu ehitisteni, ladustada jäätmeid, tuleohtlikke materjale ja aineid, teha tuld, põhjustada oma tegevusega elektrivõrgu ehitiste saastamist ja korrosiooni, korraldada üle 1000 V pingega elektrivõrgu õhuliinide kaitsevööndis massiüritusi.

Elektrivõrgu kaitsevööndis on ilma võrguettevõtja loata keelatud ehitada, rekonstrueerida või lammutada hooneid ja rajatisi, teha, mis tahes mäe-, laadimis-, süvendus-, lõhkamis-, ülejutus-, niisutus- ja maaparandustöid, istutada ja langetada puid ja põõsaid.

Elektrivõrgu õhuliinide kaitsevööndis on ilma võrguettevõtja loata keelatud sõita masinate ja mehhanismidega, mille üldkõrgus maapinnast koos veosega või ilma on üle 4.5 m; üle 1000 V pingega elektrivõrgu õhuliinide kaitsevööndis rajada karjaaeda, traattarasid ja loomade joogikohti. Maakaabelliinide kaitsevööndis on ilma võrguettevõtja loata keelatud töötada löökmehhanismidega, planeerida pinnast, teha mullatöid sügavamal kui 0.3 m, küntaval maal sügavamal kui 0.45 m ning ladustada ja teisaldada raskusi.

5.1.7 Kanalisatsiooni survetrassi kaitsevöönd

Alus: SNiP 2.07.01-89.

Ehituskeeluala mõlemale poole trassi telge on **5 m**.

5.1.8 Kaugküttevõrgu kaitsevöönd

Alus: *Energiaseadus* (RT I 1997, 52, 833; 2001, 52, 303);

Vabariigi Valitsuse 20. jaanuari 1999. a määrus nr 22, *Elektri-, gaasi- ja kaugküttevõrgu kaitsevööndite ulatus* (RT I 1999, 8, 123; 37, 472).

Kaitsevööndite ulatus on toodud alljärgnevates tabelites.

Tabel 5. Kaitsevööndite ulatus maa-alustel soojatorustikel. Antud on vähim kaugus soojatoru välispinnast kommunikatsiooni välispinnani (meetrites)

Kommunikatsioon	Ristumisel	Paralleelsel kulgemisel
Kanaliseatsioon	0,5	1,0
Vesi	0,3--0,5	0,5--1,0
Side	0,3	0,3
Elektrikaabel (<10 kV)	0,3	0,5

Tabel 6. Kaitsevööndi ulatus maa-alustel soojatorustikel ehitistest

Ehitised ja tehnovõrgud	Vähim kaugus vertikaalsuunas (m)
Tööstusettevõttes	2,0
Maanteede aluspind	0,5
Kraavide või teiste vett ärajuhtivate ehitiste aluspõhi	0,8
Ehitiste betoonist ja raudbetoonist monoliitide aluspind	1,0

Tabel 7. Kaitsevööndi ulatus maapealsetel soojatorustikel

Ehitised ja tehnovõrgud	Vähim kaugus vertikaalsuunas soojatoru välispinnast ehitise välispinnani (m)
Maanteede kohal	5,0
Jalakäijate teede kohal	2,2

Soojatorustike kaitsevöönd elektriõhuliinide kõige nõrgusama kohani vastavalt pingele:

- kuni 1 kV **1,0 m;**
- 1 kuni 20 kV **3,0 m;**
- 35 kuni 110 kV **4,0 m;**
- 150 kV **4,5 m;**
- 220 kV **5,0 m;**
- 330 kV **6,0 m.**

5.1.9 Reoveepuhastite sanitaarkaitsetsoon

Alus: SNiP 2.04.03-85.

Sanitaarkaitsetsooni laius reoveepuhastitel ilma või koos setteväljakutega sõltub nende suuruselt. Puhastitel on see tavaliselt **150 m** ja koos setteväljakutega **200 m**. Pumbajaamade sanitaarkaitsetsooni laius on **20 m**.

5.1.10 Puurkaevude sanitaarkaitseala

Alus: Veeseadus (RT I 1994, 40, 655; 1996, 13, 241; 1998, 2, 47; 61, 987; 1999, 10, 155; 54, 583; 95, 843; 2001, 7, 19; 24, 133; 42, 234; 50, 283);
Asjaõigusseadus (RT I 1993, 39, 590; 1999, 44, 509; 2001, 34, 185);
 Keskkonnaministri 16.12.1996. a määrusega nr 61 kinnitatud *Veehaarde sanitaarkaitseala moodustamise ja projekteerimise kord* (RTL 1997, 3, 8).

Põhjaveehaardele moodustatakse sanitaarkaitseala, üldjuhul **50 m** raadiuses ümber puurkaevu või **50 m** kaugusele mõlemale poole kaevusid ühendavast sirgjoonest ja **50 m** raadiuses ümber puurkaevude rea otsmiste puurkaevude.

Sanitaarkaitseala ei moodustata, kui kasutatav põhjavesi ei sobi omadustelt olmeveeks või kui vett võetakse põhjaveekihist alla 10 m³/d ühe kinnisasja vajadusteks.

Veehaarde ulatust on võimalik vähendada Keskkonnaministri otsusega seaduse alusel.

Põhjaveehaarde sanitaarkaitsealal laiusega kas **30 m** või **50 m** on keelatud majandustegevus, välja arvatud veehaarderajatiste teenindamine, metsa hooldamine, heintaimede niitmine ja veeseire. Veehaarde omanik või valdaja võib keelata veehaarderajatise teenindamisega mitteseotud isikute viibimise veehaarderajatise seadmetel.

Maaomanik, veehaarde omanik või valdaja ei tohi keelata veejuhtimisservituuti läbi sanitaarkaitseala, kui see ei halvenda põhja- või pinnavee kaitstust ega veehaarde tööd.

5.1.11 Paiksete saasteallikate sanitaarkaitseala

Alus: *Välisõhu kaitse seadus* (RT I 1998, 41/42, 624, 1999, 10, 155; 95, 843; 2001, 24 133).

Paikne saasteallikas on püsiva asukohaga saasteaineid välisõhku suunav või eraldav objekt.

Paikse saasteallika valdaja kohustused välisõhu kvaliteedi jälgimiseks saasteallika mõjupiirkonnas ja nende andmete esitamise kord välisõhu kvaliteedi riiklikku seiret korraldavale isikule määratakse saasteloaga.

Saasteallika valdaja on kohustatud otsekohe teatama saasteloa väljaandjale ja asukohajärgsele linna- või vallavalitsusele kõigist muudatustest tootmises või tehnoloogias, mis suurendavad saasteainete heitkoguseid või halvendavad oluliselt nende hajumistingimusi.

Paikse saasteallika valdaja peab kavandama meetmeid välisõhku eralduvate saasteainete koguste piiramiseks, et vähendada saastetaset ebasoodsate ilmastikutingimuste puhul. Korralduse saasteainete eraldumise piiramiseks annab valla- või linnavalitsus. Kui saasteallika valdajal on tehnilistel või majanduslikel põhjustel võimatu vältida saastetaseme piirväärtuse ületamist väljaspool oma territooriumi, võib ta taotleda sanitaarkaitseala moodustamist saasteallika ümber.

Sanitaarkaitseala piirid määrab vallavalitsus kokkuleppel saasteallikaga piirnevate maavaldajatega.

5.1.12 Maaparandushoid

Alus: *Maaparandusseadus* (RT I 1994, 34, 534);
Vabariigi Valitsuse 14. oktoobri 1994. a määrus nr 369, *Riigi poolt korrashoitavate eesvoolude nimekirja ja munitsipaalomandisse antavate maaparandussüsteemide nimistu kinnitamine* (RT I 1994, 70, 1222).

Maaparandussüsteem on maa kuivendamiseks, niisutamiseks või vee-režiimi kahepoolseks reguleerimiseks vajalike rajatiste ja hoonete kompleks.

Igasugune kunstlik veevoolu takistamine ja ummistamine maaparandussüsteemis ning veevõtt maaparandussüsteemist, kui see tekitab kahju teisele maaomanikule või maaparandussüsteemile on keelatud.

Maa kruntimisel või ümberkruntimisel kooskõlas maakorralduslike õigusaktidega tuleb tagada maaparandussüsteemi toimimine ja kaitse.

Tabel 8. Riigi poolt korrashoitavad eesvoolud

Jrk nr	Kood	Veejuhtme nimi	Reguleeritud lõigu pikkus (km)	Omavalitsus
1.	1022800	Konguta pkr	17,3	Rannu
2.	1023100	Rannu pkr	4,9	Rannu
3.	1023400	Pagavere pkr	6,0	Rannu
4.	1023600	Sangla pkr	10,2	Rannu
5.	1027700	Tamme pkr	4,3	Rannu
6.	1021500	Rõngu jõgi	10,4	Rõngu
7.	1021600	Kiivitasoo pkr	4,3	Rõngu
8.	1021800	Pistolisoo pkr	8,9	Konguta, Rõngu
9.	1022500	Valguta oja	8,7	Rõngu
10.	1022900	Koke oja	7,0	Konguta, Rõngu
11.	1036300	Käo oja	6,9	Rõngu
12.	1037800	Pulga oja	10,0	Rõngu
13.	1013100	Purtsi jõgi	12,0	Puka
14.	1013400	Puka oja	4,4	Puka
15.	1015100	Koriste oja	8,0	Puka
16.	1021200	Pühaste oja	3,6	Puka

17.	1011600	Keeni oja	14,1	Põdrala
18.	1014800	Helme jõgi	5,3	Põdrala
19.	1015802	Loime pkr	4,7	Põdrala
20.	1015000	Kangru pkr	5,2	Tarvastu
21.	1016500	Tarvastu jõgi	4,1	Tarvastu
22.	1017000	Koguli pkr	6,7	Tarvastu
23.	1017400	Väluste oja	10,7	Tarvastu
24.	1018301	Ojametsa pkr	8,5	Tarvastu
25.	1018400	Änilase pkr	3,8	Tarvastu
26.	1017800	Ridaküla pkr	6,0	Viiratsi
27.	1019200	Ruudiküla pkr	6,4	Viiratsi
28.	1020100	Soosaare pkr	12,7	Kolga-Jaani
29.	1020200	Vaheoja pkr	4,8	Kolga-Jaani
30.	1020500	Oiu pkr	9,3	Kolga-Jaani
31.	1020700	Leie pkr	20,2	Kolga-Jaani
32.	1035400	Soosaare pkr	10,6	Kolga-Jaani
33.	1035500	Päovere pkr	6,4	Kolga-Jaani
34.	1035700	Odiste pkr	8,9	Kolga-Jaani
35.	1132200	Paenast pkr	4,2	Kolga-Jaani

Tabel 9. Munitsipaalomandis olevad maaparandussüsteemid

Jrk nr	Süsteemi nimi	Pindala (ha)	Omavalitsus
1.	Utu veehoidla	2,2	Rannu
2.	Kibena I veehoidla	11,6	Puka
3.	Kibena I veehoidla	21,8	Puka
4.	Kibena II veehoidla	1,1	Puka
5.	Tursti paisjärv	1,0	Puka

5.1.13 Farmide, tööstushoonete, ladude sanitaarkaitsetsoonid

Alus: SN 245-71.

Sanitaarkaitsetsoon elamute ja ühiskondlike hooneteni on reeglina **50 m**. Loomakasvatus farmide ümber on see vahemikus **100-1000 m**.

Tsooni ulatus tuleb selgitada iga konkreetse ettevõtte ja selle kasutus-funktsiooni muutumise puhul eraldi.

5.1.14 Prügimägede sanitaarkaitsetsoon

Alus: Tööstusettevõtete projekteerimise sanitaarnormid SN 245-71; Jäätmeseadus (RT I 1998, 57, 861; 88; 1999, 10, 155; 23, 353; 95, 843; 2001, 16, 72; 43, 239; 50, 283; 56, 340); Keskkonnaministri 26. juuni 2001. a määrus nr 34, Nõuded prügilate rajamiseks, kasutamiseks ja sulgemiseks (RTL 2001, 87, 1219).

Prügilate (jäätmekäitluskohtade) sanitaarkaitsetsoon on – **500 m**.

Jäätmekäitluskoht on tehniliselt varustatud või sisustatud ehitis jäätmete kogumiseks, taaskasutamiseks või kõrvaldamiseks.

Jäätmeid võib taaskasutada või kõrvaldada vaid jäätmeloaga määratud jäätmekäitluskohtades. Jäätmete hulgamine või keskkonda viimine väljaspool selleks ettenähtud jäätmekäitluskohti on keelatud.

5.1.15 Surnuaedade sanitaarkaitsetsoonid

Alus: SN 245-71 (1972).

Kasutusel olevate surnuaedadele sanitaarkaitsevööndi ulatuseks on **300 m**. Sanitaarkaitsetsooni pole lubatud elamute rajamine.

5.1.16 Tuleohutusnõuded

Alus: Siseministri 8. septembri 2000. a, määrus nr 55, *Tuleohutuse üldnõuded* (RTL 2000, 99, 1559);
Keskkonnaministri 15. juuni 1998. a, määrus nr 46, *Metsa ja muu taimeistikuga kaetud alade tuleohutusnõuded* (RTL 1998, 216/217, 854);

Vastutus tuleohutusnõuete täitmise eest objektil lasub selle omanikul ja objekti valdajal. Objekti valdaja peab kehtestama objekti üldise tuleohutusjuhendi ning tuleohutuse tagamiseks objektil korraldab töötajate tuleohutusosalase õppe. Samuti töötab välja ja rakendab tulekahju ennetamist, tule leviku tõkestamist ja kustutamist tagavad meetmed; koostab tegevusplaani inimeste evakueerimiseks ja keskkonna kaitsmiseks tulekahju, samuti muu õnnetuse korral; tagab objektil nõutava arvu tuletõrje- ja päästevahendite paigaldamise ja hooldamise vastavalt nendele esitatud nõuetele ning nende vahendite töökorras oleku ja sihtotstarbelise kasutamise.

Täpsed tuleohutuskujad määratakse detailplaneeringu või ehitusprojektiga.

Tuleohutusnõuded territooriumi kohta: juurdesõiduteed, läbisõidukohad ja juurdepääsud ehitistele, tuletõrje- ja päästevahenditele ja -veevõtukohtadele peavad olema vabad ning aastaringselt kasutamiskõlblikus seisukorras.

Territooriumil ei tohi ladustada hoonete ja rajatiste vahelistesse tuleohutuskujadesse põlevmaterjale, põlevpakendis seadmeid ja taarat ning parkida transpordivahendeid ja muud tehnikat.

Tuleohtlikuks alaks loetakse metsa ja muu taimeistikuga nagu kuluheinaga, tuleohtliku põõsastikuga (kadakas), poolpõõsastikuga (kanarbik, sookail, põõsasmaran) ja kuivanud rooga kaetud ala ning turbapinnasega ala.

Tuleohtlik aeg tuleohtlikul alal algab kevadel pärast lume sulamist ning lõpeb sügisel vihmaste ilmade saabumisel.

5.1.17 Telekommunikatsioonirajatiste kaitsevöönd

Alus: *Telekommunikatsiooni seadus* (RT I 2000, 18, 116; 78, 495; 2001, 23, 125; 53, 310).

Liinirajatise kaitsevöönd on ala, mis on määratletud liinirajatise keskjoonest mõlemale pool kindlaksmääratud kaugusel asuva liinirajatisega paralleelse mõttelise joonega või raadiomasti keskpunkti ümbritseva kindlaksmääratud raadiusega mõttelise ringjoonega.

Liinirajatiste kaitsevööndi mõõtmed on **kaks meetrit** mõlemale pool keskjoont või raadiomasti puhul selle kõrgusega ekvivalentse raadiusega maapinnal meetrites.

5.2 Maade reserveerimine

Planeeringuga saab teha ettepaneku maakasutuse sihtotstarbe muutmiseks koheselt, märkides planeeringus maale uus senisest erinev sihtotstarve või siis reserveerida maa-ala mingiks kindlaks otstarbeks.

Maa reserveerimise all mõistetakse käesolevas planeeringus seda, et maa-ala on reserveeritud mingiks muuks maakasutamise eesmärgiks, kui seda on praegune maakasutamise sihtotstarve. See aga ei tähenda selle maa-ala terviklikku ega automaatset maakasutuse sihtotstarbe muutmist vaid seda, et antud ala oleks võimalik tulevikus, sellekohase vajaduse ja soovi tekkimisel, reserveeritud otstarbel kasutada (planeeringu järgimine on kohustuslik arendustegevuse korral). Näiteks maade reserveerimine elamuehitamiseks, teede rajamiseks, metsa- kasvatuspriirkonnana või mõnel teisel eesmärgil.

Mingiks otstarbeks reserveeritud maad saab maa omanik edasi kasutada selle praegusel sihtotstarbel seni, kuni ta seda soovib. Reserveeritud otstarbeks kasutusele võtmiseks tuleb maaomanikul maa uueks otstarbeks kasutusele võtta läbi detailplaneeringu või maa katastris toodud sihtotstarbe muudatuse. Kui maad soovib kasutada planeeringus toodud eesmärgil keegi teine, kui maaomanik ise, tuleb tal maa praeguselt maaomanikult ära osta. Näiteks, saab elamuehitus- maana reserveeritud maale tellida detailplaneeringu ja seejärel ala kruntida ning krundid elamuehituseks edasi müüa.

Üldplaneeringu või detailplaneeringu elluviimiseks võidakse kohaldada kinnisasja sundvõõrandamist (s.o kinnisasja võõrandamine omaniku nõusolekuta üldistes huvides õiglase ja kohese hüvitamise eest). Kinnisasja sundvõõrandamise seaduses ettenähtud alustel. Kui algatav detailplaneering võib kaasa tuua kinnisasja sundvõõrandamise vajaduse või krundi senise ehitusõiguse muutmise, teatab kohalik omavalitsus tähtitud kirjaga detailplaneeringu algatamisest vastava kinnisasja omanikule kahe nädala jooksul, arvates algatamisotsuse tegemise päevast. Juhul, kui üldplaneeringu (valla osa üldplaneeringuga) või detailplaneeringuga kitsendatakse senist maakasutust või krundi ehitusõigust teatab kohalik omavalitsus kinnisasja omanikule tähtitud kirjaga antud planeeringu avalikust väljapanekust hiljemalt kaks nädalat enne avalikku väljapanekut ning samuti kahe nädala jooksul pärast antud planeeringu kehtestamist.

Juhul, kui kehtestatud üld- või detailplaneeringuga nähakse ette kinnisasja kasutamine avalikul otstarbel, piiratakse oluliselt kinnisasja senist kasutamist või muudetakse senine kasutamine võimatuks, on kohalik omavalitsus kohustatud omaniku nõudel kinnisasja võõrandama kohese ja õiglase tasu eest.

Kinnisasja omanikul on seega õigus nõuda maakasutuse ja krundi ehitusõiguse kitsendustest ja ka detailplaneeringu tühistamisest tule-

neva kahju õiglast ja kohest hüvitamist *Planeerimis- ja ehitusseadusega* ja *kinnisasja sundvõõrandamise seadusega* kehtestatud korras.

5.2.1 Elamuehitusotstarbel maade reserveerimine

5.2.1.1 Elamumaa reserveerimine

Saavutamaks parimat võimalikku otsust on kaalutletud elamuehituspiirkondade asutamiseks sobivate kohtade eeliseid ja puudusi. Nende optimaalse ja aktsepteeritava vahekorra puhul ongi ala elamuehituseks sobilikuna reserveeritud elamumaana. Lisaks on arvestatud olemasolevate üldplaneeringutega, maakondade planeeringutega ja juba olemasolevate elamupiirkondade, töökohtade, sotsiaal- ning teenindusasutuste paiknemise ja kättesaadavusega.

Elamumaal arvestada kõrvalsihtotstarve kuni 25% ulatuses ärimaaks tingimusel, et see ei riku naabrusõigusi.

Elamumaana on piirkonnas reserveeritud maa-alasid järgnevalt:

- Pikasilla-Karuküla tee äärde üldplaneeringu kaardil tähistatud kohas;
- Pikasilla külas Põrga-Leebiku-Pikasilla tee lähedusse üldplaneeringu kaardil tähistatud kohas;
- Valma küla keskusesse Valma-Väluste tee äärde;
- Vehendi külas, olemasoleva eratee (mis külgneb ehituskeeluvööndiga) ja Vallapalu-Rannaküla maantee vahelisel alal, kaardil tähistatud kohas
- Vehendi külas, Vallapalu-Rannaküla maanteest ida pool kaardil tähistatud kohas;
- Vehendi küla põhjatipus Trepimäe puhkealast lõuna suunas kaldakaitsevööndi ja Tamme poldri vahelisel alal kaardil tähistatud kohas;
- Vehendi külas, olemasolevast erateest (mis külgneb ehituskeeluvööndiga) ida pool kaardil tähistatud kohas;
- Tamme külas, kaldakaitsevööndi ja Tamme poldri vahelisel alal kaardil tähistatud kohas;
- Rannu alevikus Kulli külast lõuna pool mõlemal pool valla teed kaardil tähistatud kohas;

Reserveeritavad elamumaad on tähistatud üldplaneeringu kaardile tumekollase kaldviirutusega.

5.2.2 Ettevõtlusotstarbel maade reserveerimine

5.2.2.1 Ärimaa otstarbel maade reserveerimine

Olulisemaks faktoriks on siin sobivus keskkonnaga ning ümbruskonna suhtes, samuti nende alade sobilik paiknemine teede, trasside ning elamupiirkondade suhtes.

Bensiinijaamade maad on reserveeritud järgmiselt:

- Suislepa lähedal Viljandi-Rõngu mnt ääres;
- Rannu-Elva-Rõngu ristmik;
- Väike-Rakke külast põhja suunas;
- Viljandi-Tartu-Rõngu maantee ristmik Väike Rakke külas.

Äri- ja teenindusmaana on reserveeritud järgmised alad:

- Pikasilla küla keskuses Viljandi-Rõngu mnt. ääres;
- Pikasilla külas Viljandi-Rõngu ja Tõrva-Pikasilla mnt ristmiku juures;
- Valma küla keskuses;
- Loime külas, Tartu-Viljandi mnt;
- Tartu-Viljandi mnt. ja Valma-Väluste teede ristmikul;
- Meleski külas, Lalsi-Vaibla tee ääres.
- Rannu alevikus valla teede ristumiskohas kaardil tähistatud kohas;
- Rannu alevikus valla teest Elva-Rannu maanteeni kaardil tähistatud kohas;
- Rannu alevikus Rannu puistee ja Elva-Rannu maantee ristumiskohast alates teede vahelisel alal kaardil tähistatud kohas;

Äri- ja teenindusettevõtete reservmaa on tähistatud üldplaneeringu kaardile tumepunase kaldviirutusega. Bensiinijaamade asukohad on tähistatud leppemärgiga.

5.2.3 Tootmismaa reserveerimine**5.2.3.1 Tootmishoonete maa reserveerimine**

Esmajärjekorras on vajalik taas kasutusse võtta juba olemasolevad, endiste majandite keskuste suurehitised. Olemasolevatele tööstusettevõtetele laienemise võimaluste loomiseks ja uute rajamiseks on reserveeritud maid järgmiselt:

Tootmishoonete maad on reserveeritud järgmistel aladel:

- Rannu alevikus;
- Ervu külas Sangla-Rõngu mnt ääres;
- Vehendi külas Nigula oja suudmes (kalakasvatus).

Tootmise reservmaa on üldplaneeringu kaardile tähistatud lilla kaldviirutusega.

5.2.3.2 Sadamate maa reserveerimine

Sadamatele tuleb kindlustada vajaminev territoorium veesõidukite vettelaskmiseks ja transpordivahendite manööverdamiseks. Käesoleva üldplaneeringuga on sadamate tarbeks reserveeritud alad rannikul:

- Verevi külas Jõesuus, ala Võrtsjärvest Tartu-Viljandi maanteeni 200 m laiuse ribana mõlemale poole Tartu-Viljandi maakonna-piiri;
- Vehendi külas, Limnoloogiajaama vahetus ümbruses 200 m kaugusel Võrtsjärvest 200 m laiuse ribana;
- Pikasilla külas, Väike–Emajõe idapoolsest kaldast 200 m laiuse ribana kahel pool Viljandi–Rõngu maanteed (ühelt poolt piki Purtsi jõge) Põhtjärve ehituskeeluvööndi ulatuseni;
- Valma külas, ala Võrtsjärvest Valma teeni ühe kilomeetri laiuse ribana;
- Oiu külas; ala Võrtsjärvest Tartu-Viljandi maanteeni ning Viiratsi valla piirist Kolga-Jaani valla maadele 300 m ulatuses;

Sadamate reservmaa on üldplaneeringu kaardile tähistatud tumesinise kaldviirutusega.

5.2.4 Üldiste huvide otstarbel maade reserveerimine

5.2.4.1 Puhkealade maa reserveerimine

Puhkealade funktsionaalsel tsoneerimisel ja väljapakutavate tegevuste valikul on arvestatud planeeringuprotsessi käigus korraldatud töö-rühmade töö tulemustega. Puhkealade planeerimisel on arvestatud ka arengukavas (2000) kirjeldatud arenguvöönditega. Puhkealade planeerimisel on välja kujundatud keskused koos mitmekülgsete puhke-tegevustega ja infrastruktuuriga. ***Reserveeritud on potentsiaalsed väl-jaarendatavad puhkealad koos eelistatavate võimalike tegevustega:***

- ***Vaibla - Jõesuu*** puhkeala moodustavad kompaktsed puhkeala koos mitmekesiste puhke-tegevustega. Kuna puhkealad paiknevad Kolga-Jaani ja Rannu valdades, on oluline puhkeala planeerimise detailsemal astmel valdade vaheline hea koostöö. ***Vaiblas*** on eelistatavad rekreatsioonivõimalused/tegevused: randumiskohad koos paadilaenutuse võimalusega, veemootor-sõidukite kasutusala (auto-jäärajad talvel), suplerand, telkimiskohad, kämpingud, autokaravanide parkimiskohad, suvilate-maa-ala, lastelaager, ala vabaõhuürituste tarbeks (kultuuri-üritused ja lastelaager). ***Jõesuus*** paiknevad sadam koos paadi-laenutusvõimalusega, supluskoht ja telkimiskohad. Jõesuust algab ka vee ja turismimarsruut Emajõe Jõeriigi projekti raames.
- ***Tamme poldri*** puhkealal, Rannu vallas on eelistatavad tegevused/võimalused: supluskoht, randumiskoht ja vaateplatvorm. Omaette atraktsiooniks on lähedalasuv Tamme paljand, mis omab geoloogilist ja õppeotstarbelist tähtsust. Paljandi lõunaosa on looduskaitse all ja sinna on rajatud looduse õpperada. Plaanis on rajada Tamme paljandile linnuvaatlustorn.
- ***Rannu alevikus*** on reserveeritud maa vabaõhuürituste tarbeks.

- **Trepimäe** puhkealal, Rannu vallas on eelistatavad rekreatsioonivõimalused/tegevused: supelrand, randumiskoht koos paadilaenutusega ja ala vabaõhuürituste tarbeks (kultuuriürituste ja lastelaager).
- **Vehendi (koos Võrtsjärve Limnoloogiajaamaga)** puhkeala Rannu vallas ja **Rannaküla** puhkeala Rõngu vallas moodustavad ühtse puhkeala. Puhkeala planeerimise detailsemal astmel on oluline valdade vaheline hea koostöö. Arengumootoriteks on kohapeal aktiivselt tegutsevad ettevõtjad ja Võrtsjärve Limnoloogiajaam (EMI-ECO, 2000). Arengusuunaks on puhkeettevõtluse laiendamine ja tegevuse mitmekesistamine. Piirkonnaga seonduvad tihedalt perspektiivsed turismiobjektid Tamme paljand ja Vehendi kalmeväli. **Vehendis** on eelistatavad rekreatsioonivõimalused: supluskoht, sadam, randumiskoht koos paadilaenutusega ja majutus. **Rannakülas (koos Sauna laagripaigaga)** on eelistatavad rekreatsioonivõimalused: supluskohad, randumiskohad, veemootorsõidukite kasutusala (autojäärajad talvel), telkimine, majutus ja vaateplatvorm (linnuvaatlus). Ühe ideena on välja pakutud ka väikelennukite maandumisplats.
- **Vooremäe** puhkealal, Puka vallas on tuntud nii vaatamisväärsusena kui ka kultuuriürituste paigana, võimalikud eelistatavad rekreatsioonivõimalused on: randumiskoht ja vabaõhuürituste korraldamine (vabaõhulava).
- **Pikasilla** puhkealal, Põdrala vallas on eelistatavad rekreatsioonivõimalused/tegevused: sadam koos paadilaenutuse võimalusega, majutus, toitlustus, suvilate maa-ala, vabaõhuürituste korraldamine (ka lastelaager).
- **Arumetsa** puhkealal, Tarvastu vallas on eelistatavad rekreatsioonivõimalused/tegevused: randumiskoht koos paadilaenutusega, supluspaik, majutus ja ala vabaõhuürituste tarbeks (lastelaager).
- **Kivilõppe** puhkealal, Tarvastu vallas puhkealal on eelistatavad rekreatsioonivõimalused/tegevused: majutus, telkimine ja auto-karavanide parkimine, supluskoht, randumiskoht koos paadilaenutusega, ala vabaõhuürituste tarbeks (vabaõhulava, lastelaager ja spordiväljakud).
- **Tarvastu puhkeala**, Tarvastu vallas on eelistatavad rekreatsioonivõimalused/tegevused: supelrand, randumiskoht (harrastuskalastajad) ja teenindus.
- **Suislepa** puhkealal Tarvastu vallas on eelistatav rekreatsioonivõimalus - ala vabaõhuürituste tarbeks (vabaõhulava).
- **Valma** ja **Oiu** moodustavad ühtse puhkeala. Valma paikneb Viiratsi vallas ja Oiu Kolga-Jaani vallas. Oluline on valdadevaheline koostöö puhkemajanduse arendamisel. Puhkealale on koondunud valdav osa kalandusega seonduvatest tegevustest, ning see suund kuulub edasiarendamisele. Vastavalt arengukavale (2000) on prioriteetseks suunaks kalamajanduse baasil tegevusvõimaluste mitmekesistamine ja sadamate rajamine. **Valmasse** on koondunud valdav osa kalandusega seon-

duvatest tegevustest, ning see suund kuulub edasiarendamisele. Eelistatavad rekreatsioonivõimalused/tegevused on: kalastamine, sadam koos olmeblokiga, randumiskoht koos paadi-laenutusega, supelrand, suvilate maa-ala, majutus, telkimine, autokaravanide parkimisplatsid, veemootorsõidukite kasutusala, ala vabaõhuürituste tarbeks (vabaõhulava ja lastelaager). **Oius** on eelistatav rekreatsioonivõimalus sadam koos ujumiskohaga.

- **Ulge** puhkealal Kolga-Jaani vallas on eelistatavad rekreatsioonivõimalused/tegevused: telkimiskohad, majutus ja ala vabaõhuürituste tarbeks (kultuuriüritused ja lastelaager).

Puhkealade reservmaa on üldplaneeringu kaardile tähistatud sinakas-rohelise kaldviirutusega, mis on ümbritsetud jämeda katkendjoonega.

5.2.5 Sotsiaalmaa

5.2.5.1 Vabaõhuürituste maa

Valdades on kujunenud välja maa-alad valla, külade ühisürituste korraldamiseks. Käesoleva üldplaneeringuga on need maad reserveeritud puhkealadena vabaõhuürituste korraldamiseks järgmistes kohtades:

- Ulges, Oiu küla (vabaõhulava);
- Kivilõppe külas (staadion);
- Suislepa külas (staadion);
- Pikasilla külas (vabaõhulava ja staadion);
- Valma külas rahvamaja ümbrus (vabaõhulava);
- Trepimäel, Vehendi küla (vabaõhulava);
- Rannu alevikus (staadion);
- Rannu alevikus, Rannu pargis, Elva-Rannu maanteest lõunnapoolisel alal;
- Rannu alevikus, Rannu pargis Elva-Rannu maantee ja valla tee vahelisel alal Rahvamaja ümbruses;

Vabaõhuüritusteks reserveeritud maa-alad on tähistatud leppemärgiga üldplaneeringu kaardile.

5.2.5.2 Ühiskondlike hoonete maa

Ühiskondlike hoonete ja rajatiste püstitamiseks on reserveeritud sotsiaalmaana järgmised alad:

- Pikasilla külas, Pikasilla-Karuküla tee ääres;
- Pikasilla külas, Pikasilla-Karuküla ja Põrga-Leebiku-Pikasilla teede ristumiskohas;
- Pikasilla külas, Väike-Emajõe kaldal;
- Rannu alevikus Rannu kaupluse vahetus läheduses kaardil tähistatud kohas.

Ühiskondlike hoonete reservmaa on üldplaneeringu kaardile tähistatud tumeroosa kaldviirutusega.

5.2.5.3 Supelrandade maa

Võrtsjärve kallast tuleb suure rekreatiivse väärtuse tõttu lugeda hinnaliseks looduslikuks ressursiks. Selle stiihiline kasutamine või ülekoormamine võivad tuua kaasa tagajärgi, mille tõttu nende alade väärtus mitte üksnes ei vähene vaid võib pikaks ajaks muutuda kasutuskõlbmatuks. Supelrandade asukoha määrasid kaldatsooni looduslikud tingimused, olemasolevad ressursid ja juurdepääsud. Supelranna suuruse määramisel arvestati tekkiva suplusala suurusega, mis on 10 m suplusala ühe inimese kohta. Vastavalt sellele on planeeritud suplusala veepiiri pikkus ja pindala. Planeerimisel on samuti arvestatud sellega, et supelranna alade pikkus ei ületaks ühte kolmandikku rannajoone pikkusest.

Käesoleva üldplaneeringuga on reserveeritud avalikeks supelrandadeks järgmised ranna-alad:

- Vehendi küla, Trepimäe ranna-ala kuni paljandini 700 m pikkuse ribana;
- Rannaküla ranna-ala randumiskohtade vahelisel alal 800 m ulatuses;
- Sooviku küla, ranna-ala 500 m pikkuse ribana Tarvastu randumiskoha vahetus ümbruses;
- Valma külas põhja pool sadama- maa-alast 500 m pikkuse ribana piki ranna-ala;
- ala Oiu külas 1600 m pikkuse ribana piki ranna-ala Ulge randumiskohani;
- Vaibla küla ranna-ala randumiskohtade vahelisel alal alates Leie peakraavist umbes kolme kilomeetri ulatuses piki randa (2700 m);

Reserveeritud maad on kantud helekollase värviga üldplaneeringu kaardile.

5.2.5.4 Rannalautrite maa

Randumiskohtade (lautrite) jaoks maa reserveerimine:

- Verevi küla, Jõesuus;
- Tamme polder, Vehendi külas;
- Eha Allekandi randumiskoht, Rannakülas;
- Johannes Sikku randumiskoht, Rannakülas;
- Puuritsa randumiskoht, Koruste külas;
- Vooremäe, Pühaste külas;
- Põrja Porijärv, Purtsi küla;
- Soka randumiskoht, Liva külas;
- Suislepa külas, Õhne jõe ja Viljandi–Rõngu tee vahelisel alal;
- Kivilõppe randumiskoht, Kivilõppe külas;
- Tarvastu randumiskoht, Tarvastu külas;

- Ulge randumiskoht, Ulge külas;
- Vaibla randumiskoht, Vaibla külas;
- Tondisaar;
- Arumetsa randumiskoht, Maltsa küla.

Rannalautrid on üldplaneeringukaardile tähistatud sinise ankru leppemärgiga.

5.2.5.5 Haljasalade maa

Haljasalade ja haljasvööndite rajamiseks kompensatsiooni aladena probleemsete alade äärde kaitsevöönditena, reeglina mitte vähem kui **50 m** laiuselt, on käesoleva üldplaneeringuga reserveeritud järgmised alad:

- Meleski raba ja planeeritava puhkeala vahele tuleb säilitada roheline vöönd põhja- ning pinnavete kaitseks (1 km);
- Tamme paljandi ja puhkeala vahele tuleb jätta roheline kaitsetsoon ja puhkealade rajamisel säilitada ala looduslähedane natuur;
- Säilitada roheline puhverala Pikasilla palu ümber;
- Arumetsa soo rabaosa ümber tuleb jätta piisav roheline kaitsevöönd põhja- ja pinnavete kaitseks;
- Rannu alevikus olemasoleva paisjärve ääres kaardil tähistatud kohas.

Haljasalade reservmaa on tähistatud üldplaneeringu kaardile helerohelise kaldviirutusega.

5.2.5.6 Kalmistute maa

Rannu valla kalmistu laiendamiseks Vallapalu külas on reserveeritud maa sotsiaalmaana olemasoleva kalmistu juurde kalmistu pikendusena. Kalmistute reservmaa on üldplaneeringu kaardile tähistatud tumerohelise kaldviirutusega.

5.2.6 Veekogude maa

5.2.6.1 Veealade reserveerimine

Käesoleva üldplaneeringuga reserveeritakse vee-aladeks:

- Kõikide supelrandade juurde kogu supelranna pikkuses 200 m laiusena;
- Kõikide sadamate juurde kogu sadama-ala pikkuses 300 m laiusena sadama akvatooriumi tarbeks;

Reserveeritud vee-ala on üldplaneeringu kaardile tähistatud tumesinise katkendjoonega.

5.2.7 Transpordimaa

5.2.7.1 Teede ja maanteede maa

Käesoleva üldplaneeringuga reserveeritakse teede maaks järgmised maa-alad:

- tee, mis ühendaks Mustla-Valma teed Vardja-Poldri teega;
- uus juurdepääsutee Vaibla puhkealale (puhkeala põhjapoolsest küljest), kuna olemasolev tee on suurvee ajal üle ujutatud.

Täiendavat parkimist tuleb planeerida järgmistele aladele:

- Trepimäe - kruusakattega parkla;
- Tamme paljand – kruusakattega parkla;
- Jõesuu puhkeala - osaliselt valmis, kruusakattega parkla;
- Tamme poldril (parkla alus olemas);
- Vooremäe linnamägi – muruparkla;
- Pikasilla vabaõhulava taga, 20-25 sõiduautot mahutav valgustatud muruparkla;
- Vaibla.

5.2.7.2 Lennuliiklusmaa

Käesoleva üldplaneeringuga reserveeritakse lennuliiklusmaaks maa-ala Rannakülas üldplaneeringu kaardil tähistatud kohas. Lennuliikluse reservmaa on üldplaneeringu kaardile tähistatud halli värviga.

Antud maa-alale saab ehitada I klassi lennuvälja kogupikkusega kuni 800 meetrit. Lennuraja pikkus oleneb stardi- ja maandumissektorites asuvatest takistuste kõrgusest.

5.3 Säilitamisele kuuluvad alad

Mitmed alad Võrtsjärve piirkonnas on juba praeguseks väljakujunenud säilitamist väärivatena. Osades neist kehtivad seadustega ja määrustega kehtestatud piirangud, osades mitte. Lähtudes nende alade väljakujunenud ilme säilitamise soovist ongi seal ehitus- ja elutegevuse reguleerimiseks kehtestatud mõningad täiendavad valdade poolsed soovitused. Väärtuslikud maastikud on märgitud Kaardile 14.

Esiteks kuuluvad säilitamisele **kõrge loodusliku väärtusega maastikud**. Need on alad, mida asustavad teaduslikust seisukohast eriti huvipakkuvad taime- ja loomaliigid, või mis pakuvad huvi oma geoloogilise ehituse ja omapäraste pinnavomide tõttu eriti seepärast, et nende hävitamisel ei ole inimesel neid võimalik taastada ega uuesti luua. Kõrge loodusliku väärtusega maastikeks loetakse maastikud, kus leidub tavalisest enam looduskaitsealuseid üksikobjekte või vääris-elupaiku, looduslikke või poollooduslike rohumaad, esinduslikke, kordumatuid, looduskaitsealust väärtuslikke maastiku elemente, inimtegevusest puutumatuid loodustüüpe (Hellström, 2001).

Teiseks kuuluvad säilitamisele **kultuurilis-ajaloolise väärtusega maastikud**. Kultuurilis-ajaloolise väärtusega on traditsiooniline maastikumuster, maastikuelemendid ning asustusstruktuur, mis kujunes välja enne ühismajandite moodustumist, st enne 1950-ndaid aastaid. Kultuurilis-ajalooliselt väärtuslikud on seega:

- maastikud, kus tavapärasest paremini on säilinud traditsiooniline maakasutus või vähemalt maastikupilt;
- maastikud, kus tavapärasest paremini on säilinud traditsiooniline asustusstruktuur, teedevõrk ja arhitektuur;
- maastikud, mis on omamoodi ajaloo “kontsentraadid”, st suhteliselt väikesel maa-alal leidub rohkesti hästi säilinud jälgi erinevatest ajalooperioodidest alates muinasajast ja lõpetades nõukogude perioodiga;
- muistendite ja ajaloosündmustega, samuti kangelaude, kultuuri-tegelaste või muude rahva seas hästi tuntud inimestega seotud paigad;
- ajaloolise väärtusega üksikobjektid (muinsuskaitseobjektid, möödunud aegade töid ja tegemisi iseloomustavad ehitised ja rajatised nagu tuulikud, kiviaiad, lubjaahjud, vanad turbavõtu- ja rauasulatuskohad jne) annavad maastikule lisaväärtust.

5.3.1 Kaitse all olevad alad

Alam–Pedja looduskaitseala moodustati 1994. aastal Tartu, Jõgeva ja Viljandi maakonda. Kaitse-eeskiri on kinnitatud Vabariigi Valitsuse määrusega nr 387, 16. detsembril, 1999. a (RT I 1999, 97, 862; 2000, 30, 176). Kaitseala põhieesmärgiks on ulatuslikul alal ökosüsteemide loodusliku mitmekesisuse kaitse.

Alam-Pedja looduskaitseala kaitse-eeskiri on ära toodud *Lisas 7*.

Kaitseala pindala (260 km²) on väga lähedane tema edelapiirist vaid 4,5 km kaugusele jääva Võrtsjärvega. Kaitseala asubki muistses Võrtsjärve nõos, veel umbes 7500–10 000 aastat tagasi oli praegune soomaastik suures osas kaetud veega. Alam-Pedja looduskaitseala piirid kulgevad valdavalt mööda suuremaid veesooni: idast piiravad teda Laeva ja Loksujõgi, lõunast Emajõe luha lõunaserv, läänest Pede ja Põltsamaa jõgi. Vaid põhjast piirneb ta Kamari-Umbusi kultuurmaastikuga. Üldse on kaitsealal 12 vooluveekogu kogupikkusega 115 km, 55 vanajõe kogupikkusega 51 km. Jõgede vahele jäävad inimtegevusest peaaegu puutumata sood, lammialad ja märjad metsad. Erilise kaitse all on 4 loodusreservaati: Peterna, Tõllassaare, Võiviku ja Karisto. Alam-Pedjal seni leitud 640 liiki seeni, 461 liiki soontaimi, 19 kalaliiki, 2 liiki roomajaid, 6 liiki kahepaikseid, 193 linnuliiki ning 43 liiki imetajaid. Kaitseala pakub varju paljudele haruldastele ja inimpeglikele liikidele. Alates 1997. aastast on Alam-Pedja looduskaitseala Ramsari konventsiooni alusel kaitstav rahvusvahelise tähtsusega märgala.

Järveküla looduskaitseala on kinnitatud Viljandi Maakonnavalitsuse 21. augusti 1990. a määrusega nr 296 «Loodushoiust Viljandi maakonnas» liigikaitsealana. Kaitse-eeskiri on kinnitatud Vabariigi Valitsuse 10. juuni 1998. a määrusega nr 129 (RT I 1998, 56, 838; 2000, 30, 176).

Järveküla looduskaitseala kaitse-eeskiri on ära toodud *Lisas 8*.

Kaitseala maa-ala jaguneb vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele kaheks võõndiks – sihtkaitsevõõndiks ja piiranguvõõndiks. Järveküla looduskaitseala välispiir (edaspidi piir) kulgeb Tarvastu vallas Tarvastu metskonna kvartali 180 loodenurgast piki kvartalite 180 ja 181 põhjapiiri kuni kvartalis 181 paikneva talu Sulo A64 maa idapiirini. Piir jätkub piki nimetatud talumaa idapiiri kuni kvartalis 183 oleva pinnasteeni ja piki seda edela suunas kuni kvartali 184 lõunapiirini. Edasi kulgeb piir piki kvartalite 184, 183 ja 182 lõunapiiri kuni Õhne jõeni ja mööda jõe paremkallast põhja suunas kuni kvartali 181 loodenurgani.

Järgnevalt on toodud looduskaitsealusetele üksikobjektidele määratud kaitsevõõndid:

- Tamme paljand 50 m;
- Trepimägi 50 m;
- Vehendi pärn 50 m;
- Vehendi kadakas 50 m;
- Karukivi 50 m;
- Tondikivi 50 m;
- Juka tamm 50 m;
- Purtsi Jaanimäe mänd 50 m;

- Pikasilla palu 50 m;
- Kaubi kaasik 50 m (planeeritava ala piiri ääres);
- Suislepa paljand 50 m;
- Vanapagana kivi 50 m;
- Kalevipoja kivi 50 m;
- Säga pärn 50 m;
- Kõõsi künnapuu 50 m;
- Väluste rändrahn 50 m;
- Juhkami tamm 50 m.

5.3.2 Väärtuslikud looduspriirkonnad ja kooslused

Võrtsjärve piirkonna valdade eesmärk on kasutada keskkonda võimalikult säästlikult ja tagada selle kasutamise- ja elamisväärsus ka tulevastele põlvetele. Keskkonna pikaajalisest ja säästlikust kasutamisest on juttu käesoleva kausta 4. peatükis. Siinkohal on välja toodud piirkonnad, mille edasisel kasutamisel on eriline rõhuasetus looduse ja koosluste elujõulisuse säilumisel.

Soode ja rabade kasutamine turismiobjektidena peab olema läbi mõeldud. Soos liikumiseks tuleb rajada laudteed, mille suunamisel tuleb arvestada soo tingimusi, eriti soos elavate lindude pesitsuskohti. Viitade materjal peab olema looduslik. Vajalik on laudteede haldajalt/hooldajalt nõuda teede ja teeveere korrashoidu. Sobivatesse kohtadesse (tee algusesse ja lõppu) tuleb paigutada prügikonteinerid (vt ka ptk 5.3). Planeeringus käsitletaval alal paiknevad: **Oti soo, Leie soo, Meleski (Vaibla) raba ja Sangla, Rannu, Tamme, Valguta, Konnu, Vennaru, Priipalu, Väike-Emajõe, Rulli, Pikasilla, Kohvisoo, Nälgu (Rannasoo), Arupera, Mikumärdi, Vanavälja, Oiu ja Leie sood.**

Pärandkultuurmaastikud, nagu puisniidud ning luhaalad koos vee- kogude veekaitsevöönditega, on olulised mitte ainult loodusliku mitmekesisuse säilitamiseks vaid ka piirkonna elanike rekreatsiooniliste vajaduste rahuldamiseks. Nimetatud maastike kaitse ja hoolduse seiskohalt on üheks kõige efektiivsemaks meetmeks osutunud nende alade jätkuv kasutamine heina- ja karjamaadena. Karjatamise ja niitmise kõrval on luhaniitude korrashoiu alternatiivseteks abinõudeks kulu põletamine, võsaraie ja talvine võsapuhastus buldooseriga. **Ulatuslikud luhaalad paiknevad Suur-Emajõe kaldal (Jõesuu-Pede luht), Tännassilma jõe kaldal (Oiu, Kärma ja Rebaste-Jõeküla luht), Õhne jõe kaldal (Obriku –Uuevälja, Suislepa, Leebiku ja Rulli-Uralaane luht) ja Väike-Emajõe kaldal (suudmeala ja Pikasilla luht).** Piirkonna luhaalade kaitse alla võtmise vajadust peab täpsustama uuringutega.

Piirkonnas asuvad poldrialad tuleb säilitada ja jätkata nende senist kasutamist ja kraavide puhastamist. Sellisel juhul säilitavad alad oma ilme ja on kaitstud kinnikasvamise eest. Planeeringuga käsitletaval maa-alal paiknevad **Valguta, Tamme ja Tarvastu polder.**

Hoiu- ja kaitsemetsade kohta kehtivast seadusandlusest annab ülevaate *ptk 5.1.4*. Hoiu- ja kaitsemetsad ning looduskaitsealused objektid on kantud üldplaneeringu kaardile.

Käesoleva planeeringuga sätestatakse, et kõik üksikud või gruppide-na kasvavad puud, mille diameeter on üle 41 cm on olulise tähtsusega põlispuud ja kõik toimingud nendega tuleb kooskõlastada asukohajärgse vallavalitsusega.

5.3.3 Tähelepanu vääri-va kultuuri-, maastiku- (loodus-) ja külamiljöõga alad

Käesoleva planeeringu kohaselt on piirkonnas järgmised miljöõ-piirkonnad: Lätkala-Lalsi-Meleski maastik, Võrtsjärve põhjakallas (Oiu küla ja Tännassilma jõe suue), Tännassilma org Kuudeküla ja Tännassilma küla vahel, Rebaste küla–Jõeküla maastik, Tarvastu-Jakobimõisa maastik, Kivilõppe-Järveküla maastik, Suislepa-Marja-mäe-Vooru maastik, Väike-Emajõgi ja jõega piirnevad alad, Pikasilla-Väike-Emajõe-Pühaste, Meegaste ümbrus ja Väike-Emajõe äärne org, Purtsi jõe org Oonast Võrtsjärveni ning Vehendi kalmeväli. Miljöõpiirkondade määratlemise aluseks olid olemasolevad andmed Viljandimaa ja Valgamaa väärtuslike maastike projektist (vt ka *ptk 1.2.2, 1.3.2, 1.4.2, 1.5.2, 1.6.2, 1.7.2 ja 1.8.2*).

Lähtuvalt Euroopa Liidu liikmesriike ühendava Natura-võrgustiku loomisest on käesoleva üldplaneeringu kaardil 14 toodud Tartu-, Viljandi ja Valgamaal selekteeritud Võrtsjärve piirkonna territooriumile jäävad Natura 2000 eelvaliku alad.

Käesoleva üldplaneeringuga tehakse ettepanek moodustada arheoloogiamälestiste tiheda paiknemise tõttu kaitseala Riuma külas ja võtta looduskaitse alla Saare talu tammed.

Kultuurilis-ajaloolise väärtusega maastike kaitse ja hoolduse eesmärkideks on:

- säilitada traditsioonilisi elemente, struktuure ja maakasutust;
- säilitada maastiku avatust ja avada vaateid väärtuslikele elementidele;
- võimaluse korral taastada traditsioonilisi elemente ja maakasutust;
- sobitada uusi elemente ja maakasutust vanaga nii et ei tekiks häirivat ebakõla ning et ei rikutaks pöördumatult neid väärtusi, mille pärast maastikku hinnatakse;
- võimaldada kohalikele elanikele lississetulekut maastiku-hoolduslepingute näol ning parandada seeläbi maa-asustuse ning maastike säilimise võimalusi;
- uute hoonete või rajatiste lubamisel nimetatud piirkondades hajaasustusalal võib asukohajärgne vald nõuda detail-planeeringu koostamist.

Käesolevas üldplaneeringus on erilist tähelepanu pööratud planeeringu-ala sees olevate veekogude ja teede mõjuvõondite säilitamisele. Vastavalt on määratletud vee mõjuvöönd 500 m ümber järvede ja jõgedel 500 m ulatuses mõlemale poole jõge, tee mõjuvöönd on 1 km mõlemale poole teed.

Maantee mõjuvöönd on määratud, et edaspidisel planeerimisel või projekteerimise tingimuste väljastamisel juhtida tähelepanu piiratud võimalustele. Mõjuvööndis esineb õhusaastefooni ületamise üksikjuhtumeid ning õhusaaste võib ületada perioodiliselt lubatud piirkontsentratsioone, samuti võivad olla ületatud lubatud müra normid. Seetõttu on vaja kohalikel omavalitsustel hoolikalt kaaluda, kas soovitud tegevus sobib sellesse vööndisse ning kindlasti ei tohi loobuda keskkonnamõjude hindamisest.

Vooluveekogude mõjuvöönd mõjuvöönd on määratud, et edaspidisel planeerimisel või projekteerimise tingimuste väljastamisel juhtida tähelepanu vooluveekogu lähedusele. Mõjuvööndis on oluline hinnata tegevuse otstarbekust. Seetõttu on vaja kohalikel omavalitsustel hoolikalt kaaluda, et soovitud tegevused selles vööndis ei põhjustaks olulist negatiivset mõju looduskeskkonnale, nii ehitise kui ka selle kasutaja poolt.

5.4 Vaadete avamine

Vastavalt arengukavale on oluline, et kõik Võrtsjärvest möödasõitjad tunnetaksid, et viibivad järve ääres. Tuleb avada vaated järvele ja meelitada möödasõitjaid peatuma, teha kättesaadavaks info järveäärsete puhke-, majutus- ja toitlustusvõimaluste kohta ning tähistada vaatamisväärsused infotahvlitega.

Enamik möödasõitjaid sõidab Võrtsjärvest mööda Tartusse või Viljandisse, ilma et tunnetaks järve ääres viibimist. Kuigi Tartu-Viljandi ja Viljandi-Rõngu maanteed kulgevad piki Võrtsjärve randa, pole järve maanteelt pea ühestki kohast näha. Vaated maanteelt järvele on enamasti võsastumise tõttu suletud. Vaadete avamine maanteelt Võrtsjärvele ilmestaks maastikku ja muudaks antud lõikudel tee läbimise oluliselt atraktiivsemaks. Vaadete avamisel on arvestatud ka sellega, et teelõigu atraktiivsust lisavad ka selle vahetusse lähedusse jäävad vaatamisväärtused ja väärtuslikud maastikuelemendid. Seoses veeteede rajamisega, tuleb avada ka vaateid järvelt rannale. Väärtuslikud ranna-alad ja teelõigud tuleb puhastada roost ja võsast (vt ka Kaardid 10-13).

Käesoleva üldplaneeringuga tehakse ettepanek avada vaated järgmistel aladel:

- rajada Võrtsjärve ja Tartu-Viljandi maantee vahelisel alal Vaibla külas kasvavasse hoiumetsa (üldplaneeringu kaardil näidatud piirkonnas) avatud vaateid Võrtsjärvele kaardil tähistatud alal;
- rajada Võrtsjärve ja Tartu-Viljandi maantee vahelisel alal ja teisel pool maanteed Emajõe suudmealal Jõesuus avatud vaateid Võrtsjärvele ja Emajõe kaardile tähistatud alal (vaateplatvorm);
- rajada Võrtsjärve ja Tartu-Viljandi maantee vahelisel alal Verevi külas Vanausse kaldaastangult avatud vaateid Võrtsjärvele kaardile tähistatud alal;
- rajada avatud vaated Järveküla kaldaastangult Võrtsjärvele kaardile tähistatud alal;
- rajada avatud vaated Tamme paljandi kaldaastangult Võrtsjärvele kaardile tähistatud alal (vaateplatvorm);
- avada vaade Võrtsjärvelt Tamme paljandile (roost puhastamine);
- rajada avatud vaateid Vehendi külast Trepimäelt avatud vaateid Võrtsjärvele kaardile tähistatud alal;
- rajada avatud vaateid Võrtsjärvelt Trepimäele, Vehendi külas;
- rajada avatud vaateid Limnoloogiajaama kaldaastangult Võrtsjärvele kaardile tähistatud alal;
- rajada avatud vaateid Valguta-Rannaküla teelt Võrtsjärvele kaardile tähistatud alal;

- rajada vaatekoht Nooni poolsaarelt Võrtsjärvele kaardile tähistatud alal;
- rajada Võrtsjärve ja Viljandi-Rõngu maantee vahelisel alal ja teisele poole maanteed Väike-Emajõe suudmealal avatud vaated Võrtsjärvele ja Väike-Emajõe kaardile tähistatud alal;
- rajada Pikasilla-Karuküla teelt avatud vaateid Väike-Emajõe ja Võrtsjärvele ning saartele kaardil tähistatud alal;
- rajada avatud vaade Viljandi-Rõngu maanteelt Suislepa paljandile kaardile tähistatud alal;
- rajada avatud vaade Kivilõppe tee ja Võrtsjärve vahelisel alal Võrtsjärvele kaardile tähistatud alal;
- avada vaade Viljandi-Rõngu maanteelt Tarvastu külas kaardile tähistatud alal;
- avada vaade mõlemale poole Viljandi-Rõngu maanteed Tarvastu jõe ja maantee ristumiskohas kaardile tähistatud alal;
- rajada Valma tee ja Võrtsjärve vahelisel alal avatud vaateid Võrtsjärvele;
- rajada Tartu-Viljandi maantee ja Võrtsjärve vahelisel alal Oiu külas avatud vaateid Võrtsjärvele kaardil tähistatud alal.

Vaadete avamise alad on tähistatud üldplaneeringu kaardile punase noole tähisega.

5.5 Senise maakasutuse säilitavad alad nn valged alad

Käesoleva üldplaneeringuga hõlmatava ala piirides tähendab valge ala, et aladel maakasutuse sihtotstarve ei muutu ja selle muutmist tulevikus ei piirata. Ka pole nendele aladele Eesti Vabariigi seadusandlusega ette nähtud suuremaid ja eraldi käsitlemist väärivaid kitsendusi ega piiranguid (kehtivad piirangud on eelkõige kaitsetsoonid - näiteks puurkaevu kaitsetsoon). Maakasutajale tähendab see seda, et praegust maakasutust võib jätkata. Maakasutuse sihtotstarbe muutmiseks tuleb pöörduda konkreetse omavalitsuse poole või koostada detailplaneering.

Valgetel aladel on lubatud maatulundusmaale elamute rajamine.

Senise maakasutuse säilitavatel aladel lähtub maa kasutamine Eesti Vabariigi seadusandlusest. Ehitustegevus neil aladel lähtub siinses üldplaneeringus toodud ehitamise põhimõtetest Võrtsjärve piirkonnas (vt peatükk 5) ja vastava ehitusobjekti ala omavalitsuse ehitusmäärusest kui piirkonna vald konkreetse ehituskrundi puhul ei määra teisiti.

Veekogu kallastel kehtivad seadusest tulenevad piirangud vt *peatükk 5.1.3.*

6 EHITAMISE PRINTSIIBID VÕRTSJÄRVE PIIRKONNAS

6.1 Olemasoleva loodus- ja elukeskkonnaga arvestamine. Keskkonnast tulenevate ehitus-piirangute rakendamine

Ehitamisel tuleb arvestada loodusliku ümbrusega. *Vältida tuleb suuremaid pinnavormide muutmisi juurdepääsu teede või hoonete paigutamiseks nõlvadele.* Maastiku struktuur peab olema hoonete ja rajatiste paigutuse aluseks. Ehitiste paigutamisel tuleb lisaks lähiümbrusele arvestada kogu vaateväljaga. Ehitise püstitamisel tuleb samuti silmas pidada, et selle juurde rajatavad kommunikatsioonid (teed, elektriliinid jt) oleksid võimalikult lühemad ja ei muudaks maastiku väärtust.

Soovitav on vältida ehitustegevust headel põllu- ning metsamaadel, samuti liigrikaste biotoopidega aladel ja kasutusväärtusega maavarade või maa-ainesega aladel.

Järvede ja jõgede kaldaid tuleb suure rekreatiivse väärtuse tõttu lugeda hinnaliseks looduslikuks ressursiks. Nende stiihiline kasutamine või ülekoormamine võivad kaasa tuua tagajärgi, mille tõttu nende alade väärtus mitte üksnes ei vähene vaid võib muutuda pikaks ajaks kasutus- kõlbamatuks.

Kõikide sadamate rekonstrueerimisel, millega kaasneb sadama vee- või maa-ala suurenemine ning uute sadamate rajamisel tuleb koostada enne projekteerimise alustamist detailplaneering koos keskkonnamõju hindamisega.

Peatükis 3.1.2 loetletud probleemsete ja lisatähelepanu vajavate alade rajamisel tuleb koostada enne projekteerimise alustamist detailplaneering koos keskkonnamõju hindamisega.

Detailplaneering tuleb koostada veekogude kallastest 250 m ulatusse jäävate kruntide hoonestamiseks ja turismirajatiste ehitamiseks. Kohalikul omavalitsusel on õigus nõuda detailplaneeringu koostamist üldplaneeringu kaardil toodud tähtsamate veekogude mõjuvööndites.

Asukohajärgne vallavalitsus võib detailplaneeringu koostamist nõuda ka kinnistu jagamisel väiksemateks osadeks kui 1 ha.

Elamuehituses peab jääma põhiliseks ühepereelamute ehitamine. Suur- elamuid on otstarbekas ekspluateerida seni, kuni nende seisukord on enam-vähem aja nõudeid rahuldav ja uute elamute rajamine püsib vanade säilitamisest kallim.

Piirkonna vallad pooldavad vanade talukohtade taaskasutusele võtmist maaomanike poolt.

Ääremaadel ehitustegevuse elavdamiseks võib neis paikades teha soodustusi elamuehituseks, kas siis maamaksu soodustustena või toetades teede ja elektrisüsteemide ehitamist vms.

Väiksemate hoonete (nendeks loetakse käesoleva üldplaneeringuga hooned, mis on kuni 2,5 kordsed ja väiksema kui 300 m² üldpinnaga) rajamisel hajaasustuses detailplaneeringut ei nõuta kui käesoleva üldplaneeringuga pole sätestata teisiti.

Detailplaneering tuleb koostada juhul, kui ühele krundile kavatsetakse rajada enam kui üks elamu nii, et kahe elamu vahekaugus jääb väiksemaks kui 250 m või elamule lisaks rajatakse samale krundile enam kui 6 abihoonet. Samuti tuleb detailplaneering koostada kõigi hoonete rajamiseks detailplaneeringu kohustusega aladel.

Olemasolevate puithoonete rekonstrueerimise puhul ei ole soovitatav kasutada plastikaknaid, plastikuksi ja plastikvoodreid. Samuti pole soovitatav neid kasutada looduslikust kivist (maakivi) hoonete puhul. Hoonete puhul (va talude abihooned, näiteks saunad, tallid, laudad jms), mis on ehitatud enne 1945. a ei tohi ilma projektita muuta aknaraamide laiust ja impostide jaotust.

Tootmise rajamiseks tuleks esmalt kasutusse võtta endiste majandite tootmishooned ja -maad. Seejärel kasutada aga üldplaneeringuga reserveeritud maa-alasid.

Detailplaneering tuleb koostada teenindus (k.a tanklad), kaubandus-, tööstus- ja laohoonete rajamiseks. Erandeid võib teha juba teenindus- või kaubandusotstarbelistena toimivate hoonete rekonstrueerimise puhul, kui sellega ei suurene hoone üldpindala.

Keskkonda ohustada võiva tööstuse (sh laoplatsid puidule) või teeninduse rajamisel tuleb koos detailplaneeringu koostamisega läbi viia keskkonnamõju hindamine.

Ehitamisel tuleb maa omanikul arvestada piiranguid, mis tulenevad õigusaktidest (muinsus- ning looduskaitsealustest objektide kaitsevööndid, veekaitsevööndid, ehituskeelualad jt).

Lisaks neile piirangutele tuleb ehitustegevuses lähtuda *planeerimis- ja ehitusseadusest* ning projekteeritava objekti asukoha *omavalitsuse ehitusmäärusest* ja käesolevast üldplaneeringust.

Detailplaneeringute koostamise ja projekteerimistingimused väljastab käesoleva planeeringu kehtivusalal objekti asukohajärgne vallavalitsus, tehniliste rajatiste ja kommunikatsioonide rajamise tehnilised tingimused aga trasside haldaja või vastav riigi ametkond.

Kõik omavolilised ehitised tuleb omanikel viia seadustega kooskõlla või likvideerida.

Hajaasustus piirkonnas rajatakse kommunikatsioonid reeglina maa valdaja poolt.

7 TIHEASUSTUSALAD JA DETAILPLANEERINGUKOHUSTUSEGA ALAD

Käesoleva üldplaneeringuga on tiheasustusaladeks määratud Kureküla alevik ja Rannu alevik.

7.1 Detailplaneeringu kohustusega alad

Detailplaneeringu kohustusega aladeks hajaasustuses, st aladeks kus hoonete ja rajatiste ehitamiseks tuleb koostada detailplaneering on määratud:

- ala Jõesuus, Vaibla külas 750 m pikkuse vööndina alates Viljandi-Tartu maakonnapiirist ja teisele poole maakonnapiiri Verevi külas 500 m-se ribana. Ilma detailplaneeringuta on lubatud rajada telkimisplatse, kui sellega ei kaasne ehitamist;
- ala Kaarlijärve külas alates Tamme paljandi põhjapoolsest osast lõuna poole 2,5 km pikkuse ja 200 m laiuse ribana piki Võrtsjärve kallast. Detailplaneeringu koostamisel ja sellele järgneval projekteerimisel tuleb arvestada asjaoluga, et Tamme randumiskoht ja ujumiskoht jäävad looduskaitse all oleva Tamme paljandi vahetusse lähedusse;
- ala Vehendi külas Trepimäel 650 m pikkuse ja 350 m laiuse alana;
- Rannaküla-Limnoloogiajaam, Vehendi külas 1,5 km pikkuse ja 300 m laiuse alana;
- Vooremäe, Purtsi külas;
- ala Pikasilla külas;
- Suislepa, Marjamäe külas;
- ala Kivilõppe külas;
- ala Oiu külas;
- ala Valma külas;
- Ulge, ala Vaibla külas;
- ala Vaibla külas alates Leie peakraavist 2,6 km pikkune vööndina järve rannast 400 m laiuse ribana.

Detailplaneeringu kohustusega alad on ära näidatud *Kaartidel 1-9*. Lisaks siin toodud aladele tuleb detailplaneering koostada peatükis 6 toodud tingimustel.

7.1.1 Detailplaneeringute koostamise järjestus

Planeeringute koostamise järjestus sõltub elu poolt dikteeritud vajadustest ja investeerijate ning ehitajate soovijate olemasolust.

Käesolev üldplaneering detailplaneeringute koostamise järjestust ei määra.

8 KASUTATUD KIRJANDUS

1. Aasalo, L., 1980. Põllumajandusmaastik Eestis. Tallinn
2. Alam-Pedja looduskaitseala. 1997. Tallinn
3. AS Entec, 1998. Kolga-Jaani vald, üldplaneering. Tallinn.
4. AS Entec, 1998. Puka valla üldplaneering. Tallinn
5. Eesti 2010. 2001. Tallinn
6. Eesti järved. 1968. Tallinn
7. Eesti kaitsealad-Geoloogia ja Vesi. 1996. Koost. H. Kink. Toim. A. Raukas, T. Kaasik. Stocholmi Keskkonna Instituut, Geoloogia Instituut. Tallinn
8. Eesti maastikud. 1984. Tallinn
9. Eesti metsakaitsealade võrgustik. 2001. Tartu
10. Eesti mullastiku kaart.
11. Eesti NSV jõgede, ojade ja kraavide ametlik nimestik. 1986. Eesti NSV MN ja Eesti Veemajanduseinspeksioon. Tallinn
12. Eesti NSV jõgede, ojade ja kraavide ametlik nimestik. 1986. Valgus. Tallinn
13. Eesti NSV Kliimaatlas
14. Eesti paigastike kaart. TÜ Geograafia Instituut.
15. Eesti pinnakatte kaart. Eesti Geoloogiakeskus.
16. Eesti ranna- ja luhaniidud. 1996. Tallinn
17. Eesti turbavarud. 1992. Koost. M. Orru. RE Eesti Geoloogiakeskus. Tallinn
18. Eesti valdade rahvastik. 1995. Riigi Statistikaamet Tallinn
19. Eesti valdade rahvastik. 1996. Riigi Statistikaamet Tallinn
20. Eesti valdade rahvastik. 1997. Riigi Statistikaamet Tallinn
21. Rahvastiku vanuskoosseis. 2001. Statistikaamet Tallinn
22. Haberman, H., 1990. Võrtsjärv, mu arm. Eesti Loodus nr 11
23. Hea põllumajandustava. 2001. Tallinn
24. Huttula, T. & Nõges, T., 1998. Present state and future fate of Lake Võrtsjärv. Results from Finnish-Estonian joint project in 1993-1997. Tampere
25. Jõesaar, K., 1993. Valgala ja jõe reostuskoormuse seostest (Võrtsjärve näitel). TÜ Geograafia Instituudi diplomitöö. Tartu
26. Järvalt, A., 1999. Võrtsjärve kalastiku seisund 1998, Võrtsjärve Fondi poolt finantseeritud projekti aruanne. EPMÜ Zooloogia ja Botaanika Instituut, Võrtsjärve limnoloogiajaam, Tartu
27. Järvet, A., 1997. Võrtsjärve reostuskoormuse pikaajaline dünaamika. Kaasaegase ökoloogia probleemid. Ajalised muutused Eesti eluslooduses ja keskkonnas. Eesti VII Ökoloogiakonverentsi lühiartiklid. Tartu, 08-09. mai, 1997.
28. Järvet, A. ja Laanemets, A., 1990. Võrtsjärv kui looduslik puhastusseade. Eesti Loodus, nr. 11.
29. Järvet, A. ja Nõges, P., 1994. Võrtsjärve osa maastiku aineringes. Eesti jõgede ja järvede seisund ning kaitse. Teaduste Akadeemia kirjastus. Tallinn.
30. Kagu-Eesti majandusruumi mitmekesistamise programmist. 1999. Võru Instituut.

31. Kaur, K., 1997. Kolga-Jaani valla arengukava, 1997. Eesti Majandusjuhtide Instituut, Omavalitsusjuhtide kool, lõputöö. Kolga-Jaani
32. Kodu-uurijate seminar-kokkutulek. Tartu rajoon, ettekannete kokkuvõtted. Tallinn, 1970.
33. Kodu-uurijate seminar-kokkutulek. Viljandi rajoon. 25.-28. juuni 1968, ettekannete kokkuvõtted. Tallinn
34. Koguteos Tartumaa, 1925, Tartu
35. Koguteos Valgamaa, 1932, Tartu
36. Koguteos Viljandimaa, 1939, Tartu
37. Looduse õpperajad. 1986. Koost. J. Eilart. Eesti NSV Looduskaitse Selts. Tallinn
38. Moora, T., 1990. Suur-Võrtsjärv ja keskmise kiviaja asukad. Eesti Loodus, nr. 11.
39. Mäemets, A. 1977. Eesti NSV järved ja nende kaitse. Tallinn. Mäemets, A. 1989. Matk Eesti järvedele. Tallinn
40. Mäemets, A. 1976. Võrtsjärv. Tallinn
41. Mägi, H., Veri, K. 1976. Siin ja sealpool maanteed. Valga rajoon. Tallinn
42. Paal, J., Ilomets, M., Fremstad, E., Moen, A., Børset, E., Kuusemets, V., Truus, L., Leibar, E., 1999. Eesti märgalade inventariseerimine 1997. a. Projekti "Eesti märgalade kaitse ja majandamise strateegia" aruanne. Eesti loodusfoto, Tartu
43. Palang, H. 1994. Maastikud meie sees ja meie ümber. Elva
44. Palu, L., 1954. Võrtsjärve geograafiline iseloomustus. TÜ Geograafia Instituudi diplomitöö, Tartu
45. Põdrala valla arengukava, 1999. Põdrala
46. Ramst, R. 1992. Eesti järvemudavaru. RE Eesti Geoloogiakeskus. Tallinn
47. Rannu valla arengukava. 1991. Rannu
48. Raukas, A. (koostaja), 1995. Eesti Loodus. Valgus, Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn.
49. Raukas, A. ja Tavast, E., 1990. Võrtsjärv. Nõo geoloogiline ehitus ja järve arengulugu. Eesti Loodus, nr 11.
50. Rohelise võrgustiku määratlemise üldised alused maakonna planeeringus. 2000. Tartu
51. Rõngu valla arengukava, 1998. Rõngu
52. Tartumaa arengustrateegia Internetis
<http://www.tartumaa.ee/t2000plus/t2000.html>
53. Tartumaa arvudes <http://www.tartumaa.ee/booklet/booklet.html>
54. Tartumaa keskkond. 1997. Tartu Maakonna Keskkonna Osakond. Tartu-Jyväskylä
55. Timm, T., 1973. Võrtsjärv. Valgus. Tallinn
56. TÜ Geograafia Instituut. Uurimusi Eesti kliimast. Tartu, 1999.
57. Valgamaa aastaraamat. 1995. Valga Maavalitsus. Valga
58. Valgamaa aastaraamat 1995. 1996. Valga Maavalitsus. Valga
59. Valgamaa aastaraamat 1996. 1997. Valga Maavalitsus. Valga
60. Valgamaa arengukontseptsioon (arengustrateegia osa). Internetis
<http://www.valgamv.ee/arengukava/arengukontseptsioon.htm>
61. Valgamaa arengustrateegia. Internetis <http://www.valgamv.ee/>

- 62. Valk, U. Eesti sood. 1988. Tallinn
- 63. Valk, U. 1988. Eesti sood. Valgus, Tallinn
- 64. Viiratsi valla arengukava, 1998.
- 65. Võrtsjärve piirkonna arengukava, 2000. Tallinn
- 66. Väärtuslike maastike määratlemine. 2001. Hiiumaa-Tartu-Viljandi

10 LISAD